

KNÍH ŽIVENY SVÄZOK 22

REDIGUJE ZORA JESENSKÁ

ANNA MAGDALÉNA BACHOVÁ

MALÁ KRONIKA

PRELOŽILA

DR. MÁRIA KLIMOVÁ

1944

ŽIVENA, VYDAVATELSKÉ DRUŽSTVO V TURČ. SV. MARTINE

*Venované všetkým,
ktorí milujú Jána Šebastiána Bacha.*

OD VYDAVATEĽA.

Nemôžeme uviesť túto Malú kroniku Anny Magdalény Bachovej a nepovedať niekoľko úvodných slov.

Každý pozná legendu o svätom Augustínovi, aj čo mu odpovedalo dieťa, ktoré chcelo mušľou vyčerpať more. Keď sme prvý raz čítali tieto riadky, vkrádal sa nám do duše práve taký ohromný nedostatok odvahy. Ale čím hlbšie sme sa vžili do kroniky, tým väčšími sme žasli, ako sa autorke podarilo v niekoľkých kapitolách zachytiť a opísať najdôležitejšie z celej ohromnej látky. Knihu nepísala hudobným odborníkom, hoci ani jeden z príslušníkov tohto krásneho spoločenstva by v nej nemohol objaviť čisto hudobnú nepresnosť alebo nejakú biografickú a či psychologickú neprístopnosť. Autorke išlo iste aj o to, aby mládeži, dychtiacej za vzdelaním, priblížila obraz života a tvorby tohto celkom svojrázneho umelca. Dielo chce poučiť ohromný zástup tých, ktorí milujú Bacha a jeho hudbu, teda hudbu vôbec, a ktorí sa spytovali zas a zas, aký človek bol ten, ktorý urobil toľko neobyčajného. Všetkým, čo vážne hľadajú človeka za umeleckým zjavom, predstaví sa z týchto riad-

kov veľký kantor celkom bezprostredne a hodnoverne, tak, ako ho videla Anna Magdaléna a ako ho videli vnútorným zrakom vydavateľa tejto knižočky.

Soznamujeme sa s Bachom-človekom, takým, aký bol v každodennom živote, s klasickým typom umelca-tvorcu, v ktorom sa stretá ľudské a božské v rovnakom množstve a sile a preniká sa v úplnej harmónii tak, že v jeho živote a tvorbe nieto už miesta pre ľudskú problematiku. A najmä je toto dielko aj akousi všeobecne platnou monografiou géniovej rovnocennej životnej družky. Vidíme, aká bola táto žena a aká vždy musí byť dobrá manželka mužovi-umelcovi.

A napokon ako by sa nám pozdávalo, že autorka jednako sa len podarilo zachytiť v mušli celé more, veď touto mušľou bola dokonalá láska, teda aj nekonečnosť.

O ČOM KRONIKA ROZPRÁVA.

O tom, ako sa kapelník Ján Šebastián Bach vynoril z burácania organa ako kedysi svätý Juraj a ako jediná bytosť, ktorá ho počúvala, utekala s hrôzou z kostola, a o tom, ako sa mladá Magdaléna vydala za mocného Bacha (a celkom ho chápala, lebo ho dokonale milovala).

Dnes zavítal do mojej samoty hosť, čo mi potešil srdce. Gašpar Burgholt, teraz už tiež ostarený niekdajší najmilší žiak môjho milovaného Šebastiána, vypátral, kde žijem, a navštívil ma. A naozaj sa nahladal, kým našiel starú, celkom opustenú a chudobnú pani Bachovú. Ved', ach! Ako chytré sa zabudlo na šťastnejšie dni Bachovcov! Mala som sa veru so starčekom o čom porozprávať. Rozvrazil sa o svojich skromných úspechoch, o žene a mladých deťoch, ale najmä sme sa shovárali o ňom, čo nám už odišiel, o jeho učiteľovi — mojom mužovi. Keď sme už v dôvernom rozhovore boli vzkriesili nejednu prekrásnu udalosť z tých zázračných rokov, vypovedal Gašpar slovíčko, ktoré odrazu, odo dneška, dáva môjmu skrytému, pokornému žitiu cenný smysel. „Nože napíšte,“ vravel, „malú kroniku o veľkom človekovi. Poznali ste ho ako nikto, opíšte všetko, na čo sa ešte rozpamätáte. Som presvedčený, že vaše verné srdce mnoho toho nezabudlo. Píšte o jeho slovách, pohľadoch, živote a hudbe. Dnes ľudia zanedbávajú jeho pamiatku, ale neostane zabudnutý navždy! Ľudstvo nebude môcť dlho o ňom mlčať a jedného dňa sa vám poďakujú za všetko, čo ste o ňom zaznačili.“

Toľko povedal Gašpar a hneď, ako odišiel, ponáhľala som sa zapísať si jeho slová, lebo či už sa vyplní, čo povedal o budúcom pokolení alebo nie, poslúchnem ho a písanie mi bude sladkou útechou v opustenosti. Dobre poznal Šebastiána a bol mu hlboko oddaný ako všetci žiaci, ktorí boli dosť vyspelí, aby pochopili jeho prirodzenú veľkosť. Veď vlastne, keď o tom správne premýšľam, trápili ho len naničhodní chlapci v škole svätého Tomáša.

Neostalo mi skoro nič zo Šebastiánovho majetku. Všetky cenné veci sme museli predať a rozdeliť medzi nás všetkých, medzi toľkých. Ako trpko mi bolo, že som si nesmela nechať ani zlatú tabatierku, vykladanú achátmi, ktorú mal tak rád, ktorú som mu tak často videla v ruke a tak často plnila! Ale bola privzácna, nenechali ju vdove, predali ju teda a rozdelili medzi nás, čo za ňu dostali. Ale aj keď nemám nič, čo by mi ho mohlo pripomínať, nebesá dobre vedia, že nič ani nepotrebujem. Nikdy by som naňho nemohla zabudnúť, veď mi v srdci spočíva neoceniteľný poklad rozpomienok. Hoci som chudobná, zabudnutá, hoci žijem z milodarov mesta Lipska a hoci som stará — včera som mala päťdesiatsedem rokov a som teraz o sedem rokov mladšia, ako bol Šebastián, keď nás opustil — nezamenila by som s nikým iným, keby som si musela vykúpiť čo aj najveľkolepejšiu, najuctievanejšiu starobu tým, že

by som nebola bývala jeho ženou. Len dve ženy v Thüringsku pokladám za celkom šťastné: jeho sesternicu Máriu Barboru Bachovú, ktorá bola jeho prvou ženou, a seba, jeho druhú manželku. Obidve nás miloval, ale zavše si myslím s úsmevom, že mňa miloval ešte väčšmi ako Máriu Barboru, lebo je isté, že mňa z dobroty Prozreteľnosti ľúbil dlhšie.

S Máriou Barborou bol ženatý len trinásť rokov a chuderka musela umrieť, kým cestoval s princom Leopoldom z Anhaltu-Cöthen. Jeho druhorodený syn Emanuel, čo aj celkom mladý, nemohol nikdy zabudnúť na otcovu bolesť, keď našiel po návrate malé deti bez mamičky a ženu, ktorú nechal doma šťastnú a zdravú, už len pod rovom. Úbohá Barbora Bachová musela umrieť bez rozlúčenia, bez jeho posledného pohľadu!

A keď som ho prvý raz videla! Ako mi roky miznú pred očami, celkom sa tratia pri tejto rozpomienke, a všetko stojí jasne a zreteľne predo mnou! Otec, dobrák, často ma brával na kratšie cesty, najmä za hudbou, lebo vedel, ako ľúbim toto nebeské umenie. Pojal ma aj na cestu do Hamburgu v zime roku 1720, kde navštívil môjho prastrýca a pratetu. V kostole svätej Kataríny v Hamburgu skvel sa veľmi vzácny organ. Mal štyri manuále a pedál a počula som často o ňom rozprávať otcových hudobných priateľov. Na druhý deň môjho pobytu

v Hamburgu išla som do mesta všeličo nakúpiť pratete, a keď som na zpiatočnej ceste šla popri kostole svätej Kataríny, vklzla som na chvíľočku dnu. Chcela som si obzrieť organ. Keď som odtisla dvere, začula som, že ktosi hrá. Zdalo sa mi zrazu, že z polotmy vychádza čarovne krásna hudba, a myslela som, že pri klávesoch sedí archanjel. Tak som sa tíško vkradla celkom dnu a stála som počúvajúc. Dívala som sa hore na organ, postavený na západnej galerii. Dlhé píšťaly týčily sa až k povale, nadol sa ligotalo celé krásne, brnavé a zlaté vyrezávanie, ale organista ostal mojim očiam skrytý. Neviem, ako dlho som takto stála v prázdnom kostole, celá som sa započúvala, ako keby som bola vrástla do kamennej dlažby, a celkom som stratila smysel pre čas.

Tak dokonale som ho stratila vo zvučaní tejto hudby, že ešte i potom, keď niekoľkými slávnostnými akordmi rozvírila povetrie ako búrka a odrazu zmĺkla, ostala som stáť započúvaná dohora, či z píšťal nezahrmí na mňa dolu ešte jeden nebeský prival. Ale miesto toho zjavil sa nad organovým chórom organista a blížil sa ku schodom, vedúcim dolu od organa. Zazrel ma, ako som sa ešte vždy uprene dívala nahor. Chvíľočku som sa teda dívala naňho, taká preľaknutá jeho náhlym zjavením sa, že som sa nemohla pohnúť. Dnes sa mi pozdáva, ako by som vtedy po takej hudbe skôr bola očakávala,

že uvidím sostupovať svätého Juraja, a nie človeka. Ale potom som sa začala triasť. Schytila som kabát, ktorý mi spadol na zem, a v nepochopiteľnej hrôze som utekala z kostola. Keď som sa už vonku cítila bezpečnou, čudovala som sa, že som sa tak bláznivo zachovala. Veď ani len moja prísna prateta by nebola mohla vidieť čosi nedievčenského v tom, že som vošla do kostola a počúvala organ.

Ani som nešípila, kto by mohol byť tým organistom. Ale keď som pri večeri rozprávala otcovi o tejto príhode — pohľad, rozochvenie a útek som, pravda, zamlčala — zvolal: „To mohol byť len kapelník cöthenského vojvodu Ján Šebastián Bach. Zajtra má organovať v kostole svätej Kataríny pánu Reinkenovi, aj ja ho pôjdem počúvať s niekoľkými pánmi. Poviem mu, ako moja dcérka veľmi ľúbi jeho hudbu. Keby ťa raz počul spievať, môj milý sláviček, možno, že by napísal pieseň pre tvoj hlas.“

Celá červená, a preto ešte zmätenejšia, prosila som otca, aby ma kapelníkovi vôbec nespomínal, ale čím väčšmi som sa červenala, tým veselší bol otecko a prekárал ma, že som iste stratila srdce v gombíkových dierkach kapelníkovho šosatého fraku, lebo sa nedalo predpokladať, že som mu videla pri hraní do tváre, a potom pán Bach veru nemal takú povest', že by si smyslel pozerať milými pohľadmi na mladé dievčence.

Na druhý deň sa teda otec vybral na koncert do kostola svätej Kataríny, a keď sa vrátil, zahrnula som ho otázkami.

Bol celkom uveličený. Nikdy v živote nepočul tak organovať a myslel, že už nikdy nepočuje, ani keby hraly tie isté ruky. Sedeli sme v kruhu okolo neho a počúvali sme ho. Rozprával ďalej, že kapelník organoval hádam dve hodiny a potom hral ešte chvíľku voľné fantázie na chorál: „Pri babylonských vodách“ a pritom používal pedál, že to bolo až zázračné. Hral na dvojitom pedáli, rozprával otec s úžasom, a to tak ľahko, ako by bol hral škálu jednou rukou. Potom nám zahral fantáziu a fúgu v g-mol, ktorú nedávno složil. Bola to neobyčajne skvostná a krásna, ľubozvučná skladba. Počula som ju neskoršie často od neho a vždy sa mi veľmi páčila. Aká radosť, aké plesanie! Keď Šebastián dokončil čarokrásny prednes, pristúpil k nemu pán Reinken, vtedajší organista v kostole svätej Kataríny. Mal deväťdesiatšesť rokov a vedelo sa o ňom, že je veľmi žiarlivý a veľmi hrdý na svoje umenie. Ale na najväčší úžas všetkých prítomných chytil kapelníka Bacha za ruku, bozkal mu ju a povedal pritom: „Myslel som si, že toto umenie už vymrelo, ale vidím, že ešte žije vo vás.“

Pokojnosť a ľahkosť, s akou pán Bach organoval, urobily na môjho otca najväčší dojem. Hoci mu nohy lietaly hore a dolu po pedáloch,

ako by boly maly perute, vôbec sa nezdalo, že by bol čo len trošku hýbal telom, a neobracal sa sem a ta, ako robia mnohí organisti. Jeho hra bola taká dokonalá, že vyznievala ľahko a nepreukazovala ani najmensej námahy.

Čo sa potom stalo, dopyčuli sme sa od môjho prastrýca, tiež hudobníka, ktorý bol Šebastiánovi veľmi naklonený. Práve vtedy umrel organista pri kostole svätého Jakuba v Hamburgu, v ktorom je krásny a veľký organ. Na toto miesto ponúkol sa Šebastián, lebo sa mu hlboko do srdca vryla myšlienka, že by mohol hrať na takom veľkom, krásnom nástroji a komponovať chrámovú hudbu. (U cöthenského vojvodu musel písať zväčša komornú hudbu.) Ale miesto toho, aby sa tešili zo šťastia, že môžu získať najväčšieho organistu vo vlasti, hlasovala veľactená mestská rada na akéhosi Joachima Heitmana, prostredného a obyčajného hudobníka, lebo im doniesol do daru štyritisíc mariek. „Prelude je lepšie toliarmi ako prstami,“ vykrikol vtedy môj strýc zlostne. Aj farára Neumeistera tak nazlostil tento obchod, že vystúpil z rady a povedal v najbližšej kázni tieto pichľavé slová:

„Keby niektorý z anjelov, čo v Betleheme hrali Ježišovi nebeskú hudbu, chcel byť organistom v kostole svätého Jakuba, som presvedčený, že by mu dovolili zasa odletieť, keby im nedoniesol peniaze!“

Tak sa teda kapelník Bach nedostal do Hamburgu.

A teraz prichádzam k tomu, ako som sa s ním prvý raz stretla o rok potom, čo som ho zazrela v kostole. Môj otec bol dvorným trubačom vo Weissenfelse a v našom dome sa ani nezatváraly dvere, toľko hudobníkov k nám chodilo. Otec býval často na cöthenskom dvore, kde bol Šebastián kapelníkom. Aj ja som tam zavše spievala na dvorných koncertoch, ale Šebastián nikdy nebol pri tom, raz pre chorobu, raz zasa, pretože bol na cestách. Mne bola jeho neprítomnosť vždy trpkým sklamaním, lebo som si veľmi želala zasa ho vidieť a trochu sa s ním porozprávať.

Jednako však jedného pekného rána, bolo to jasné, jarné ráno, ako sa celkom dobre pamätám, bola som kdesi vonku. Keď som sa vrátila, chcela som práve ísť do dennej izby a vložiť do vázy pri dverách niekoľko zelených konárikov, ktoré som si doniesla. Tu mi matka položila ruku na plece: „Počkaj chvíľku, Magdaléna,“ povedala, „otec sa práve rozpráva s kapelníkom Bachom. Myslím, že by si im tam teraz prekážala.“

Bláznivé srdce sa mi divo rozbúchalo. Veď som ho ešte len raz videla, hoci som často o ňom počula. Nevedela som si vysvetliť, prečo som tak strašne túžila, aby som sa zasa s ním stretla. Stála som a típla, či ma otec zavolá

alebo nezavolá. Chcela som bežať do svojej spálne a uviazať si novú, belasú stužku. Bola som presvedčená, že mi veľmi pristane. Ale odrazu otec vykukol zo dverí a opýtal sa: „Matka, vrátila sa už Magdaléna?“ Vtom ma zbadal a volal: „Poď sem, dieťa, pán Bach je veľmi láskavý, chce, aby si mu trošku zaspievala.“

Tak som teda vošla do izby a zastala pred ním. Bola som v takom pomykove, že som sa skoro neosmelila zdvihnúť oči a len som dúfala, že sa na mňa nerozpamätá, veď v kostole svätej Kataríny bolo skoro celkom tma. Jednako neskôršie mi rozprával, že hneď poznal vo mne vtedajšiu nastrašenú poslucháčku. Zdal sa mi neobyčajne veľkým, myslím telesne, a jednako nebol nadpriemer vysoký, len trošku vyšší ako môj otec. Ale zdal sa vysoký, veľký, široký a mocný. Vyžarovalo z neho čosi mocného ako bralo. A keď stál medzi ľuďmi, zdal sa vždy aj telesne vyšším. A veď mal najmä srdce a ducha vznešenejšieho a mohutnejšieho ako iní ľudia. Včera mi rozprával Gašpar, že aj on vždy cítil Šebastiánovu duševnú prevahu nad všetkými ľuďmi z jeho okolia. Šebastiánov význam tkvel v jeho živote, a nie v tom, čo povedal, lebo bol veľmi vážny a pokojný a zriedkavo sa rozvravel, aj to len s ľuďmi veľmi dôvernými.

Bola som v tej chvíli viac ako plachá. Poklonila som sa mu a neotvorila som ústa, kým nevzal s klavíra noty a kým si nesadol a ne-

vyzval ma, aby som spievala. Na šťastie, keď spievam, spadne so mňa každá nesmelosť, a keď som skončila, zvolal otec so spokojnou tvárou: „Dobre, dieťa moje.“ Pán Bach sa chvíľku na mňa nepohnute díval a potom povedal: „Vieš spievať a máš čistý hlas.“ A ja by som mu bola najradšej odpovedala: a ty vieš hrať! Ale neosmelila som sa povedať niečo takého. Nedalo sa ani vyjadriť, čo spravil z простého sprevádzania, ktoré som sama tak často hrávala. Ako držal ruku, ako hral palcom, ako kládol prsty, všetko robil celkom inakšie než iní ľudia! Ale nemohla som mu nič o tom povedať. Ako som prestala spievať, zasa som bola napodiv rozčúlená. Najradšej by som bola aj teraz ušla odtiaľ, ako vtedy v kostole. Ale ostala som stáť pri klavíri ako prirastená a nechápavá ako dieťa. Áno, pred týmto človekom som sa cítila až nerozumne detskou, a jednako v tomto krátkom čase odohrávalo sa vo mne čosi, čo sa nestáva dieťaťu. Od tejto chvíle otvoril Boh moju dušu hudbe a teraz, keď som už počula hrať Šebastiána Bacha, bolo nemožné, aby ešte niekedy na tomto svete mohol mať iný mužský pre mňa význam. A aj on si vtedy povedal (keby som to len bola vedela): toto dievča si vezmem za ženu. Bol celkom presvedčený, že pristanem, lebo vedel, že tu na zemi urobí všetko, čo len opravdivo chce. Pri mnohých príležitostiach

v neskorších rokoch sa mi táto jeho istota a vytrvalosť zdala často zatvrdilosťou.

Toto naše prvé stretnutie a prvý rozhovor opisujem presne v jednotlivostiach i v celku. Vtedajšie dojmy sú vo mne práve také živé ako vtedy, nezakalila ich dlhoročná najvrúcnejšia dôvernosť a neoslepila ich rozpomienka na posledný pohľad na milovanú osobu, keď ležala predo mnou s očami, zavretými na veky.

Bolo by hlúpe vravieť o ňom, že bol krásny, bolo málo pekných Bachovcov, ale z jeho črt vravela moc ducha. Mal napodiv mocné čelo a oči s výrazným obočím, vždy stiahnutým ako by v hlbokých myšlienkach. Keď som sa s ním soznámila, mal veľmi veľké oči, ale v neskorších rokoch sa mu zmenšili, z utrpenia a prepracovanosti prestaly sa jagať a mihalnice ich trochu vlčšmi zaciľňaly, ako by sa bol veľmi intenzívne díval do seba. To hneď každý zbadal. Boly to, aby som tak povedala, načúvajúce oči a mávaly niekedy zastrený a mystický výraz.

Mal široké, pohyblivé ústa s výrazom láskavosti, v kútikoch si oddychoval úsmev. Bradu mal širokú, štvorhrannú, muselo tak byť, aby vyvážila čelo. Nikto nemohol naňho pozrieť a nezahľadiť sa opäť na tú tvár, lebo v nej bolo čosi celkom neobyčajného, čo hneď zočil každý, každyčký človek. Vyžarovalo z neho akési prečudné spojenie veľkosti a pokory. Vedel o svojej moci, ale bolo mu skoro celkom ľahostajné, že

on sám bol jej nositeľom. Nerozmýšľal o tom. Vzrušovala ho len a len hudba a často sa zdalo, že verí, že usilovnosť, tvrdé štúdium a pobožnosť môžu povzniesť každého človeka na jeho miesto. Ako často som ho počula vraviť, keď som zavše prišla do izby a on stál nad žiakom pri klavíri: „Ak budeš taký usilovný, ako som bol ja, budeš vedieť onedlho tak hrať ako ja.“ Jeden z jeho žiakov, ktorého učil organovať a ktorý ho veľmi miloval a vedel, ako rada počúvam Šebastiánove výroky, prišiel raz ku mne a rozprával mi, že mu Šebastián práve veľmi skvostne zahral na organe. Nemohol sa, vraj, zdržať, rozohnil sa výbuchmi oduševnenia, ale Šebastián zazrel naňho skoro rozladený a povedal odmietavo: „Tu nemáš čo obdivovať! Treba len udrieť správny tón v pravej chvíli a o ostatné sa už postará organ.“ Obidvaja sme sa nad tým veselo smiali, ale vtedy som už aj ja až pridobre vedela, aké je organovanie ťažké. Nemohla som mu teda uveriť, že treba len udrieť správny tón v pravej chvíli. Veď som onedlho po našej svadbe poprosila Šebastiána, aby ma učil organovať. Rád mi vyhovel, hoci sa vyjadril, že by sa ženské nemaly učiť organovať — nie je to, vraj, pre ne. Ale chcela som ovládať organ aspoň natoľko, aby som lepšie rozumela jeho organové skladby a aby som mohla lepšie oceniť jeho organovanie.

Koncom leta roku 1721, asi rok po smrti prvej

ženy, požiadal Šebastián otca o moju ruku. Nevídala som ho často, jednako myslierala som naňho častejšie, ako bolo milé mojej dobrej matke. Ale mne bolo jasné už dávno predtým, ako som sa osmelila dúfať, že by si ma chcel vziať za ženu, že by som sa nikdy nemohla vydať za iného. Moji rodičia cítili sa síce poctení jeho ponukou, ale pokladali si za povinnosť upozorniť ma, že je Šebastián o pätnásť rokov starší ako ja a že má štyri deti. Tri mu už umrely, štyrom žijúcim by som musela byť matkou, keby som zaňho išla. Keď videli z môjho zajachtávania, červenania sa a slz — nevedela som svoje šťastie inakšie prejaviť — že chcem prijať Šebastiánovu ponuku, poslali ma k nemu, čakajúcemu odpoveď v druhej izbe. Myslím, že nebol v neistote, ako mu odpoviem, lebo jeho prenikavé oči vedely čítať v mojom srdci, hoci sme do týchto čias vymenili spolu len málo slov a ja som bola v jeho prítomnosti vždy akási očarená a mlčanlivá. Vždy, keď som ho videla, tak sa mi rozbúchalo srdce, že som nemohla vypovedať ani slova. Teraz stál pri obloku. Obrátil sa, keď som vošla, spravil dva kroky ku mne a povedal: „Milá Magdaléna, vieš, čo si žiadam. Tvoji rodičia súhlasia. Chceš byť mojou ženou?“ Odpovedala som: „Ach, áno, ďakujem,“ a slzy ma zalialy. To iste nebolo veľmi príležitosté, ale boly to slzy najrýdzejšieho šťastia, slzy vďačnosti k Bohu a Šebastiánovi. Keď ma objal, po-

cítila som v srdci: „Hrad prepevný“ a v duchu sa mi sama od seba tíško rozzvučala veľká melódia tohto chorálu, ktorý sme za zimných večerov často spievali doma pri kozube. Áno, hrad prepevný bol Šebastián a ostal mi ním celý život.

Moje zasnúbenie bolo neobyčajne veselým sviatkom. S radosťou som videla, akí hrdí boli moji rodičia, že sa im dcéra vydáva za takého cteného hudobníka, ktorého aj knieža zahrnoval takou vysokou priazňou. Vojvoda Leopold sa so mnou veľmi priateľsky rozprával a povedal mi, že v jeho kapelníkovi nájdem muža, ktorého meno budú ľudia uctievať, kým len bude hudba zvučať na zemi. Potom mi vystruhol poklonu, že môžem byť šťastná, že viem zaspievať mužove piesňové skladby. Jeho vlúdny, áno, môžem povedať, priateľský pomer k Šebastiánovi, ktorý bolo vidno aj z toho, že knieža bol krstným otcom Šebastiánovho posledného dieťaťa z prvého manželstva, prispel, že ho Šebastián musel sprevádzať na všetkých cestách. Veď veru pri návrate z jednej takejto cesty, ako som už rozprávala, našiel Šebastián Máriu Barboru mŕtvu a pochovanú.

Šebastián miloval pokojný Cöthen a v tie časy bol presvedčený, že on a ja strávime tam celý život v službách dobrého vojvodu, tak úprimne oddaného hudbe. Ešte pred svadbou boli sme so Šebastiánom za krstných rodičov

dieľatku vojvodského tajomníka Kristiána Halena. Na tento deň sa budem večne rozpomínať, lebo vtedy som sa prvý raz ukázala vo verejnosti so svojím verencom. Veľmi dobre mi pristaly belasé šaty s bohatým lemovaním a bola som celá uveličená, že som sa mu páčila. Od tých čias, kým žil, platilo mi jeho jedno súhlasné slovíčko viac ako všetky reči celého sveta. Jeho malé deti stály okolo nás a prvý raz som pocítila, že sme už boli rodinou. „Rodina“ — to slovíčko mu bolo smyslom života, jeho žena, jeho deti, jeho dom mu boli celým svetom. Ináče žil obyčajne pokojne a vždy doma po cestách, ktoré vykonal za mladi peši, lebo chcel počuť slávnych organistov a zahrať si na rozličných organoch. Potom chodieval ešte na služobné cesty s kniežaťom, na ktorých složil skoro všetky tie malé prelúdiá a fúgy, ktoré potom sobral pod názvom: „Temperovaný klavír“ a ktoré sa mi zdaly najveľkolepejšou hudbou, hoci ich písal len ako cvičenia pre žiakov. Za celé tie roky, ktoré sme prežili v Lipsku, skoro ani neodišiel z domu. Celkom mu vyplňala život každodenná práca v kostole a v škole svätého Tomáša, vedenie koncertov, komponovanie a domov. Nikdy necestoval preto, aby ho aj inde obdivovali, aby budil rozruch, ako robievali toľkí hudobníci, čo neboli hodni podať mu vody. Lebo ak Boh obdaril dakedy nejakého človeka géniom, bol tým človekom iste Ján Šebastián

Bach, hoci sa dnes naňho a na jeho hudbu pamätá len celkom málo ľudí, okrem niekoľkých starých žiakov. Ale o tom ticho — priveľmi predbieham vo svojom rozprávaní.

Zasnúbili sme sa v septembri roku 1721 a v decembri sme mali svadbu v Šebastiánovom dome, takže som slávila veselie v dome, ktorý mal byť mojím domovom. Svadobný venček mi daroval Šebastiánov láskavý vojvoda, ktorý sa úprimne zúčastnil na našej slávnosti, tým skôr, že aj on o týždeň viedol k oltáru rozkošnú princeznú z Anhaltu-Bernburgu.

Ako opravdivo mi v ten deň Šebastián prejavil svoju lásku a v akom blaženom sne som blúdila sem a ta, môže si domyslieť len ten, kto tiež precítil niečo takého.

Vravia, že je svadobný deň najkrajším dňom v živote ženy. Iste nikdy nebolo ani jedno dievča v ten deň také šťastné ako ja. Veď aj kto našiel takého muža, ako bol môj Ján Šebastián Bach? Po tomto svadobnom dni žila som už len jeho životom. Cítila som sa malou riečkou, ktorá sa vliala do oceána. Prijal a zahalil ma do hlbšieho a širšieho života, ako by mohol byť dakedy môj vlastný. A ako som tak s roka na rok žila s ním v najhlbšej dôvere, chápala som aj jeho veľkosť vždy lepšie. Často som ho videla vysoko nad sebou takého mocného, že som sa skoro zľakla, ale rozumela som ho, lebo som ho milovala. „Láska je naplnením zákona,“ často citoval tento

výrok zo svojej veľkej Lutherovskej biblie, v ktorej čítaval, sediac vo veľkom koženom kresle v lete pri obloku, za zimných večerov pri kozube, takže mohol povedať s Lutherom: „Je len málo stromov v tej záhrade, s ktorých som si nestriasol plody.“ Ach, keď na to myslím, aké rozpomienky sa mi valia zo srdca!

Na svadbu mi napísal pieseň, ktorú mi potom s inými zapísal do notovej knižočky:

Váš sluha, panna-nevesta,
moc šťastia k dnešnej sláve.
Kto vás vo venci vidí dnes
a vo svadobnom háve,
tomu sa srdce zasmieje,
radosti sny sa snujú.
Nečudo, keď mi reč a hrud'
radosťou prekypujú.

To bol môj svadobný dar, tušenie šťastia,
ktoré ešte len malo prísť.

O Sebastiánovej mladosti v Eisenachu, Lüneburgu a Arnstadte, o jeho ženbe v Mühlhausen, o weimarskom kapelníkovi, o cöthenskom komornom hudobníkovi a vdovcovi.

Takto sa teda začal môj život. Nazdám sa, že všetko predtým bolo len prípravou a čakaním naň. Ale prv, než začnem opisovať čarovné a šťastné roky, ktoré mi nebo darovalo ako Šebastiánovej žene, chcela by som spomenúť, ako najlepšie viem, všeličo, čo som sa dozvedela od neho samého a od iných ľudí, o jeho detstve, mladosti a o rokoch, ktoré prežil bezo mňa. Lebo veď ak táto kronika má mať nejakú cenu pre potomstvo, musím vyrozprávať všetko, čo viem o jeho živote od narodenia až do smrti.

Narodil sa v Eisenachu, a mne sa vždy zdalo veľmi významným, že uzrel svetlo sveta v marci, teda v pôste, lebo pre pôst a Veľký týždeň složil svoje najväčšie diela, Pašie svätého Matúša a Pašie svätého Jána, diela, ktoré najmocnejšie rozbúrily jeho hlbokú dušu. Prišla som raz náhodou do izby práve vtedy, keď písal altové sólo v Pašiách svätého Matúša: „Ach, Golgata.“ Ako som sa preľakla, keď som videla Šebastiánovu obyčajne takú pokojnú a sviežo červenú tvár celkom popolavú a zaliatu slzami! Nezbadal ma. Vykradla som sa tíško von, sadla som si na schody pred dvermi a tiež som sa rozplakala. Ako málo vedia ľudia, čo počúvajú túto hudbu, ako sa za ňu draho platí! Túžila som ísť k nemu,

objať ho, ale neosmelila som sa. Mal v pohľade čosi, čo ma naplnilo hrozivou úctou. Nikdy sa nedozvedel, že som ho raz videla v tvorivej bolesti a ešte aj dnes sa radujem, že to nevedel, lebo to bola chvíľa, v ktorej ho mal vidieť len Boh. V tejto posvätnnej hudbe, ktorú složil na slová evanjelia, dáva najvznešenejší výraz citom celého kresťanstva, hľadiaceho ku krížu. Keď si sadol napísať túto áriu, cítil Šebastián v duši všetku úzkosť a všetku hrôzu ľudských tvorov, túžiacich za vykúpením, všetku vznešenosť tajomného vtelenia. Počula som celé Pašie svätého Matúša prvý raz na Veľký piatok, osem rokov po našej svadbe, v kostole svätého Tomáša, a skoro som nemohla vypočuť toto slávnostné a otriasajúce dielo. Jednako len veľmi málo ľudí ho vedelo oceniť. Pretože bolo veľmi ťažké a dalo sa predniesť len po mnohých skúškach, trvalo jedenásť rokov, kým som ho zasa počula. Teraz spí táto mohutná, srdcom otriasajúca hudba v tichosti — možno, že ju počujem zasa raz v nebi.

Nikto nemohol ani len tušiť, že malý Ján Šebastián, ktorý sa narodil roku 1785 v dlhom, bielom dome v Eisenachu na Frauenplane, složí takú hudbu, ako sú Pašie svätého Matúša — lebo nebolo na svete takej hudby, kým ju on nestvoril. Všetci Bachovci boli síce hudobníkmi, všetci, na ktorých sa môžu ľudia rozpamätať. Šebastián rozprával, že prvým hudobníkom v rodine,

o ktorom vedeli viac podrobností, bol jeho praprastarý otec Vít Bach, mlynár a pekár, ktorému bolo najväčším potešením vziať si do mlyna malú gitaru a hrať na nej, kým sa múka mlela. „Iste to chutne spolu znelo,“ povedal raz Šebastián s úsmevom, „a iste sa pritom naučil hrať do taktu.“ Ten dobrák znamená, aby som tak povedala, detstvo hudby v Bachovskej rodine. Myšlienka na starého mlynára, ktorý si vo mlyne vyhrával, rozveseľovala Šebastiána celý život.

Aj teraz boli všetci členovia Bachovskej rodiny hudobníkmi. Žili roztrúsení po celom Thüringsku ako organisti. Šebastiánov strýc, ktorého najmladšia dcéra bola jeho prvou ženou, bol organistom v Gehren. Aj komponoval a robil klavíre a husle. Myslím, že by si aj Šebastián bol rád sám vyrábal nástroje, ale nemal na to potrebného času. Neobyčajne sa zaujímal o každý pokrok vo výrobe hudobných nástrojov. A bol aj veľmi zručný. Tak si na spinet vždy natiahol struny a nepotreboval viac ako štvrt'hodinku, aby si ho naladil.

Šebastián mi často rozprával, že sa všetci Bachovci od nepamäti sveta schádzavali aspoň raz do roka a spolu vyhrávali veľké skladby. Začínali obyčajne spevom nejakého chorálu a veľmi sa zabávali skladaním kvodlibetov. Totiž harmonizovali voľajakú dobre známu melódiu a súčasne ju aj všetci spievali a improvizovali roz-

ličné hlasy. To bol len taký hudobný žartík, ale ani jeden z Bachovcov by sa nebol bez takého kvodlibetu vrátil spokojne domov z rodinného shromaždenia. A keď bol Šebastián vo veselšej nálade, aj on spieval so synmi večierkami pri kozube takéto kvodlibety. Keď som niekedy nespievala s nimi, čajsi preto, lebo som musela dávať do poriadku Šebastiánovu, Friedemanovu alebo Emanuelovu košeľu s veľmi složitým sberaním a skladaním, povedal mi láskavo: „Mama, chceli by sme počuť aj tvoju sladkú píšťalku,“ a prosil ma, aby som im zaspievala nejakú pesničku. Nikdy nechcel, aby môj hlas chýbal medzi nimi. Rodinná záľuba v kvodlibetoch ostala v ňom, ako vidno ešte i z „Piesne s tridsiatimi variáciami“, ktorú napísal v neskorších rokoch pre grófa Kayserlinga: posledná variácia je kvodlibet, ktorý vznikol spojením dvoch ľudových pesničiek. V jednej z pesničiek sa spievalo o dievčati, v druhej o kapuste a repe a vložil ich do skladby ako imitácie basu. Šebastián vedel z každej témy skladať hudbu.

Šebastiánovi priskoro umreli otec a matka. Po ich smrti prišiel do domu svojho staršieho brata, organistu v Ohrdrufe. Musel teda v útlej mladosti opustiť krásny, zeleňou zarastený Eisenach s veselými vodopádmi.

Ale na Šebastiánovo srdce najhlbšie pôsobil duch dvoch obyvateľov Eisenachu — duch svätej Alžbety Uhorskej a duch Martina Luthera,

ktorého pokladal skoro za vrstovníka. Veď ako dieťa často sa díval hore k Wartburgu, rozpomínajúc sa na veľkého človeka, a ešte i v neskorších rokoch skladal z mocných chorálov tohto hudobne skvele založeného božieho človeka ohromné organové prelúdiá. K malým zvláštnostiam Šebastiánovej bytosti, ktoré som zisťovala s akýmsi prekvapením, patrilo aj to, že nevyschýnajúci prameň jeho hudby potreboval často nejakú cudziu skladbu, aby sa jeho vlastný hudobný prúd začal valiť. Keď chcel improvizovať na organe alebo na klavíri, zahral si najprv nejakú krátku skladbičku od Buxtehudeho, Pachelbela alebo od svojho strýca Krištofa Bacha, ktorého hudbu obdivoval, a len potom jeho vlastný génus rozpál mocnejšie perute. Mne sa pritom často natískal domácky obraz, ako zavše ľudia lejú do pumpy trochu vody, aby zpod zeme vystrekol nevyčerpatelný prúd z neznámej hĺbky.

Okrem toho spojovalo ho s Lutherom ešte i to, že aj on v detstve, práve tak ako budúci cirkevný reformátor, spieval v sbore na uliciach Eisenachu. Šebastián bol totiž členom žiackeho sboru, ktorý bol založený skoro sto rokov pred jeho narodením a na ktorý boli eisenašskí obyvatelia veľmi hrdí. „Naše mesto bolo vždy pre-slávené hudbou,“ vravieval. Rozprával mi ešte, že Eisenach sa po latinsky volá „Isenacum“ a že anagram od Isenacum znie zasa „en musica“, čo

značí „pozri, hudba!“ alebo „canimus“, spievame. Ešte aj teraz ho vidím, ako stojí pred mnou a s veselým smiechom rozpráva tieto žarty. Dúfam, že som jeho slová opakovala správne. Nerozumie totiž latinčine a Šebastián bol vždy vo všetkom veľmi presný a správny. Vedel veľmi dobre po latinsky, a keď ho vymenovali za kantora v Lipsku, musel vyučovať žiakov v škole svätého Tomáša nielen hudbu, ale aj latinčinu. Bol by rád aj mňa učil latinčinu, len preto, ako vravieval, aby mal vo mne opak k nepozorným žiakom v škole svätého Tomáša. Ale nemal na to času a aj ja som bola príveľmi zaujatá deťmi a domácnosťou, nenútila som ho teda, aby mi dával hodiny. Jediné, čo som sa naučila po latinsky, bolo: „Gloria in excelsis“ a „Credo in unum Deum“ a to som sa naučila, keď skladal omšu vo svojej obľúbenej tónine h-mol.

V chlapčenských rokoch mal Šebastián prekrásny soprán. Rozprávala som sa s priateľmi, ktorí ho počuli spievať. Všetci sa pamätali na neobyčajne krásny zvuk jeho hlasu. Každú nedeľu a sviatok spieval v ohrdrufskom kostole. Na svadobných a pohrebných slávnostiach spieval s malými spevákmi motetá po domoch a v kostole a zavše aj na ulici, ako kedysi v Eisenachu.

V čase mutácie, ktorá prišla na nešťastie hneď, ako prišiel z Ohrdrufu do Lüneburgu, postihlo ho čosi celkom neobyčajného. Jedného

dňa, keď spieval v sbore, počul sa odrazu spievať v oktávach, teda vlastne dvojhlasne. Nemohol inakšie spievať, nemal vôbec vplyvu na tento čudný zjav. A potom celý týždeň nielen spieval v oktávach, ale aj vravel takto. Nepočula som, že by sa čosi takého bolo stalo niekomu inému.

Nikdy som nevidela Šebastiánovho staršieho brata, ktorý ho vychoval. Viem len toľko, že Šebastián vždy rozprával o ňom veľmi úctivo a vďačne a že sa neskôršie odslúžil bratovmu synovi za všetko, ba poskytol mu ešte viac, ako si jeho otec vyslúžil starostlivosťou o neho. V mnohom nebolo dobre Šebastiánovi odporovať. A už celkom nemohol vystáť čo aj najmenšie nerešpektovanie niektorého člena svojej rodiny, i keby bol najďalší. Preto som nikdy nesmela prejavíť istú nenávisť voči jeho bratovi. Vinila som ho, že zo žiarlivosti alebo z nedostatku veľkodušnosti má na svedomí istú očnú slabosť, ktorou Šebastián trpel celý život. Tento brat totiž mal sbierku slávnych hudobných diel od známych skladateľov a nechcel ich požičať tomuto dieťaťu, dychtiacemu za hudbou, ktoré preštudovalo už všetku prístupnú hudbu. Túto notovú knižku opatroval v zamrežovanej skrini na dokumenty a uveličený chlapec si zavše celé mesiace odpisoval cez mreže obsah drahej knihy a ešte k tomu v noci a tajne a len pri mesačnom svetle, lebo nemal ani vlastnej sviečky.

Nie div teda, že si týmto prepínaním veľmi poškodil oči. Keď konečne dokončil ťažkú robotu a začal hrať hudbu, ktorú si s takou námahou zaopatril, odhalil jeho brat zločin tohto odpisovania, ba vzal mu aj rukopis. Vrátili mu ho len po bratovej smrti v roku našej svadby. Vtedy mi vyrozprával tento zážitok z mladosti, a to bez najmenej stopy hnevu nad bratovou neústupčivosťou. Aj z tohto vidno, ako zavčas sa v ňom prejavila veľká sila charakteru a vôle.

Aj smysel pre zodpovednosť sa v ňom vyvinul veľmi zavčas. Ako pätnásťročný staral sa už celkom sám o seba. Išiel do Lüneburgu a vstúpil do sboru v škole svätého Michala, kde mu krásny hlas zaistil miesto diskantistu, zaopatrene a istý neveľký príjem. Keď som raz prišla do Lüneburgu, bola som aj v chráme svätého Michala. Vyzerá zvonku veľmi veselo s červenou tehlovou vežou, medenou strieškou a laternou. Ale ešte väčšmi ma dojal dnu-kajšok kostola, v ktorom sa kedysi ozýval serafínsky hlas mladého Šebastiána — hlas, ktorý som ja nikdy nemohla počuť. Bojím sa, že nedožičím nikomu na svete to, čo som ja s ním nezažila. A predsa by som mala ďakovať Bohu, že som mohla s ním prežiť polovicu jeho života. Bohužiaľ, o krátky čas po presídlení do Lüneburgu zmenil sa Šebastiánovi hlas, takže si musel zarábať na živobytie hraním na husliach a všelijakým sprevádzaním. Mal prirodzené nada-

nie pre všetky nástroje, hral na husliach, na viole, na spinete, na klavichorde, na čembale, na viole pompóze a predovšetkým na organe, svojom obľúbenom nástroji. Organoval tak, ako vari nikto na svete nikdy organovať nebude. Prirodzene, nechcem povedať, že bol taký celkom dokonalý už v pätnástom roku, ale keď som sa s ním soznámila, bol jeho talent práve v plnom rozkvetе. Len na viole pompóze vtedy ešte nehral. Šebastián vynášiel tento nástroj až v neskorších rokoch. Chcela by som písať túto kroniku celkom presne, tak presne, ako by ju aj on bol chcel mať. Veď sa ešte celkom dobre pamätám, ako mi zavše položil ruku na plece, keď som povedala nepresnú poznámku alebo keď som sa na klavíri trošku pomýlila. Potriasol ma trošku, polo nežne, polo nespokojne. Ach, ako rada by som si ešte dala vyčítať nejakú nepresnosť, keby som ešte aspoň raz mohla pocítiť na pleci jeho ruku!

A teraz by som sa chcela zmieniť o tom, že mal veľmi podivné ruky. Boly veľké a neobyčajne mocné, s mimoriadnym rozpätím na klávesoch. Mohol palcom alebo malíčkom držať kláves a ostatnými prstami hrať tak, ako by mal celkom voľnú ruku. Vedel čo najistejšie a najľahšie trilkovať každým prstom na obidvoch rukách a pritom ďalej hrať najkomplikovanejšie popretkávané hlasy. Ešte dnes sa nazdám, že preňho nebolo nič nemožného na klávesoch

a manuáloch, naopak, že mu bolo všetko celkom ľahké. A pritom tvrdieval zas a zas, že táto umelecká zručnosť je len výsledkom vlastnej usilovnosti a že ju môže dosiahnuť každý, kto pracuje naozaj s celým srdcom. Ale ani najlepší žiaci v tomto s ním nesúhlasili, lebo čím lepšími hudobníkmi boli, tým väčšími sa čudovali jeho géniu, ktorého nemal nikto toľko ako on a ktorého si nikto nemohol osvojiť ani najväčšou usilovnosťou a najväčšou vážnosťou. Šebastián vôbec nebol pyšný na svoje zázračné nadanie, ani sa nedíval naň tak, ako by bolo jeho majetkom. Život v hudbe mu bol jediným opravdivým životom. Hudobník mu bol len nástrojom a vôbec nemal práva byť namysleným na svoju znamenitosť.

Keď žil v Lüneburgu, pracoval ďalej na svojom zdokonalení tak príčinlivo, ako vedel iba on. Tu sa vyvinula a dozrela jeho zručnosť, tu vynášiel vlastnú metódu prstokladu a preštudoval celý notový materiál vo veľkej školskej knižnici, ktorá sa mu javila nebeským darom. Mnoho času venoval organu, na ktorom ho učil hrať organista v kostole svätého Jána, pochádzajúci z Thüringska ako Šebastián. Ale onedlho predstihol učiteľa a myslím si, že bolo vždy dosť nepríjemným podujatím, chcieť Šebastiána Bacha, čo aj celkom mladého, poučovať v niečom o hudbe. Verím, že ho hrajúci anjeli učili hrať už dávno predtým, ako sa o to pokúsil pozem-

ský učiteľ. Viem, že sa mnoho nepodučil ani u výborného pána Böhma, keď zamieril v mla-
dej sile svoje kroky k nemu a ešte k niekoľ-
kým iným. Tak kráčal viac ráz mnoho míľ do
Hamburgu, aby počul pána Reinkena, ktorému
hral s takým ohromným úspechom v roku na-
šej svadby, keď som ho prvý raz videla. Ako
si môžeme domyslieť, mával v tých rokoch veľ-
mi málo peňazí. A tak sa raz stalo, že sa ocitol
na ktorejosi takejto ceste na lavičke pred oblo-
kom akéhosi hostinca, hladný, s nohami, dorá-
ňanými od chôdze, a bez haliera. Nemohol si
zaplatiť ani najmenšie občerstvenie. Ako tu tak
sedel a premýšľal, ako zariadiť, aby mohol prejsť
s prázdny žalúdkom ešte aj tie ostatné míle,
otvoril sa nad ním oblok a k nohám mu vyle-
tely dve haringové hlavy. Šebastián zdvihol túto
nie veľmi vábnu potravu, lebo si pomyslel, že
haringové hlavy sú jednako len lepšie ako nič,
a veľmi sa začudoval a zaradoval, keď našiel
v každej hlave jeden dánsky dukát. Táto prí-
hoda mi znela vždy ako rozprávka, ktorou chce-
me dojať a potešiť deti na Vianoce. Hádám
z vďačnosti mal potom Šebastián vždy rád ha-
ringy, najmä keď boly pripravené s ľahkým bie-
lym vínom, korením a paprikou. V horúcom
lete to bolo jeho najobľúbenejšie jedlo. Za pe-
niaze, nájdené v hlavách haringov, mohol sa
vtedy najesť do sýtosti, a čo mu bolo ešte dô-
ležitejšie, mohol sa zasa vybrať do Hamburgu,

aby opäť počul veľkolepý organ a majstrovského organistu.

Neskoršie, pri druhej a významnejšej príležitosti — v máji roku 1716 — zadovážil mu organ obed, na ktorý si často a rád spomínal. Vybral sa vtedy s pánom Kuhnauom a pánom Rolom do Halle vyskúšať organ s tridsiatimi šiestimi registrami. Keď už organ prevzali, dávala mestská rada znalcom veľmi výdatný obed. Aspoň Šebastiánovi, zvyknutému jesť jednoducho, zdal sa neobyčajne výdatným. Ešte neskoršie často rozprával, že to bol jeho najlepší obed v živote. Jedli šfuku, hovädzinu, údenú šunku, hrášok, zemiaky, špenát s malými klobáskami, varenú tekvicu, špargľový šalát, hlávkový šalát, teľaciu pečienku, reďkovku, koláčiky s polevou, zavárané citrónové kôrky a čerešne.

Šebastián mal len osemnásť rokov, keď dostal prvý raz miesto organistu. Už bol vtedy dvorným hudobníkom vo Weimare a prvý raz navštívil Arnstadt, aby vyskúšal organ, postavený v Novom kostole. Tu ho počuli hrať niekoľkí vynikajúci hudobníci a hneď, čo bol aj veľmi mladý, vystihli jeho neobyčajný význam. Arnstadtský organista bol veľmi priemerným hudobníkom, preložili ho na miesto, kde mal menšiu zodpovednosť, a vymenovali za organistu môjho Šebastiána.

Tamojší organ bol veľmi krásny nástroj,

zvonku vyzdobený vyrezávanými a pozlátenými palmami a lístím, po bokoch pekné hlávky cherubínov a Kupidov trúbili na zlatých trúbach. Mal dva manuále a výborný pedál s piatimi registrami.

Šebastián rozprával celý život neobyčajne nežne o tomto arnstadtskom organe, skoro tak, ako rozpráva matka o svojom prvom dieťati. Bol to prvý organ, ktorý mohol, aby som tak povedala, nazvať svojím organom. Uviedli ho ako organistu veľmi slávnostne. Uvádzajúci rečník vyzýval všetku jeho usilovnosť a celú vernosť k povolaniu a odporúčal mu dojatým hlasom, aby bol vždy čestným sluhom božím a oddaný Pánovi a predstaveným. Tento úvod urobil najhlbší dojem na jeho mladú, ale už vážnu a uzavrenú povahu. Neskôršie mi rozprával, že sa mu vtedy zdalo, ako by bol sám Pán Boh vtlačil pečať na jeho hudobné povolanie a spravil ho tým, čím vždy chcel byť: chrámovým hudobníkom. Takou láskou miloval organ, že často s nejakým horlivým priateľom, ktorý bol ochotný ťahať mechy, odišiel o polnoci do kostola a tam vyhrával, kým raňajšie zore neožiarily východné obloky. Popri tomto zamestnaní mal Šebastián dosť voľného času na ďalšiu súkromnú prácu, lebo jeho oficiálnou povinnosťou bolo len v nedeľu a vo štvrtok ráno hrať na službách božích, v pondelok správať hudbou modlitby a viesť skúšky chrá-

mového sboru. Ale voľný čas bol Šebastiánovi len príležitosťou pracovať. Nikdy som ho nevidela bez roboty, iba ak, keď si tu a tam zafajčil z malej fajky. A hoci som nemala rada dym z fajky, jednako som sa vždy tešila, keď si dožičil toto čudné potešenie. Do notovej knižky mi zaznačil pesničku o svojej fajke, ktorá znie:

I.

Vždy, keď si svoju milú fajku
dohánom dobrým naplním
pre zábavu a rozptýlenie,
dymí obrazom presmutným
a poučí ma zasa len,
že sám som vlastne obraz ten.

II.

Fajka je z hlíny a zo zeme,
aj ja som z toho stvorený,
aj ja sa zas raz stanem zemou;
vypadne z ruky, zlomený
je osud môj, sťa fajka tá,
ani sa človek nenazdá.

Tak som zbožňovala nôtu na tieto slová, že som si ju raz transponovala do sopránu v g-mol a sadla som si k spinetu, spievajúc túto pesničku, kým Šebastián dlhými dúškami vydychoval dym. Veľmi sa kochal mojou pesničkou a po-

vedal: „Melódia dobre pristane tvojmu hlasu, omnoho lepšie, ako by pristal dohán tvojim ústočkám, milá mamička. Nech ti nikdy nevidím fajku v perách,“ pokračoval naoko vážne, „lebo by som ťa už nikdy nebozkal.“

Ale nehľadiac na takéto krátke chvíle oddychu, za celý čas nášho manželstva nevidela som ho nikdy márneň čas. Ved' vravieval, že čas je jedným z najcennejších božích darov, za ktorý sa raz budeme musieť zodpovedať pred Jeho trónom. Deň po deň vyučoval, komponoval, organoval alebo hral na klavíri či na viole, alebo na voľajakom inom nástroji. Potom sa venoval výchove rodiny, a ak mu ešte zvýšil čas, čítal si trochu v knihách, ktoré si pomaličky sossbieral. Veľmi ho zaujímaly najmä teologické spisy. Ja som nemohla držať s ním krok pri tomto trochu ťažkom čítaní, a to tým menej, že čítal zväčša samé latinské knihy. Takto bol od najútlejšej mladosti neprestajne zamestnaný, a keď vrstovníci často s úžasom spínali ruky nad jeho výkonnosťou, odpovedal im obyčajne celkom nakrátko a príkro, že všetko je len ovocím tvrdej roboty. Potlesk naňho nikdy neúčinkoval, ale niekedy ho potešilo uznanie naozaj dobrých hudobníkov. „Hrám,“ povedal mi raz, „pre najlepšieho hudobníka na svete. Možno, že je nie tu — ale hrám vždy tak, ako by tu bol.“ Myslela som si v duchu, že najlepší hudobník je vždy tam, keď Šebastián hrá, ale

neosmelila som sa vysloviť, čo som cítila. Nemal rád takéto reči. Bol by mi iste odpovedal len toto: „Mýliš sa, Magdaléna,“ ale z nepatrného stiahnutia obrv, z chvíľkového zatemnenia pohľadu by som bola dobre vybadala, že som sa mu takýmito rečičkami nezapáčila. Ale v čase, o ktorom rozprávam, som sa mu nemohla ani páčiť, ani nepáčiť. Bola som vtedy len malým dieťaťom, robiacim prvé, neisté kroky do sveta, a nešípila som ešte, ku komu ma raz nohy dovedú.

Keď sa Šebastián v Arnstadte zdokonaľoval v organovaní, chcel raz mať dovolenie, aby mohol ísť do Lübecku a tam počuť slávnú večernú hudbu pána Buxtehudeho, ktorú chodili v zástupoch počúvať najvýznamnejší hudobníci z ďaleka-široka. Z Arnstadtu mal Šebastián prejsť vyše dvesto míľ. Ale bol vytrvalým chodákom a tak sa jedného dňa v hmlistom jesennom čase vydal smelo na cestu, s kapsou s notami na chrbte a s poriadnou bakoľou v ruke. Hudba v srdci mu bola vernou spoločníčkou. Našiel si mladého organistu, ktorý ho mohol za ten čas zastúpiť. Dovolili mu ostať mesiac na cestách. Keď odchádzal, myslel si, že mu mesiac vystačí na absolvovanie predložených štúdií — no len čo sa dostal do Lübecku, do lona hudby, hneď šípil, že sa odtiaľ nebude môcť tak chytro vytrhnúť. A naozaj prešlo niekoľko mesiacov, kým sa vrátil do Arnstadtu.

Večerná hudba pôsobila naňho akýmsi čarom, aké vyslovujú čarodejnice nad ľuďmi v našich detských rozprávkach; lenže toto lübecké čarovanie nebolo zlé. Ešte i v starobe mi rozprával o týchto adventných dňoch ako o čomsi čarovne krásnom. Každý večer chodieval do chrámu, ožiareného sviečkami a preplneného mlčiacim zástupom, a tu počúval niektorú z Buxtehudeho kantát, ktoré si celý život zachoval v živej pamäti, ako napríklad „Baránkovu svadbu“ alebo „Nebeské plesanie na zemi nad vtelením a narodením nášho Pána a Spasiteľa Ježiša Krista“. Spev, strunové nástroje a veľký organ ho naplňaly mocnou blaženosťou. Ako ho ten organ priťahoval! Ako by tam bol býval rád organistom! V Lübecku by sa bol mohol slobodnejšie pohybovať ako v Arnstadte. A veru skoro by mi bol lübecký organ ukradol muža ešte prv, ako som ho dostala od nekonečne dobrej Prozreteľnosti. Pán Buxtehude mu totiž naznačil, že by sa mohol ako jeho zaľ ľahko stať jeho nástupcom v kostole, keby si chcel vziať jeho dcéru. Ale vďaka dobrotivému Pánu Bohu! Šebastián vôbec nechcel jeho dcéru za manželku, lebo táto panna mala zatrpknutú povahu a nebola ani trošku vábivá. Okrem toho bola omnoho staršia ako on. Ale určite bol Šebastián po ponuke otca Buxtehudeho trošku nesvoj. Prebralo to v ňom nikdy celkom nespiace

vedomie, že sa mu už treba vrátiť domov, do Arnstadtu.

Po návrate sa ho predstavení spýtali, prečo tam tak dlho ostal. Odpovedal im, že sa išiel do Lübecku vzdelávať v hudobnom umení a že predtým celkom slušne požiadal vysokoctených pánov o dovolenie. Ale oni nadhodili, že si vzal dovolenie na štyri týždne a že ostal v Lübecku štyri razy toľko. S tichou bachovskou hlavatosťou sa robil, ako by nebol počul posledné slová, ale odpovedal po priateľsky, že dúfa, že sa zástupca v jeho neprítomnosti obci iste organovaním zavďačil. A keďže o tom netreba pochybovať, nemajú sa čo naňho žalovať. Vysokoctené konzistórium bolo celkom zarazené takou úprimnosťou a obrátilo teda kopiju iným smerom. Obvinili svojho mladého organistu, že vniesol do starých obyčají v organovaní zmeny, aké sa mu len zapáčily, že uviedol čudné variácie v choráloch, čím nastal v obci zmätok. Aj hrá, vraj, ako sa mu zapáči. Niekedy dva razy toľko, ako je zvykom, alebo zasa, keď si smyslí, len polovicu toho, čo by mal hrať. Však tí, čo nemali radi Šebastiánovo organovanie, nezaslúžili si nič lepšieho, len aby im ho niekto odvábil. Nerozplačem sa veru nad nimi, aj keď sa musím priznať, že bol Šebastián trochu hlavatý a vedel byť aj celkom neústupný.

A aké trampoty a nepokoj mu robil sbor! Akéhosi žiaka nazval raz Šebastián vo výbuchu

spravodlivého hnevu rohatým volom. Za to číhal naňho tento mladý človek na ulici s palicou. Šebastián hneď tasil meč a bolo by iste došlo k zlej šarvátke, keby nebol pribehol k nim akýsi človek a neprekazil im to. Ale táto udalosť mu znepríjemnila život v Arnstadte ešte väčšmi, hoci viem dobre, že Šebastián veľmi trpel touto prísnosťou a neústupčivosťou svojej povahy. Povedal mi raz, že ľudia s hudbou v duši museli za ňu platiť tým, že majú na tele o kožku menej ako ostatní ľudia. Ale Šebastián obyčajne nikdy nevravel o tom, čo cíti, ako u nás robia iní, najmä francúzski a anglickí hudobníci, a teda aj málokto vedel, aký bol vo svojom vnútri, ak to nevybadal z jeho hudby. Bol veľmi citovo založený, mal zápalistú a prudkú povahu, až sa musím čudovať, ako sa vždy dokonale ovládal. Ak sa raz rozhodol, že niečo nespraví, teda to aj naozaj nespravil a ani ja, ani nik iný mu to nemohol nanútiť. Vtedy nevyhovel ani jednej prosbe, veľmi mierne síce, ale spôsobom, nepripúšťajúcim akéhokoľvek vplyvu. Na šťastie pre svoju rodinu bol veľmi rozumný a mýlil sa v úsudku len zriedkavo alebo skoro nikdy. Len jediný raz v živote som bola taká hlúpa a verila som, že nemá pravdu. Hoci prísny charakterom, bol v mnohých veciach pokorný, ale v ničom, čo sa týkalo dôstojnosti jeho povolania, nestrpel ani najmenšieho poníženia. Veď vyžadoval len to,

čo aj on dával — úctu pred postavením a hodnotou.

Obidvaja sme prežili čiastku mladosti na dvoroch, ja vedľa otcovho povolania a Šebastián pre svoje vlastné. Pretože som cítila, že Šebastián je oveľa múdrejší ako ja, musela som uznať, že je vari naozaj správne, keď zachováva najhlbšiu oddanosť voči kráľom a tým ľuďom, ktorých sám Pán Boh urobil našimi predstaviteľmi. Jednako som bola v srdci vždy presvedčená, že On bol väčší ako všetci králi, lebo bol kráľom nielen hudobníkov, ale i ľudí, a že po pravde by mali pred ním stáť kniežatá s nepokrytou hlavou a mali by mu bozkávať ruky, tie zázračné ruky, ktoré tvorily hudbu, čo by bola lepšie pristala na nádvorí Pánove ako na dvor saského vojvodu. Povedala som mu raz čosi takého, keď som sa hnevala, že ho knieža nechal veľmi dlho čakať na audienciu, ale — čo bývalo zriedkavé — trochu sa preto na mňa nahneval. Povedal mi, že dedičný arcivojvoda má dedičné právo nechať ho čakať. Ale veru nemohol ma ani môj manžel presvedčiť o niečom inom, zostávala som pri tom, čo mi vravelo srdce, hoci som hneď chápala, čo mi vysvetlil veľmi príkladne, že poriadok je základom spoločnosti a mravov a že Boh dal kráľom právo vládnuť. Veril v poriadok vo všetkých veciach, vo svojom dome, vo svojej hudbe a vo svojej krajine, chválil ho a podporoval. Keď mal zhudobniť slová,

v ktorých bola reč o poriadku a povinnosti, bol celkom šťastný. Pamätám sa na veľmi živú francúzsku dámu, ktorá nás navštívila raz v Lipsku. Písala básne a priznala sa, že veľmi obdivuje Šebastiánovu hudbu. Tak prepínala, keď ho chválila, že sa mu to celkom nepáčilo, lebo hneď bolo zrejmé, že sa neveľmi rozumie do hudby. Šebastián sa trochu hneval na jej nerozumné chválospevy. Pritom neschvaľovala, že zhudobnil určité slová a hymny z evanjelia, najmä sa jej nepáčily slová kantáty, v ktorej je reč o daniach a desiatkoch.

„Tieto myšlienky sú primálne pre vaše nadanie, monsieur Bach,“ skríkla priohnivo a všetky perá na hlave sa jej pritom rozkývaly. „Dane a desiatky, zákon a poriadok! Keby ste tak chceli zhudobniť moju drobnú báseň o láske a kráse...“ „Madame,“ prerušil ju Šebastián a zádíval sa na dámu trošku nahnevano, „nieto lásky, ani krásy, ktoré by si zaslúžily to meno, kde nieto zákona a poriadku, kde sa neplnia povinnosti a kde sa neposlúcha oprávnená vrchnosť.“

Ale odbočila som od priameho opisovania jeho mladosti. Cítim vždy väčšmi, ako mi je ťažko držať sa presne hlavnej nite. Odrazu sa mi vnučuje tisíc myšlienok, tisíc rozpomienok naňho.

Vraciam sa teda, kde som prestala rozprávať.

Konzistórium Nového kostola v Arnstadte začalo mu — možno nie celkom neoprávnene — vyčítať dlhý pobyt v Lübecku a onedlho potom

vyjadrili členovia svoju nespokojnosť s tým, že nezaobchádza s chlapcami speváckej školy tak a neučí ich hudbu tak, ako oni chceli.

Aby som povedala pravdu: Šebastián bol skvelý učiteľ všetkým žiakom, čo sa naozaj chceli učiť a vážne pracovali a milovali hudbu. Ale na surových zurvalcov — chlapcov arnstadtskej speváckej školy, ako aj neskoršie na žiakov školy svätého Tomáša v Lipsku, bol Šebastián priveľký a netrpezlivý.

Okrem toho mu veľmi vyčítali, že si pojal na chór neznáme dievča a že tam s ním vyhrával. Ale to dievča mu vôbec nebolo neznáme, bola to jeho sestrenica Mária Barbora Bachová a už vtedy zamýšľal, že si ju vezme za ženu.

Ale všetky tieto mrzutosti, čo aj celkom nepatrné, jednako len mu rušily duševný súzvuk a do srdca sa mu vkrádala vždy častejšie a častejšie túžba, osadiť sa voľakde inde a neostať v Arnstadte. Už začala v ňom vznikať hudba, ktorou bola preplnená jeho bytosť, a celá jeho osobnosť túžila za pokojným, nerušeným životom, aby tento mocný prúd mohol vyprýštiť bez prekážky. Túžil za ženou, čo by sa starala o všetky pozemské, každodenné veci, aby mohol celý čas a všetky sily obetovať veľkolepým kompozíciám, ku ktorým mu dal Boh toľko prehojných schopností.

V tomto čase sa uprázdnilo miesto organistu a hudobného majstra pri kostole svätého Blažej

v Mühlhausen a Šebastián sa oň prihlásil. Bolo mnoho uchádzačov, ale keď počuli hrať Šebastiána, rozhodli sa zaňho jednohlasne, bez rozmýšľania. Mal vtedy dvadsaťdva rokov. Skončil roky učenia a roky vandrovky, stal sa majstrom a podľa dobrého nemeckého zvyku bolo sa mu už aj oženiť a prijať žiakov, ktorým by oddal vlastné vedomosti tak, ako dával svoje meno vlastným deťom, plodom svojho manželstva. Blaženým dievčaťom, ktoré si vybral za ženu, bola práve jeho sestrenica Mária Barbora Bachová, ktorá bývala práve vtedy v Arnstadte u tety. Pravdaže, tam sa s ňou stretával, lebo Bachovci mali mnoho smyslu pre rodinné styky. Zaplavil ju potom celým požehnaním svojej lásky.

Farár Stauber z Dornheimu, ktorý ich sobášil, vzal si neskoršie tetu Barbory Bachovej. Medzi Šebastiánovými listinami našla som odpis z matriky:

„17. októbra 1707 oženil sa tu v našom chráme so svolením milostivej vrchnosti, po predbežných ohláškach v Arnstadte, vysokoctený pán Ján Šebastián Bach, slobodný mládenec a organista v chráme svätého Blažeja v Mühlhausen, pozostalý manželský syn po blahorodom pánu Ambróziovi Bachovi, už zosnulom, slávnom mestskom organistovi a hudobníkovi v Eisenachu, s poctivou pannou, Máriou Barborou Bachovou, pozostalou najmladšou dcérou po blahorodom

a slávnom umelcovi pánu Jánovi Michalovi Bachovi, už zosnulom organistovi v Gehren.“

I po malých nedorozumeniach opustil Šebastián Arnstadt v najpriateľskejšej shode s predstaviteľmi. Boli takí láskaví a postarali sa mu o nákladný voz, na ktorom si mohol preniesť náradie a ostatný majetok rovinou z Arnstadtu do Mühlhausen. Osadil sa teda v tomto mestečku a prvým jeho žiakom bol dobrý a premilý Ján Martin Schubart. Žil desať rokov pod jednou strechou so svojím majstrom a každodenným stykom s ním nesmierne získal. Vždy sa usiloval odplatiť sa Šebastiánovi najvernejšou láskou. Dlho som sa akosi nemohla uspokojiť a smútila som, že umrel skôr, ako som ho mohla poznať. Šebastián ho vždy spomínal s rovnakou náklonnosťou, ale najmä v poslednej chorobe, keď je ľudská povaha náchylná sostúpiť medzi rozpomienky z mladých čias. Áno, dva alebo tri razy sa nazdal, že je Martin v izbe pri ňom. Žiak bol svojmu majstrovi vždy k službám, nech by bol čokoľvek od neho žiadal, a pracoval vždy, podľa svojich najlepších síl, v jeho duchu pri veľkom diele obnovenia chrámovej hudby v Mühlhausen, aby bola dôstojná Pána. Nemali dostatočnú zásobu nôt, a ktoré tam boli, neboly vôbec Šebastiánovi podľa srdca, teda Šebastián prikúpil z vlastných peňazí ešte celé množstvo dobrej hudby. Aj organ, jeho najhlavnejšia starosť, veľmi potreboval opravu. Mnoho registrov

bolo v strašnom neporiadku a predný manuál sa vôbec nedal používať. Veľmi usilovne vypracoval plán, ako obnoviť organ. Návrh mu schválili a poverili ho dozorom nad opravami. Na jeho želanie pripojili k organu niekoľko malých zvončekov, akúsi „zvončekovú hru“, ktorá sa dala hrať pedálom. Keď bol starší, usmieval sa nad tým a nazval túto zvončekovú hru detským bláznovstvom, lebo podstatou organových zvukov je vážnosť a vznešenosť tónu.

Ale nebolo mu určené ostať dlho v Mühlhausen. Nenašiel tu taký kruh pôsobnosti, aký potreboval, keď chcel priviesť hudbu na vysoký stupeň rozvoja. V tých časoch sa neprestajne svárili učené teológovia a doktorí a môj milovaný Šebastián so svojou prostou, hlbokou vierou, čo sa nedala vyrušovať pichľavými škriepkami, sa presvedčil, že sa jeho hudbe nemôže dariť v tomto ovzduší sporov. Napísal teda mühlhausenskej mestskej rade: „I keby som stále a s radosťou mohol sledovať svoj konečný cieľ, totiž s potešením oslavovať Boha pravidelnou chrámovou hudbou a hrať podľa vašej vôle a ešte aj inakšie sa usilovať podľa svojich skromných možností povzniesť chrámovú hudbu, vzmáhajúcu sa na všetkých dedinách, jednako sa to tu nedá usporiadať bez mrzutostí. A v týchto časoch je najmenší výhľad, že by sa to dalo usporiadať inakšie.“ A po-

tom mal tu také malé príjmy, že musel ešte dodať v tomto pamätnom spise: „Okrem toho by som ešte rád pokorne naznačil, že hoci žijem veľmi skromne, po vyplatení nájomného a ostatných najnevyhnutnejších potrieb, môžem žiť len veľmi biedne.“

Keď mu potom odkázal Viliam, vojvoda sasko-weimarský, že by mu rád dal miesto dvorného organistu a majstra komornej hudby, tešil sa, že môže prejsť bývať do veselého mestečka, ležiaceho tak prekrásne medzi vrchmi, vodami a kopcami. Vo Weimare sa na tretí vianočný sviatok roku 1708 narodilo Šebastiánovo prvé dieťa, malá Katarína Dorota, ktorá bola trinástročným dievčaťom, keď som sa vydala za jej otca. Bola mi v domácnosti vždy útechou a dobrou pomocníčkou. Pomáhala mi ako vlastná dcéra pri výchove mojich malých detí a pri všelijakých povinnostiach domácej panej. Všetky štyri Šebastiánove deti, ktoré som už našla, keď som prišla k nemu ako milovaná žena — lebo dvojčatá a dobrý malý Leopold už odpočívali pod trávou, kde som musela uložiť aj toľko svojich detí — boly mi dobrými, detsky poslušnými synmi a dcérami a onedlho po tom, ako som vstúpila do Šebastiánovho domu, zdalo sa mi, že sú krvou z mojej krvi a kosťou z mojej kosti. Aj ony sa dívaly na mňa ako na vlastnú matku. Veď som nemohla milovať Šebastiána a nemilovať jeho deti. Ako boly jeho telom a krvou, tak sa staly

skoro aj mojimi vlastnými. Najmilším dieťaťom mu bol najstarší syn Friedemann, ktorý sa veľmi ponášal na otca veľkým nadaním, jasným rozumom a vrúcnou, neobyčajnou náklonnosťou, a jednako si ho osud vybral, aby tak strašne zraňoval otcovo srdce, lebo zdedil síce nadanie Bachovcov, ale nič z ich stálosti a rozumnosti.

Ale často milujeme najväčšmi tie deti, ktoré nám spôsobujú najväčšiu bolesť. Tak bolo i so Šebastiánom, hoci mal dosť široké a hlboké srdce, aby mohlo otcovsky a nežno objasť všetkých synov a dcéry. Myslím, že cítil k Friedemannovi asi to, čo som ja cítila k úbohému Gottfriedovi, hoci bol Friedemann skvele nadaný a môj milý Gottfried musel patriť k tým, ktorých voláme „pánbožkove detičky“. Ach, zavše verím, že v deťoch dáva nám Vševládny najhlbšie naučenia. Rodiť ich a potom strácať, táto radosť a táto bolesť sú ohnivkami, ktoré nás prikúvajú na reťaz večnosti.

Viem zo Šebastiánových slov, ktoré vravieval v najrozličnejších životných obdobiach, že bol vo Weimare veľmi šťastný. Prvý raz mohol naozaj nazvať domov vlastným, lebo, ako mi často s úsmevom vravieval, len tá domácnosť mu bola domovom, v ktorej bola domáca pani. Matka mu umrela celkom malému a skoro odo dňa jej smrti býval vždy len u cudzích ľudí, a nie pri domácom kozube, kým si vo Weimare nezaložil vlastnú domácnosť. Ale nehľadiac na vlastný

domov a rodinu, ktorú si z milosti Všemohúceho založil vo Weimare, mal aj to šťastie, že tam našiel hlboko pobožného a do hudby sa rozumejúceho vladára, a vo vlastnom bratancovi, ktorého si na nešťastie Pán priskoro povolal, dušu naozaj veľmi prekypujúcu hudbou.

Aj mestský organista, Ján Walther, dobrý skladateľ, bol mu veľmi láskavý a priateľský. Šebastián, aby bol spokojný, v celom živote potreboval len rodinu a celkom málo priateľov, čo ho poznali a chápali jeho hudbu. Nebažieval za známosťami alebo potleskom. Keď organoval v neznámom meste — a toto bolo jedinou príčinou jeho ciest, na ktoré sa vyberal obyčajne na jeseň — prirodzene mu začali poslucháči tliekať a obdivovať ho, ale on to prijímal vždy pokojne ako prirodzené clo chvály a ocenenia, čo patrilo jeho hudbe. A nikdy som nevidela, že by ho bol obdiv vzrušil, alebo nedostatok potlesku rozladil. Vždy som cítila, že nosil v duši inakšiu mieru, nie takú, akou ho mohol premerať svet.

Ale týmto nechcem povedať, že by mu nebola vítaná pochvala umeleckých priateľov a že ju neprijímal vďačne, ako napríklad vtedy, keď organoval v Kassele a keď korunný princ vstal celý uveličený jeho podivnou zručnosťou, najmä čo sa týkalo narábania pedálmi, stiahol si s prsta prsteň a sám ho čo najmilostivejšie navliekol Šebastiánovi na prst. Šebastián ho od tých čias

rád nosil a díval sa naň vždy s celkom zvláštnou záľubou.

Keď som sa už rozvravela o Šebastiánovej naozaj podivnej zručnosti, nechcem zamlčať malú príhodu, ako aj on prejavil raz príležitostne určitú hranicu zručnosti.

Šebastián veľmi často vravieval, že každý vy-cvičený hudobník by mal vedieť zahrať akúkoľvek hudbu prima vista. Jeho kolega vo Weimare, mestský organista pán Walther, si umienil, že priateľovi zo žartu postaví klepec a že sa potom obidvaja na tom zasmejú. Šebastián chodieval zavše k pánu Waltherovi na raňajky a raz, keď čakal, kým donesú jedlo, ktoré priateľ chystal, išiel ku klavíru. Našiel tam akúsi skladbičku a prirodzene začal ju hneď hrať. Ale ne-došiel ďaleko, keď naďabil na niekoľko nót medzi dvoma taktmi, na ktoré sa potkol, a celkom prekvapený (lebo nikdy nenašiel složitejšiu hudbu, ako bola jeho), začal hrať odznova. Ale zasa musel prestať pri tom istom prechode. Vtedy sa už pán Walther, ktorý ho počúval pri privretých dverách, nemohol zdržať smiechu. Šebastián vyskočil a povedal nahnevano: „Nie, nežije taký človek, čo vie všetko zahrať na prvý raz. Proste je to nemožné!“ Neskôršie Šebastián často rozprával túto príhodu, aby trochu povzbudil nesmelých žiakov.

Pán Walther sa cítil ešte aj inakšie pripútaný k Šebastiánovi, lebo aj jeho aj Šebastiánova

matka pochádzaly z rodiny Lämmerhirtovskej. Pán Walther poznal aj dom „u Troch ruží“ v Erfurte, kde sa narodila Šebastiánova matka, na ktorú sa syn len nejasne pamätal, lebo umrela veľmi mladá a nemohla sa tešiť zo synovej veľkosti. Ale iste jej dobrý Pán Boh dožičil radovať sa v nebi z jeho hudby. Totiž ja ešte aj dnes verím, že by nebo ani nebolo nebom, keby tam nebolo počuť Šebastiána, hoci sa obávam, že môj pán farár nebude celkom súhlasiť s touto vierou.

Ľud volal zámocký kostol vo Weimare „Cestou k nebeskému hradu“ a bol iste nebeským miestom, kým v ňom Šebastián organoval. Raz mi rozprával ktorýsi Šebastiánov priateľ z týchto weimarských čias, že pri čarovne krásnych službách božích, ktoré bývaly v tomto kostole, Šebastiánova pobožná, dojímavá hudba poskytovala veriacim tušenie všetkých nebeských radostí a zaslúžila si večnú pochvalu. Navždy som si zapamätala tieto slová. Vo Weimare na malom zámockom organe, na ktorom hrával láskavými rukami — a musíme ešte dodať, aj nohami, lebo to bol zázrak v tom čase, ako vedel narábať pedálmi — dosiahol Šebastián najväčší rozkvet a zrelosť ako organista a skladateľ. Cenil si najmä pedál so siedmimi registrami, z ktorých jeden bol tridsaťdvastopový a tri druhé šesťnásťstopové, čím vznikol skvostný a vznešený bas, ktorý Šebastián tak nesmierne miloval. Vo Weimare a pre tento organ písal Še-

bastián veľmi mnoho organovej hudby a najmä „Organovú knižočku“, z ktorej som ho tak rada počúvala hrať. Niekoľko z týchto chorálových prelúdií som sa aj ja naučila hrať pod jeho vedením, ale na to bolo treba vcelku viac, ako mohla poskytnúť moja nepatrná zručnosť. Nazval túto knižku s koženým chrbtom a koženými rohmi, ktorú som tak dobre poznala: „Organová knižka, v ktorej sa dáva nastávajúcemu organistovi návod, ako má rozličným spôsobom zahrať chorál a pritom sa pri štúdiu venovať najmä pedálu, lebo v choráloch tejto knižky sa pedál podáva celkom povinne. Najvyššiemu jedinému Bohu na česť a slávu, potomstvu, aby si z nej osvojilo hudbu pravú.“

Sama som bola vždy priveľmi „nastávajúcim organistom“, nemohla som teda mnoho hrať z Organovej knižочки, lebo boli v nej naozaj ťažké veci. Iste si Šebastián nevedel celkom presne uvedomiť ťažkosti, na ktoré naráža začiatočník, lebo ich v mladosti tak hravo premožol. Aká však bola rozkoš, keď ho človek mohol počuť hrať z tejto knižky chorálové predohry! Len čo knihu otvorím, celý starý svet mi je zasa taký blízky. A ani už neviem, čo som z tejto knižky mala najradšej, veď som bola mladá, ale zpomedzi všetkých skladieb najväčšmi ma potešuje jedna, ktorá sa mi prihovára ako by Šebastiánovým hlasom a vyzýva ma byť trpezlivou a dúfať. Je to skladba skoro

na konci knihy: Pre umierajúcich: „Všetci ľudia musia umrieť.“

Ako spievala táto melódia, keď ju hral na zadnom manuáli, a akým pokojom naplňaly srdce slávnostné skupiny osminových a šestnásťminových nót na pedáli! Šebastiánovu najvznešenejšiu hudbu vyvolala vždy myšlienka na smrť. Toho som sa trochu bála, keď som bola mladá, teraz už viem lepšie, ako mu to vyzeralo v srdci.

Dve ďalšie veľmi lúbezné prelúdiá boli určené pre pôst: „Baránku boží nevinný“ a druhé: „Ach, človeče, opláč svoj veľký hriech!“ Posledné takty tohto chorálu sú také plné smútku a lahody, že som vždy pri ich počúvaní s chvením cítila, ako by mi prestalo biť srdce.

Ale keď už začínam myslieť na jeho hudbu a rozprávať o nej, musím sa obávať, že história jeho života ostane nenapísaná — no jednako je drahá Organová knižočka preplnená rozpomienkami na bývalú blaženosť a len veľmi ťažko môžem od nej odvrátiť myšlienky.

Za svojho weimarského pobytu vypracoval sa Šebastián v dokonalého a neprekonateľného majstra v organovaní a v hraní na iných klávesových nástrojoch. Tam vynášiel a uviedol celkom nový a mimoriadne náročný prstoklad. Ľudia boli onedlho presvedčení, že ho nikdy nikto neprekoná v hudbe. Do Draždian, kam už tiež prenikla Šebastiánova sláva, prišiel v tie

časy slávny francúzsky hudobník Jean Louis Marchand, namyslený, hoci veľmi schopný človek, a vyzval celý hudobný svet, aby sa s ním pretekal v hudbe. Dúfal, že všade bude môcť ukázať prevahu. Ale takéto vystatovanie a nadúvanie sa neurobilo na môjho Šebastiána ani najmenší dojem a iste by nebol ani vyšiel na ulicu, aby počul o tom rozprávať. Lenže niekoľko nemeckých hudobníkov sa veľmi trápilo nad Francúzovými opovážlivými výzvami a prosili a útočili na Šebastiána, aby prijal vyzvanie a aby sa s ním pretekal pre slávu nemeckej hudby. Nerád a s váhaním sa dal prehovoriť, ale potom prijal Marchandovo vyzvanie. Hneď sa chytró dohodli o všetkých podrobnostiach tejto majstrovskej hry. Mala byť v dome grófa Flemminga. Prišlo mnoho dám a pánov a čakali rozčúlení začiatok hudobných pretekov, keď odrazu do veľkolepej dvorany, ligotajúcej sa svetlom mnohých voskových sviec, vstúpil Šebastián, pokojný a ovládajúci sa ako vždy. Bol ochotný podobrať sa na každú hudobnú úlohu, akúkoľvek by mu len Francúz dal. Ale pán cudzinec dal na seba čakať, a keď chvíľu čakali, nezostávalo nič inšieho, ako poslať k nemu do bytu lokaja, aby ho doviedol. Posol sa však chytró vrátil s novinou, že monsieur ešte toho rána odcestoval osobitnou poštou do Draždian. Tak sa pozdávalo, že sa vari predtým voľajako postaral, aby, sám nevidený, mohol počuť Še-

bastiána hrať, a že musel uznať, že sa nemôže ani porovnať s takým nadaným hudobníkom, ako je Šebastián, ba že by sa jeho vlastné umenie popri Šebastiánovom celkom stratilo a že by teda bolo vari najmúdrejšie nepustiť sa vôbec do pretekania s ním, aby si nepokazil povesť.

Musím sa tu priznať, že som túto príhodu nepočula od Šebastiána, ale od akéhosi druhého očitého svedka. Šebastián sa nikdy netešil, keď súpera prevýšil, ba vždy sa až hneval, keď niekto rozprával túto udalosť pred ním, a zotrvával na vysvetlení, že je pán Marchand dobrý hudobník a že celú vec zveličili neobratní ľudia. Raz, keď bol Šebastián v Erfurte, urobil týmito slovami koniec výsmechu, ktorého sa Marchandovi aj tam dostalo: „Teda vám ukážem, aké sú krásne jeho klavírne suity, ktorými všetci tak pohŕdate,“ a sadol si ku klavíru a zahral ich tak neobyčajne mäkko a krásne a dal im zaznievať tak skvostne, že sa zdaly omnoho významnejšie, ako naozaj boli. Túto veľkodušnosť preukazoval aj voči všetkým ostatným hudobníkom. Pociť svojej všetko prečnievajúcej veľkosti miernil vždy dobrotou, prýštiacou z bohatého srdca.

Nikdy nezameškal počúvať hudobníkov vo svojom alebo cudzom meste a bol naozaj veľmi sklamaný, že sa mu nepodarilo soznámiť sa s pánom Händlom, i keď sa o to všemožne usiloval. Obdivoval, ba bol celý uveličený hudbou

tohto majstra a strávil veľa hodín rozpisovaním partitúr uctievaného človeka (radostná práca, pri ktorej som mu rada pomáhavala). Aj dirigoval v Lipsku krásne spracovanie Händlovej kantáty „O Pánovom utrpení“. Keďže sa obidvaja narodili v Sasku, ba aj v tom istom roku, cítil Šebastián, že okrem hudby viaže ich aj akési puto, a viac ráz usiloval sa stretnúť s Händlom. Keď raz Händel pobudol v rodnom mestečku Halle, prišiel ta Šebastián z Cöthen, chcel ho pozdraviť, ale došiel ta večer toho istého dňa, keď Händel bol zasa odcestoval. O desať rokov neskôršie, keď zasa prišiel Händel do Halle, poslal mu Šebastián od syna veľmi láskavé pozvanie, aby ho v Lipsku navštívil, lebo sám sa vtedy necítil dobre a nemohol sa vybrať na cestu z Lipska do Halle. Ale pán Händel vari tiež pre čosi nemohol prísť a tak bol Šebastián zasa sklamaný a musel si odprieť radosť vidieť a počuť veľkého skladateľa, ktorého tak obdivoval — a od ktorého v duchu očakával, že by aj jemu bolo malo záležať na návšteve krajana. Händel bol veru taký hudobník, že mohol rozoznať výšku Šebastiánových skladieb, i keď povest o nich ostala obmedzená na Nemecko, kým Händlovo meno sa ozývalo aj v Taliansku a Anglicku. Ale Händel vyhľadával svet, rozdúval okolo seba nekonečné vlnenie a zarábal mnoho, mnoho peňazí, kým sa Šebastián hrozil každej slávy, utekal pred

svetom a žil, celý ponorený do tichej práce, doma v rodinnom kruhu.

Len každý rok na jeseň obyčajne trochu cestoval, ale vždy len preto, aby niekde vyskúšal nový organ a dal o ňom posudok na príslušných miestach. Neprestajne so všetkých strán ho zahrnovali prosbami o takéto znalecké mienky, lebo sa ukázalo, že práve tak dokonale vedel organovať, ako vedel posúdiť tento nástroj, a že jeho posudky boli vždy celkom správne a celkom nestranné.

Priatelia mu často vravievali, že si robí nepriateľov veľkou priamosťou a čestnosťou, lebo nikdy nikomu kvôli by nebol prižmúril oko a nezamlčal čo i najmenšiu chybu na organe. Často vravieval: „Čo sa organa týka, je všetko dôležité.“ Keď skúšal takýto nástroj, najsamprv vytiahol všetky registre, aby hneď počul plný zvuk organa a mohol sa presvedčiť, ako často vravieval s úsmevom, „či má aj zdravé pľúca“. A potom si organ prezrel do najmenších podrobností. Aj len trochu nesvedomitejší staviateľ organov sa mal veru prečo báť Šebastiánovej skúšky.

V jeseni roku 1717 dal sa Leopold, mladý knieža z Anhaltu-Cöthen, opýtať Šebastiána, či by nechcel byť uňho kapelníkom. Šebastián prijal ponúknuté miesto veľmi rád, lebo sa cítil trochu urazeným, že ho vynechali, keď sa vo Weimare uvoľnilo kapelnícke miesto. Keď tam

totiž umrel starý kapelník, mohol Šebastián plným právom očakávať, že mu ponúknu toto miesto. Ale dali ho synovi zosnulého, veľmi neschopnému hudobníkovi. Myslím, že toto Šebastiána ozaj veľmi trápilo a aj celkom otvorene prejavil svoj hnev a žiadal tak ostro a rozhodne o prepustenie z doterajšieho miesta, aby mohol nastúpiť v Cöthen, že teraz mal zasa vojvoda dosť príčiny hnevať sa. A naozaj i vydal rozkaz, aby Šebastiána väznili celý mesiac. Mne sa vždy zdalo, že nedostatok osobnej slobody bol najtvrdším údelom dvorného hudobníka.

Ale čas, hnev a bolesť prešly a na Vianoce bol už Šebastián s celou rodinou prenesený do Cöthen a dúfal, že tam bude žiť pokojnejšie, ďalej od sveta, ako bolo možné vo Weimare. Tam mal celý čas k dispozícii len malý zámocový organ a vôbec nemal oprávneného a plodného spojenia s chrámovou hudbou. Jednako sa venoval, ako vždy a vo všetkom, celkom a srdečne rád komornej hudbe — mladý knieža ho pritom láskavo s celou sympatiou podporoval. Bol veľmi vzdelaným hudobníkom, vrúcne miloval toto umenie a oceňoval svojho kapelníka podľa zásluhy. Bol taký láskavý, že šiel za krstného otca Šebastiánovmu a Barborinmu synovi, ktorý sa im tam narodil. Dieťaťko umrelo veľmi maličké o niekoľko dní po krste v zámockej kaplnke. Keď knieža odišiel do Karlových Varov liečiť sa a piť karlovarskú vodu, vzal si

Šebastiána ako kapelníka so sebou. Šebastián mal veľmi rád Cöthen a najmä jeho tichosť a pokoj, jednako nemyslím, že by tam bol chcel ostať navždy, i keby ho z toho miesta neboly vypudily zvláštne okolnosti. Lebo bol jednak len odrezaný od toho, čo mu ako skladateľovi znamenalo najvyššie, od chrámovej hudby, tohto veľkého vyjadrenia vlastnej, hlboko nábožensky založenej povahy.

V Cöthen umrela Mária Barbora Bachová a zanechala mu štyri deti zo siedmich, ktoré mu porodila v trinásťročnom manželstve. V Cöthen som sa stala jeho ženou. A teraz, keď som opísala jeho život, ako som najlepšie vedela, do tých čias, kým som sa stala jeho, chcem písať ďalej a porozprávam o rokoch, ktoré som prežila po jeho boku.

Aký bol Šebastián blízky Bohu, o mojej
svadbe a Klavírnej knižočke, o zručnosti
prstov, o otcovskom a učiteľskom šťastí,
o Temperovanom klavíri a o pani fúgo-
žrútke.

Myslím, že sa Šebastián nedal len tak ľahko poznať, ale kto ho poznal, miloval ho. Keby som ho nebola hneď od začiatku ľúbila, iste by som ho nebola porozumela. Len veľmi zdržanlivo rozprával o hlbokých veciach, vôbec sa nevyjadroval otvorenou rečou, ale tým, čím bol, a prirodzene predovšetkým hudbou. Bol najnáboženskejším človekom, akého som v živote poznala. Možno to znie trochu čudne, keď si pomyslím na všetkých tých luteránskych farárov, s ktorými som sa stýkala. Boli to dobrí ľudia, zaoberali sa v živote len kázaním a dávaním príkladov. Pri Šebastiánovi to bolo celkom inakšie. Náboženstvo mu bolo čímisi, čo bolo v ňom skryté, čo sa neukazovalo vždy, ale vždy bolo tu a nikdy naň nezabudol. Všeličo bolo v ňom, čo ma zavše naplňalo strachom, najmä na začiatku nášho manželstva: skalopevná prísnosť, ktorá bola podkladom a oporou jeho dobroty. Ale najčudnejšia bola jeho žeravá túžba, sprevádzajúca ho celým pracovitým životom, túžba za smrťou. Len zavše som ju rozoznala. Bolo to ako blesk a myslím si, že ju predo mnou často skrýval, lebo cítil, že by ma naľakala. Veď som bola mladšia a nie taká smelá ako on. Vôbec som netúžila opustiť ho, ani opustiť svet, ktorý sa mi

zdal krásnym, dokiaľ on žil. Dnes, keď som už stará a sama a keď ma Šebastián už predišiel, dnes už môžem lepšie porozumieť túto túžbu, dôjsť až ta, kde sú všetky veci dokonalé. Hlboko vo svojom veľkom srdci nosil obraz Ukrižovaného a jeho najvznešenejšia hudba je výkrikom túžby za smrťou, derúcim sa mu z hrdla pri vízii vzkrieseného Spasiteľa.

Dobrí rodičia ma vychovali veľmi pobožne v luteránskej viere, ale Šebastiánovo náboženstvo bolo čosi omnoho širšieho. Pocítila som to hneď prvý deň po našej svadobnej slávnosti, keď už hostia odišli a Šebastián pristúpil ku mne, zdvihol mi obidvoma rukami tvár dohora, díval sa na mňa a vravel pritom: „Ďakujem Bohu za teba, Magdaléna!“ Nemohla som nič odpovedať, schovala som sa mu na prsiach a tíško a náruživô som sa modlila: „Ó, Bože, urob ma takou, aby som si ho zaslúžila!“ Pocítila som odrazu, že som ešte taká mladá, uvedomila som si ťažký pocit zodpovednosti, na ktorú som sa podobrala, keď som súhlasila vydať sa za takého človeka. Keby som ho urobila v niečom nešťastným, možno, že by som pokazila jeho hudbu. Často vravieval, že disonancie bývajú tým tvrdšie, čím sú bližšie harmónii, a najmä neshody medzi manželmi sú, vraj, najneznesiteľnejšie. Mali sme tiež ťažkosti a trampoty, ako každý človek na tejto zemi, ale boly vždy akosi mimo našich osobností, nikdy sa nedotkly našej lásky.

Pretože bol o pätnásť rokov starší ako ja a už raz ženatý, nebolo mu hádam ťažko byť ku mne takým dobrým a zhovievavým, ako vždy býval. Bola som dobre vychovaná, vedela som variť, priať a šiť, jednako necítila som ešte nikdy na pleciach starosť o domácnosť a deti, a moja matka bola takou dobrou a obratnou domácou paniou, že som si nikdy ani neuvedomila, čo všetko treba na vedenie domácnosti a na to, aby všetci domáci mali pohodlie. Hneď som zbadala, že Šebastián vôbec nestrpel neporiadok. Jeho písma a osobné veci bolo treba opatrovať a udržiavať v celkom určitom, nemeniteľnom poriadku a jeho zvyky sa nesmely meniť. Nenávidel nepresnosť, ako nenávidel márnenie, a nepresnosť mu bola márnením toho najcennejšieho a jediného, čo, ako vravel, nemôže mať človek dva razy, márnením času. Zpočiatku som bola iste trochu bezstarostná a zábudlivá, ale mal so mnou veľkú trpezlivosť a chytrou som sa napravila, keď som videla, čo mu na mne bolo nepríjemného. Jedinou myšlienkou, jedinou snahou mi bolo páčiť sa mu a spraviť mu z domova jediné miesto na celom svete, kde by bol najšťastnejším.

Presne o týždeň po našej svadbe slávil svadbu aj knieža z Anhaltu-Cöthen, ktorý si veľmi cenil Šebastiána a bol mu tak milostivo naklonený.

Nešípili sme veru, že táto vznešená svadba by mohla mať nejaký určitý vplyv na náš život, a

jednako mala. Pre ňu vlastne sme onedlho prešli bývať do Lipska, kde sme prežili celý ostatný úsek života.

Až do svadby cítil knieža najväčšiu slasť, keď počul dobrú hudbu, a bolo len prirodzené, že hudba sa mu začínala aj končila kapelníkom Šebastiánom Bachom. Keď aj koncerty mohli byť len malé, lebo knieža nebol dosť bohatý a nemohol si, ako iní vladári, vydržiavať veľký orchester, boli pod Šebastiánovým vedením jednako len neobyčajne veľkolepé. A netreba sa nad tým ani čudovať, veď na tých koncertoch hrali prvý raz veľmi mnohé Šebastiánove skladby. Ale teraz sa vari novej kňážnej zdalo, že manžel venuje primnoho času hudbe a kapelníkovi — možno bola trošku žiarlivá a možno sa nudila na tých čarokrásnych, dušu povznášajúcich komorných koncertoch, lebo nájdu sa aj medzi urodzenými ľuďmi takí, ktorým je takáto vážna hudba celkom ľahostajná — ale určite sa náš knieža v niekoľkých mesiacoch zmenil. Pomaličky prestával hrať, ba ani na koncerty neprišiel, nepovzbudzoval už hudobníkov, slovom, na cöthenskom dvore hudba odkvitla a umrela. Šebastián sa zľakol a bol čoraz nešťastnejší, nemohol žiť v takomto ľahostajnom ovzduší. Raz sa vrátil domov celkom zronený akousi odmietavou správou. To ho presvedčilo, že sa záujem kniežata celkom odvrátil od jeho hudby a obrátil na nežnú a náročnú kňážnú.

„Magdaléna,“ povedal mi so smutnou tvárou, „budeme musieť odísť z Cöthen a ísť niekam ďalej. Tu už niet miesta pre hudobníka. Si ochotná zrušiť tu našu malú domácnosť?“ Odpovedala som mu, ako sa svedčilo a patrilo, že môj domov môže byť len tam, kde je on a kde sa dobre cíti. Usilovala som sa ho potešiť, ako som najlepšie vedela. Ale ani jednému z nás nebola ľahkou myšlienka, že musíme opustiť Cöthen, lebo Šebastián miloval toto mesto a pre mňa znamenalo prvý manželský domov. Veď každá žena vie, čo značí odtrhnúť sa od miesta, skrývajúceho také rozpomienky. Boli sme v Cöthen ešte len čosi vyše roka, ale tento rok bol pre mňa plný zázrakov. Nikdy som si nemohla zaslúžiť a ani som si nikdy nezaslúžila veľké šťastie, že som mohla s ním žiť a deň po deň ho vídať. Dlho som sa pohybovala v akomsi úžase, ako by v akomsi sne, a zavše, keď Šebastián nebol doma, zmocnila sa ma úzkosť, že sa môžem zobudiť z toho sna zasa len ako malá Anna Magdaléna Wülkenová, a nie už pani kantorka Bachová. Ale keď som potom počula pri dverách jeho kroky, vyskočila som mu v ústrety. Prichádzal ku mne s nejakým láskavým alebo nežným slovíčkom. Pritúlila som sa mu do náručia a cítila som sa v bezpečnosti. Prijímala som najčarovnejší sen ako bohatú, dobrú skutočnosť.

Onedlho po svadbe doniesol mi notovú knižku, ktorú mi spravil — ešte vždy ju mám a

kým žijem, neodlúčim sa od nej, i keby som bola neviem aká chudobná.

Raz večer, keď som uložila jeho štyri malé deti, sedela som dolu v dennej izbe pri sviečke za stolom a rozpisovala som hlasy z partitúry. Vtom sa tíško prikradol ku mne od chrbta a položil pred mňa podlhovastú knižočku s koženými rožkami, koženým chrbtom a peknou zelenou väzbou. Na prvej strane bolo napísané:

Klavírna knižočka

pre

Annu Magdalénu Bachovú.

Roku 1722.

Ako som tak nedočkavými prstami hneď obracala strany, kým stál za mnou a díval sa na mňa s dobrotivým úsmevom, videla som, že mi povpisoval do tejto knižočky ľahké klavírne skladby. Začal ma totiž učiť hrať na klavíri. Ešte som veľmi nepokročila, hoci som vedela trochu hrať, keď som sa vydávala. Napísal tieto krátke, melodické kúsky, aby ma potešil, povzbudil a previedol čo najpríjemnejšie z jednoduchej hudobnej zručnosti k vyššej. Medzi týmito skladbičkami bola aj vážna a neobyčajne krásna sarabanda. — Mne sa Šebastiánove sarabandy v suitách a partitách zdaly vždy neobyčajne rozkošné. Bola som presvedčená, že vyjadrujú jeho by-

tosť vždy nezvyčajne presne. Bol tam aj najvesselší menuetík, aký som kedy počula. Ale všetky hudobné kúsky v knižke boli také čarovné, že musely každého klavíristu zvädzať na štúdium.

Šebastián vždy ochotne sostupoval so svojej výšky a nežne podal ruku každému dieťaťu, každému začiatočníkovi v umení a viedol ho k vyššej dokonalosti. Netrpezlivým ho robila len žiakova nepozornosť a nedbanlivosť.

Keby som len vedela opísať, ako vyučoval! Myslím, že nikdy nebolo na svete lepšieho učiteľa. Bol taký povzbudzujúci, taký trpezlivý (len nie s lenivosťou), taký neúnavný. Šebastiánove oči a uši zbadaly vždy aj najmenšiu chybu a pokarhaly každú nepresnosť. Videla som, ako sa mladí ľudia, jeho žiaci, triasli z rozčúlenia, keď vchádzali k nemu, a zasa často som videla v ich očiach slzy pohnutia nad jeho dobrotou, keď od neho odchádzali. Videla som ich bledých, keď sa niekedy nahneval na nich, ale to bývalo zriedkavé. Jednako chvíľkami zvíťazila jeho náruživá povaha, najmä keď zbadal všelijaké malé podvody. Videla som, ako si raz strhol s hlavy parochňu, hodil ju žiakovi do hlavy a nadával mu do klavírnych podvodníkov a ošemetníkov, lebo chcel dosiahnuť skvelý efekt nesolídny spôsobom.

Keď ma učil hrať, bol anjelsky trpezlivý a len keď umriem, budem môcť zabudnúť na tie bla-

žené hodiny, keď som mu sedela pri nohách a učila sa. Iste to pri mne nebral tak vážne, ako keď učil budúcich hudobníkov z povolania a ja som v prvých rokoch bola taká zaujatá deťmi, že celé moje hranie bolo pre mňa len vznešeným zotavením. Jednako v prvom roku nášho manželstva ma celkom vážne učil hrať na klavíri a naučil ma hrať aj z figurovaného basu, ba dosť dlho ma učil aj organovať. Keď som prvý raz vyslovila, že by som sa chcela učiť organovať, trochu sa zasmial a poznamenal, že je to priveľký nástroj pre také malé žieňa. „A keby som tak ešte,“ povedal mi, „vytiahol všetky registre, zapcháš si uši a chytro sa rozbehneš domov.“ Ale keď som sa nedala odradiť týmto láskavým prekáráním, začal mi naozaj dávať hodiny, vždy, keď sme mali jeden alebo druhý voľnú chvíľu. — A myslím, že mu tieto hodiny spôsobily práve toľko radosti ako mne, totiž veľa, preveľa. Už keď človek pritisne klávesy na organe, prebehne ním akési čudné vzrušenie. Ako som už rozprávala, už pred svadbou som trochu hrala na klavíri, ale organovanie je celkom iné. Tri manuále mi nedaly toľko roboty, hoci aj to môže človeka zmiasť, že treba hrať melódiu na zadnom manuáli v hlbšej polohe ako bas na prednom manuáli. Zavše som musela tak hrať, ale na to som chytro navykla. Ale keď som musela aj nohami hrať na pedáli, bola som jednako len v pomykove. Zpočiatku som hrávala štvorhlasné nápevy

a piesne oboma rukami. Potom mi kázal hrať bas nohami. Ale pritom som cítila strašný zmätok a akosi čudne sa mi krútila hlava. Držala som obe ruky na manuáloch a nohu na jednom pedálovom klávese. Musela som prestať hrať, pozrela som na Šebastiána, stojaceho pri mne, a skríkla som úzkostlivo: „Už nemôžem ďalej, neviem prečo, ale nemôžem!“ „Ty si húska,“ odpovedal Šebastián, „keby sme neboli v kostole, bozkal by som ťa!“ Ale hoci sa mi zavše aj vysmial, vždy bol veľmi trpezlivý a po namáhavom cvičení naučila som sa konečne hrať pedálové tóny a nemusela som už každý tón hľadať nohami celé minúty, ako sa mi zdalo. Od začiatku mi zakazoval dívať sa na pedále. „To by bolo veľmi krásne,“ vravieval, „keby si nevedela pritísnúť kláves a nedívať sa, či je správny! Takto na pedále sa díva len veľmi zlý organista, a veď ja nesmiem dopustiť, aby si robila voľačo zle! Možno, že v organovaní nedôjdeš ďaleko, ale aspoň pokiaľ dôjdeš, dôjdeš správnou cestou!“

A naozaj nedošla som ďaleko touto namáhavou a veľkolepou cestou, ale jednako len dosť ďaleko, aby som sa mohla presvedčiť, ako bezpríkladne a napodiv ďaleko dospel Šebastián v tomto umení. Keď totiž človek vôbec nič nevie o ťažkostiach organovania, nemôže ani v najmenšom oceniť, čo značí vedieť tak zahrať fúgy a chorálové prelúdiá, ako ich hral Šebastián. To by bezpečne mohol práve tak dobre hrávať mor-

skej rybe. A ja som nechcela byť k jeho umeniu hlúpou, tichou, hluchou rybou, veď som bola majstrovou milovanou ženou. Námaha a čas, ktorý som venovala na to, aby som ovládala tento nástroj, čo aj vždy len nedokonale, odmenily ma bohato na celý život celkom neobyčajnou radosťou, ktorú som vždy cítila pri mnohých a slávnych dielach, ktoré Šebastián složil na tento svoj obľúbený nástroj, na kráľovský organ. Do Klavírnej knižočky začal mi skladať aj organovú fantáziu, ale nestihol ju dokončiť. A ja som začala milovať organ väčšmi a väčšmi, a to akousi celkom zvláštnou láskou; možno preto, že na tento nástroj napísal najvznešenejšiu, najušľachtilejšiu hudbu, — hudbu, ktorá najčistejšie vystihovala jeho bytosť, jeho povahu a otvárala jeho dušu najbezprostrednejšími výrazmi. Viem, že mnohí znalci a výborní kritici dávajú prednosť jeho kantátam a iní zasa chutným klavírnym skladbám. Dobré, ale keď človek začne o tom rozmýšľať, nedá sa povedať, ktoré z jeho diel je najlepšie, nedá sa z nich vybrať len jedno ako najdokonalejšie, dá sa povedať len slovami Písma: „Ako sa líši hviezda od hviezdy iba ligotom . . .“

Ale veľmi som odbočila od toho, čo som chcela povedať a porozprávať, a to, ako Šebastián vyučoval. Postupoval podľa vlastnej, veľmi starostlivo premyslenej metódy. Nijaká námaha mu nebola priveľká pre „učenia chtivú mládež“. Keď

posadil ku klavíru začiatočníka, napríklad vlastných synov, obyčajne postupoval takto: Najprv im vysvetlil úder a prstoklad. On prvý uviedol to, čo potom nazvali prirodzeným skrížením palca popod prsty. Do tých čias kládli hudobníci palec ponad prsty — totiž, keď ho vôbec používali — čo bolo veľmi neobratné. Šebastián aj prvý používal palec ako každý iný prst na trilkovanie a okrasy. Nedovolil žiakom naozaj hrať, kým nemohli pokračovať vo všetkých týchto veciach pohotovo a s ľahkosťou. Ale už aj pre týchto žiakov napísal veľmi mnoho drobných cvičení, ktorých vlastným účelom bola síce obratnosť prstov, ale jednako len tešily žiakovho ducha a veľmi spríjemňovali prácu radosťou z ľubozvukných melódií. Často som zažila, ako sa odvrátil od klavíra, na ktorom práve akýsi žiak zápasil s voľajakou ťažkosťou, vzal hárok papiera a napísal naň rýchlou rukou, čo sotva stačila letu jeho myšlienok, nejakú krátku „invenciu“, v ktorej bola zahrnutá celá tá nejasná, ťažká partia v najjasnejšej a najpríťažlivejšej forme, takže žiak začal cvičiť s novou odvahou z čistej lásky k nemu a k hudbe. Často som ho počula vraviť žiakom: „Máte práve tak, ako ja, päť zdravých prstov na každej ruke, keď ich budete cvičiť, naučíte sa práve tak dobre hrať ako ja. Len usilovnosti treba!“

Pre svojho najstaršieho syna Friedemanna, ktorý mu navždy ostal obľúbeným dieťaťom a

najmilším žiakom, napísal, keď malo dieťa desať rokov — rok pred našou svadbou — klavírnu knižočku. Keď ju Friedemann precvičil a keď aj ostatné deti, ktoré jedno po druhom ju používaly — aby som tak povedala — vyrástly z nej, schovala som ju, aby sa nestratila, lebo Šebastián nepripisoval svojim drobným skladbičkám veľkú cenu. Keď sa mu niektorá z nich stratila, alebo keď ju niektoré dieťa kamsi zapotrošilo, obyčajne vravieval dobrácky: „To je nič, musím teda napísať dačo nového.“ Jeho duch sa plodnosťou vyrovnal vekovitej čerešni v záhrade mojej starej tety v Hamburgu.

Do Friedemannovej klavírnej knižočky vpísal na prvú stránku naprv kľúče a najdôležitejšie ornamenty a značky. Potom nasledovala malá skladbička so starostlivo a čo najnázornejšie vyznačeným prstokladom, ktorú nazval Applicatio. A na začiatok napísal: In nomine Jesu. V Kristovom mene skladal všetku svoju hudbu, veľkú i malú. Ešte sa celkom dobre pamätám, ako raz doma vstúpil do dennej izby a našiel ma hrať jednu zo svojich krátkych gíg. Naše dve najmenšie deti krútily sa pritom v tanci. A ja som mu veselo volala v ústrety: „Myslím, že aj Ježiško by si rád zatancoval pri tejto nôte!“ Vtedy pristúpil ku mne a bozkal ma na šiju: „To je chutná myšlienka, srdiečko moje,“ povedal s úsmevom a ja som sa veľmi tešila, že sa mu táto moja myšlienka zapáčila. Áno, cítila som, že sa mohol

osmeliť skladať hudbu, ktorá by bola dosť sladká i pre nebeské dieťaťko, a že uspávanku vo Vianočnom oratóriu by i požehnaná Matka veľmi rada zaspievala božskému Synčekovi. A zvuky v Krucifixe, z jeho veľkej omše, dokazujú, že jeho hudba bola dosť veľká i pre Spasiteľa na Kalvárii. Na konci svojich prvých partitúr písal Šebastián vždy: *Soli Deo Gloria*, to jest napísané na oslavu samého Boha.

Pre Friedemanna napísal mnoho dvojhlasných a trojhlasných invencií, ktoré o rok potom rozšíril do celého sväzku, a nazval ho:

„Úprimný úvod, ktorým sa milovníkom klavíra, ale najmä tým, čo túžia naučiť sa niečomu, ukazuje jasný spôsob 1) ako sa naučiť čisto hrať nielen dvojhlasne, ale 2) aj pri ďalších progresoch správne zaobchádzať s tromi obligátnymi partiami a pritom nielen dostávať dobré invencie, ale ich vedieť aj správne zahrať a najmä dosiahnuť pri hraní spevnosť a popritom mocne vycítiť z kompozície, čo v nej prevláda.“

Netreba sa teda čudovať, že pri všetkej tejto starosti a námahe, ktorú im Šebastián venoval, boli obidvaja jeho najstarší synovia takými výbornými hudobníkmi: Friedemann bol takým organistom, že ho okrem otca nikto neprevýšil, a Emanuel najväčším čembalistom svojich čias a mimoriadne nadaným skladateľom.

Keď sme sa roku 1721 sobrali, mal Friedemann jedenásť rokov a Emanuel sedem, malý

Ján Gottfried šesť a malá Katarína bola o dva roky staršia ako Friedemann. Takto som hneď zpočiatku mala materinské starosti o rodinku. Ale deti si ma veľmi chytro obľúbily. Iste k tomu veľmi prispel otcov dobrý príklad. Zaisväcovaly ma do svojich zábav a starostí, hoci Friedemann, najstarší zo synov a už aj trochu zodpovedný otcov druh, správal sa zpočiatku trochu rezervovane. Ale boli sme všetci vospolok veľmi šťastní a najšťastnejší, keď sa nám niekedy podarilo liškaním vyvábii Šebastiána od mnohých povinností pri dvore a od jeho skladiieb a skúšok a nahovoriť ho, aby šiel s nami na vychádzku za mestskú bránu. Zabalili sme si trochu jedla do torby a s chuťou sme všetko pojedli kdesi za mestom na tónistom mieste. Ibral sa potom s deťmi najveselšie a najbláznivejšie hry, všetko sa smialo väčšmi ako inokedy. Ale sme sa aj hostili tak udatne, že som sa nikdy nevybrala na takúto vychádzku, kým som predtým poriadne nenapiekla. Cítila som sa takou mladou ako hociktoré z detí a iste som, myslím, zavše zabudla, že by som mala byť vážna ako vydatá pani. Ale keď bol Šebastián veselý, vymýšľal toľko všeličoho zábavného, toľko žartoval a tak si nás všetkých naberal, že nás tým tiež nakazil. Keď potom deti ustaly a malý Ján sa mi vyškrabal do lona, rozprával nám Šebastián chvílkami rozprávky, legendy, ako sa ich naučil v detstve v Eisenachu, alebo, čo mi bolo

ešte milšie, skutočné udalosti zo života tých, čo žili ako on v Eisenachu, zo života svätej Alžbety a veľkého Martina Luthera. Potom vo večernom mraku sme putovali domov. A keď som uložila ustaté deti, posedela som si ešte, tiež už ustatá, ale celkom spokojná, pri Šebastiánovi. Držali sme sa za ruky a opierala som si mu hlavu o plece. Pán Boh nám v Cöthen daroval naozaj dni veľkého šťastia.

A onedlho som poznala ešte väčšie šťastie. Boh ma obdaril dieťaťom. Čakala som svoje prvorodeniatko! — Čas, na ktorý iste nikdy nezabudne ani jedna žena. Keď sa už flanel a plienky hrialy nad kozubom, doviedla dobrá, stará babka ešte raz Šebastiána ku mne. Vyzeral trochu bojazlivo, ale jednako mi povedal veselým hlasom: „Milá, dobrá, všetky bachovské ženy boly veselými mamičkami mnohým deťom.“ — Potom však odrazu zašepkal celkom premeneným hlasom a objal ma jednou rukou: „Úbohá ovečka, ako ma bolí, že musíš pretrpieť bolesti!“ A tieto slová, milý zvuk jeho hlasu, ma tešily, kým sa šťastne nenarodilo naše prvé dieťaťko.

Mali sme trinásť detí. Božie požehnanie bolo nad nami a spravilo ma úrodnou ako vínnu révu na stene mužovho domu. A akým dobrým otcom bol Šebastián! Zdalo sa mi, že nikdy nevyzeral taký veľký a dôstojný, ako keď sedel za vrch-
stolom, medzi svojimi synmi a dcérami. Jeho

milovaný syn Friedemann sedel pri ňom a ja som zasa oproti pri stole pestovala naše najmladšie dieťa a pomáhala mu kôročkou, aby sa mu chytro prerezaly zúbky.

Keď sme tak sedeli všetci pospolu doma, celkom zmizla s neho istá prísnosť, ktorá sa často vznášala nad ním. Bol čírou otvorenosťou a láskavosťou. Zaujímal ho všetko, čo mu deti rozprávaly, a nebolo mu ľahostajné ani najkratšie slovíčko najmenšieho dieťaťa. Všetky mu preukazovali pozornosť a úctu — čo je prirodzenou povinnosťou všetkých detí voči otcovi — ale v ich láske bolo omnoho menej strachu, ako obyčajne býva. A môžem celkom určite dosvedčiť, že nikdy nezdvihol ruku na niektoré z detí. A veru sa pamätám, že ma môj najdobrotivejší otec, ako celkom malú, zavše aj vypral. Známi nám často vravievali, že si toľkou dobrotou pokazíme chlapcov. I ja som sa často v duchu spytovala, či Friedemannove chyby nezavinilo, že ho nikdy nepotreštal, lebo s týmto dieťaťom bolo omnoho viac trápenia ako s hociktorým druhým z našich detí. Pri ostatných stačilo, keď im niečo vyčítal hlbším hlasom alebo keď smraštil obočie, čo sa mu mihlo tvárou ako blesk. Hneď bol zasa poriadok a deti poslúchaly.

Keď raz Friedemann náročky oklamal otca, Šebastiána to tak zronilo, že sa celý deň s Friedemannom nerozprával. Ani naňho nepozrel a aj Friedemann chodil po dome a mal veľmi ne-

šťastnú tvár. Na nás všetkých zaľahlo mračno. Nemohla som nikdy slobodne dýchať, keď som videla, že je Šebastián nešťastný. Keď sa zvečerilo, našla som chlapca v posteli. Ležal dolúznačky a horko plakal. „Friedemann,“ prihovorela som sa mu a nemohla som nemyslieť na podobienstvo o márnotratnom synovi, „prečo nejdeš k oteckovi a nepoprosíš ho, aby ti odpustil?“ „Ach, mamička,“ odpovedalo dieťa a prvý raz ma takto nazvalo, „tak sa bojím!“ „Pod so mnou,“ zvolala som veselo, „pôjdeme spolu!“ Vstal teda z postele a šiel so mnou dolu k Šebastiánovi, s tvárou zaliatou slzami. „Prišli sme ti povedať, že nás to veľmi bolí,“ začala som, ale už kľáčať Friedemann pred otcom na kolenách a tisol si mu hlavu do lona. Všetci traja sme si trochu poplakali. Potom sme so Šebastiánom pozreli cez slzy s úsmevom jeden na druhého. Zdvihol syna, bozkal ho a odcudzenie zmizlo. Ale, bohužiaľ, toto nebolo posledný raz, čo Friedemann spravil otca nešťastným! Tento šuhaj býval zavše celkom zachmúrený a dráždivý a mal neobyčajnú náklonnosť k márnotratnosti. Bol pravým opakom svojho rozvážneho otca, ktorý veľmi opatrne zaobchodil s peniazmi. Ale tento mocný chlapec bol predsa skvostný, všetko chytro pochopil a bol veľmi rozumný. Jeho brat Karol Filip Emanuel, s okrúhlou, ohorenou tvárou a kávovými očami, bol celkom inakší. Bol vytrvalý a veľmi usilovný, skoro taký dobrý hu-

dobník ako Friedemann, ale celá jeho bytosť bola založená omnoho solídnejšie. No Šebastiánovo srdce obracalo sa celkom nevedomky od všetkých ostatných detí k najstaršiemu synovi, ako som hneď vybadala, hoci bol pritom vždy spravodlivý a trpezlivý a nikdy nemohlo byť ani reči o tom, že by bol niekedy niektorému z detí nadrážal.

Verím, že si otec vždy najväčšmi oblúbi najstaršieho syna, a často ma akosi pichlo pri srdci, keď som si uvedomila, že ani jedno z mojich detí nemohlo byť Šebastiánovi prvorodeným synom. Ale keď mu položili do náručia moju malú Katarínu Žofiu, bola som taká hrdá a šťastná, že som ani nepomyslela na inšie. Ako všetci Bachovci a ako Luther, ktorého miloval a ctil, Šebastián zapustil mocné korene vo svojej rodine a býval veľmi rád v spoločnosti svojich detí. Vedel síce niekedy aj vyhrknúť, ak sa s veľkým krikom motaly okolo neho práve vtedy, keď mal plnú hlavu hudby. Ja som sa vždy usilovala čo najlepšie, aby som ich udržala ticho, ale veru zavše aj mne prerástly ponad hlavu. Vtedy ich chytro prinútil motať sa okolo potichu, šuškať a len tíško sa smiať. Len veľmi zriedkavo sa nahneval. A ja som sa často veľmi čudovala, keď som ho takto videla, ako môže komponovať prostred detského džavotania a kriku, ani keby bol sám na svete.

A nebol netrpezlivý ani vtedy, keď nás často

o polnoci zobudilo kričiace dojčiatko, ktoré bolo treba učiťíkať a ukojiť. Poprosil ma len, aby som zaspievala nábožnú pesničku, aby sme všetci mali pôžitok z detskej uspávanky. Složil pre mňa novú melódiu na Lutherovu čarovne krásnu pesničku o sladkom Ježiškovi. Keď som sa ju naučila nazpamäť, roztrhal malý rukopis. Povedal, že napísal pieseň len pre mňa a nikdy ju nechce počuť od niekoho iného. Pretože si želal, aby pesnička umrela so mnou, nezapišem ju ani tu, hoci mi je ľúto, že sa má ten nápev stratiť so sveta so mnou, lebo je to veľmi sladká melódia. Ale keď ani môj spev nemohol dieťaťko uspokojiť, obyčajne si ho vzal Šebastián na ruky a učiťíkal ho. Často som sa presvedčila, že dojčatá hneď zatichnu, keď ich mužský vezme na ruky! Myslím, že detičky majú pritom celkom zvláštny pocit bezpečnosti a že sa pokojne učupia v mocnom náručí, ktoré ich objíma. Mužský totiž drží dieťaťko celkom inakšie, tuhšie ako my, ženské, možno preto, lebo sa väčšmi bojí, že mu spadne. A keďže sa deti daly tak zrejme rady od neho pestovať, i ja som ho rada videla s dieťaťkom na rukách a často sa mi do očí tisly slzy, keď som zazrela, ako sa mu z očí skláňa veľká duša ku ktorémusi tomu slabému stvoreniu! O jeho nežnosti k takému útlemu drobizgu svedčia aj priateľsky srdečné riadky, ktoré vpísal do prvého exemplára partitúry „Klavírných cvičení“ ako venovanie novorodenému de-

dičovi kniežaťa z Anhaltu-Cöthen, ktorému položil toto dielo do kolísky.

V Šebastiánovej bytosti bolo mnoho otcovského. Vždy myslel na vlastné deti a pracoval pre ne a ich zdravú výchovu. Bdel hrdšie nad ich rozmachom vo svete ako nad vlastným. Aj so mnou zavše tak zaobchodil ako nežný otec s dcérou. Akou mocnou oporou mi bol vo veľkom bôli, ktorý mi onedlho spôsobila smrť môjho dieťaťa! Ako ho zronilo, že sme stratili túto malú, pobelavú bytosť v najsladšom štebotavom detskom veku, keď jej išlo na štvrtý rok! Ako ho nesmierne bolelo, že musel zatlačiť belasé očka pod matnozlatými vláskami! Ale i v tomto zármutku myslel len na mňa. A keď sa znova rozpomínam na tie časy, v ktorých som prvý raz poznala pozemské utrpenie, zdá sa mi, že som sa ho vtedy naučila milovať druhý raz, a keby to bolo bývalo možné, ešte hlbšie ako prvý raz.

Len malá Kristína Žofia sa narodila v Cöthen, všetky ostatné deti uzrely svetlo sveta v Lipsku. A tak sa teda zasa musím vracieť v rozprávaní. Ako som už povedala, žili sme v Cöthen asi rok po svadbe, keď sa Šebastián presvedčil, že sa duša kniežaťa odvrátila od hudby, a to tak veľmi, že tam už naozaj nemohol ostať kapelníkom. Vedť aj tak cöthenský dvor nemohol mu od prvopočiatku poskytnúť také rozvojové možnosti, za akými v hĺbke duše túžil, lebo tam bol

vlastne celkom odrezaný od chrámovej hudby. Mal tam povinnosť skladať komornú hudbu a v Cöthen aj vynašiel a dal vyhotoviť nástroj, ktorý mal vyplniť medzeru v strunových nástrojoch, ktorú veľmi pociťoval. Nazval tento hudobný nástroj viola pompóza. Mala päť strún a bola čímisi medzi husľami a violončelom. Hneď aj napísal suitu pre tento nový nástroj. Šebastián hral aj na husliach aj na viole. Na husliach sa naučil hrať ešte od svojho otca, Ambrózia Bacha, ktorého som nikdy nevidela, ale jeho obraz visel v našej bývacej izbe na čestnom mieste. Dlhé roky bol Šebastián huslistom v orchestri weimarského vojvodu, ale keď si hrával doma, na vlastné potešenie, vždy si vybral violu. Vravieval, že sa s ňou cítil skôr prostred harmónie a mohol vraj lepšie vidieť alebo skôr počuť, čo sa robí zprava a zľava.

V Cöthen napísal, ako vyžadovalo jeho postavenie, veľmi mnoho hudby pre strunové nástroje, ale predovšetkým vytvoril tu a zostavil sbierku klavírnych skladieb, ktorú všetci významní hudobníci, čo ju poznali, hneď veľmi vysoko cenili. Bola to sbierka dvadsiatich štyroch prelúdií a fúg, a nazval ju: „Temperovaný klavír.“ Napísal ju „na úžitok a použitie hudobnej mládeži, ktorá sa chce niečomu naučiť, ako aj pre tých, ktorí si už toto štúdium osvojili, na zvláštne zabavenie zostavil a složil Ján Šebastián Bach“.

Ale človek musel byť veľmi pokročilým hudobníkom, aby si mohol hrať tieto skladby na potešenie, lebo veľmi mnohé z nich sú neobyčajne ťažké a vyžadujú najzápalistejšie cvičenie a úplnú pozornosť čerstvého, mladistvého a mysliaccho ducha. Ale mnohí zo Šebastiánových žiakov sa mi často zdôverili, že cítili, ako sa v nich vzmáha radosť a veľkolepé vnútorné uspokojenie, čím väčšmi vnikli do týchto prelúdií a fúg a čím častejšie a opravdivejšie ich študovali. A ja som vždy mala neopísateľný pôžitok, keď som ich počula Šebastiána hrať, hoci väčšina týchto skladieb presahovala moje schopnosti. To poddajné šumenie tónov pod jeho prstami — mal rád v niektorých prelúdiách rýchle tempo — to veľkolepé splývanie rozmanitých hlasov vo fúgach, keď znie každý hlas tak osobitne a jasne, a jednako sú všetky tak nerozdeliteľne popretkávané jeden s druhým!

Ach, nikdy nikto nevedel tak vysvetliť, čo je vlastne kontrapunktická hudba! Často som ho vo voľnej chvíli prosila a všemožne som sa mu zaliečala, aby mi zahral jedno prelúdium alebo fúgu, alebo hoci aj dve. „Spravíš zo mňa veľmi nepríjemne temperovaného hudobníka, keď mi nedáš pokoj s Temperovaným klavírom“, povedal mi raz zo žartu, sediac pri klavíri. Stála som pri ňom. Objal ma ľavou rukou a začal pravou rukou hrať tému istej fúgy. Keď sa pridal druhý hlas, nechcel ma pustiť, ale hral

rezolútne aj druhou rukou, ktorou ma tuho držal v objatí. Keď ma potom pri poslednom akorde pustil z tohto sovretia, zvolal so smiechom: „Dobre ti tak, za tvoj hlad na fúgy!“

Aké šťastie, že „fúgožrútkou“ bola vlastná žena Jána Šebastiána Bacha! Musím sa síce priznať, že veru ešte dlho nebudem mať chuť na všetky fúgy, lebo sú medzi nimi aj smutné a suché veci, čo majú len veľmi málo spoločného s hudbou. Ale Šebastiánove fúgy nikdy neboly takéto, všetky sú také čerstvé, iskrivé a veselé ako prúdiaca voda alebo smutno-nežné, alebo aj slávnostné ako fúga a prelúdium es-mol.

Teraz teda viedol osud Šebastiána z Cöthen a od komornej hudby do Lipska, kde prežil posledných dvadsaťsedem rokov a kde napísal skoro všetku chrámovú hudbu.

Umrel starý kantor v škole svätého Tomáša a jedným z dôvodov, pre ktoré sa Šebastián uchádzal o toto uprázdnené miesto, okrem vzrastajúcej chladnosti kniežata k hudbe, bola myšlienka, že mu Lipsko iste poskytne lepšie možnosti vo výchove dospievajúcich synov. Pre Šebastiána znamenalo toto nové postavenie určité nevýhody, ako ich vysvetlil v liste, ktorý napísal hneď po príchode do Lipska starému priateľovi, Jurajovi Erdmannovi, bývalému spolužiakovi z lüneburskej konventnej školy, ktorý bol teraz v Rusku. Prečítal mi nahlas najdôleži-

tejšie state z tohto listu, lebo sa mi zdôveroval i so svojou korešpondenciou ako so všetkým ostatným. Aj ja som si vyžiadala od neho schválenie každého listu, ktorý som písala. V spomenutom liste vysvetlil pánu Erdmannovi príčiny, ktoré ho vyhnaly z Cöthen, — veď už bol dúfal, že tam bude môcť dožiť život do konca, — a opísal, že sa mu veru zpočiatku po kapelníctve v Cöthen nepáčilo kantorstvo v škole svätého Tomáša, ale že mnohé výhody, vyplývajúce vari jeho synom z takejto zmeny postavenia, po štvrťročnom premýšľaní o tejto veci jednako ho len pohly, aby si v mene božom dodal odvahy k tejto premene.

Ako si Šebastián preniesol pani mladuchu cez prah kantorského domu v Lipsku, ako sa stal pánom organov a „slávnym“ Bachom, ako písal kantáty a motetá, ako ho v škole veľmi trápili, ale ako v nebi svojho domova neprestajne tvoril a vyučoval.

Človek sa vždy čudne cíti, keď má prejsť bývať na iné miesto, preniesť sa pod novú strechu. — Trápi ho myšlienka, aký osud ho čaká medzi novými štyrmi stenami! Kantorský dom v Lipsku skrýval nám odteraz život a smrť. Tam sme prežili narodenie mnohých detí a smrť niektorých z nich a napokon aj smrť, ktorá nám spravila život prázdny a pustým, smrť Šebastiánovu.

Keď sme v posledný májový týždeň prišli do Lipska s celým majetkom a s celou veľkou i malou rodinou a keď sme zastali pred dvermi kantorského domu, soskočil Šebastián s koča a silou-mocou ma musel preniesť cez prah podľa starej nemeckej obyčaje. „Veď si vlastne ešte skoro mladuchou,“ povedal mi a bozkal ma na prahu. Za nami šla jeho milá, pekná dcéra Dorota a niesla na rukách moju malú Kristínu. Šebastián zachytil môj pohľad na toto dieťaťko. „Ach,“ zvolal potom s dobrotivým, širokým smiechom, „jednako si mi len mladuchou, aj keby si mala dvadsať detí!“ Ďakujem Bohu z najhlbšieho srdca, že môžem povedať, že som za celých tridsať rokov manželstva mala nielen dobrého manžela, ale aj najláskavejšieho milého. Ako by ani nebol videl, že starnem, že mi vrás-

kavejú líca a že sa mi vo vlasoch ukazujú strieborné nitky. Len raz mi povedal: „Tvoje pobelavé vlasy mi boli dlho slnečným svetlom, a teraz, keď sú strieborné, sú mi zasa svetlom mesačným — a to je omnoho lepšie svetlo pre nás mladých zaľúbencov.“

Nie div teda, že som ho ľúbila vždy vrúcnejšie a že som zachytávala každý jeho pohľad a každé slovo a ukladala si ich do srdca ako neprestajne rastúci poklad. Gašpar mi celkom správne povedal, že som nezabudla mnoho z vecí, čo sa týkajú Šebastiána. A často práve najnepatrnejšie maličkosti utkvajú najzreteľnejšie v rozpomienkach milencov. Hádam aj preto nebude mojou poslednou myšlienkou na Šebastiána náš svadobný deň alebo naše prvé dieťa, ale chvíľka, keď hral fúgu a držal ma pritom v objatí, alebo bozk na prahu kantorského domu v Lipsku.

Kantorský dom v Lipsku bol časťou školy svätého Tomáša. Bol k nej pristavaný s jednej strany a mal len dve poschodia. Bol celkom chutný a pohodlný, ale keď sme v ňom bývali osem rokov a rodina sa nám medzitým hojne rozrástla, ukázalo sa, že je jednako len primalý. Tak sme sa preniesli na čas do domu „u Veterného mlyna“, kým na kantorský dom pristavili ešte jedno poschodie. Týmto zväčšením sme získali nielen niekoľko nových miestností, ale aj veľmi veselú, veľkú hudobnú izbu, z ktorej

viedla chodba do veľkej triedy tomášskej školy, čo bolo Šebastiánovi veľmi príjemné a pohodlné.

Prv, ako ho definitívne vymenovali za kantora, musel Šebastián slávnostne prísť pred lipskú mestskú radu a složiť sľub, že jej bude slúžiť usilovne a verne. Okrem toho ešte musel sľúbiť, že splní všetky podmienky dlhej smluvy, z ktorej som si niektoré miesta odpísala, lebo táto smluva je z najdôležitejších dokumentov v Šebastiánovom živote. Teda musel sľúbiť:

„1. Budem chlapcom dávať dobrý príklad svojím poriadnym a utiahnutým životom a správaním sa. Budem školu usilovne navštevovať a chlapcov svedomite informovať.

2. V oboch hlavných kostoloch tohto mesta pozdvihnem hudbu podľa svojich najlepších možností.

5. Neprijmem do školy chlapcov, ktorí sa ešte neučili hudbu, alebo keby jednako mali k nej také vlohy, že by to v škole mohli dohoniť, neprijmem ich bez vedomia a súhlasu pána inšpektora a predstavených.

6. Aby kostoly nemaly zbytočných výdavkov, budem chlapcov usilovne učiť nielen vokálnu, ale aj inštrumentálnu hudbu.

7. Na udržanie dobrého poriadku hudbu v kostoloch zariadim tak, aby netrvala prídlho, a vyberiem takú hudbu, aby nevyznievala operne,

ale radšej aby poslucháčov povzbudzovala v po-
božnosti.

9. Budem s chlapcami zaobchodiť priateľsky a opatrne, ale keby nechceli poslúchať, mierne ich potrescem alebo to oznámim na patričných miestach.

10. Budem sa verne starať o školské vyučovanie a o všetko, čo s tým súvisí.

11. A keby som na všetko nestačil, zariadim to pomocou druhého schopného človeka tak, že ani vysokoblahorodá rada, ani škola nebude mať s tým výdavky.

12. Neodídem z mesta bez dovolenia úradujúceho pána starostu.“

Z tejto listiny sa ľahko presvedčíme, že Šebastián naozaj utrpel mnohé ujmy na osobnej slobode a osobnej cti, keď sa z cöthenského dvorného kapelníka stal kantorom v škole svätého Tomáša. Ale Šebastián si všetko už predtým dobre rozmyslel. Vyvolili ho za kantora a už to nikdy neoľutoval.

V pondelok ráno 31-ho mája roku 1723 ho uviedli do školy svätého Tomáša a tým sa začal dlhý, bohatý, pracovitý život tu v Lipsku. Mal aj dosť takej práce, čo nezodpovedala výške jeho génia. Tak napríklad musel v tomášskej škole učiť aj latinčinu. Ale všetko mu pozlátila radosť, že má zasa k dispozícii mohutný organ. Ešte sme neboli ani hodinku v novom domove a ešte bolo treba dávať skoro všetko do poriadku

aspoň natoľko, aby sme tam už mohli nocovať, keď pribehol ku mne a povedal: „Poď, Magdaléna, chcem ti ukázať organ!“ Nebola som ešte nikdy predtým v Lipsku, lebo som mala malé dieťaťko a nemohla som odísť z Cöthen. Teraz som práve lietala po celom dome, chcela som si popozerať, ako by sa dalo všetko najlepšie zariadiť, keď prišiel môj milý muž a chcel ma odviesť k organu. A vedela som — odpusť mi, nebo, túto svetskú myšlienku — že sa dlho nebudem môcť vrátiť do domácej roboty, ak mu príde na um zahrať mi na novom nástroji. Preto som váhala, ale už ma chytil netrpezlivo za ruku: „Len poď, veď je kostol hneď pri dome!“ Šla som teda s ním a sadla som si k nemu na lavičku. Vytiahol registre a naplnil vzduch ťubozvučnou hudbou. A ja som celkom zabudla na nepostlané postele a na celú rozhádzanú domácnosť.

Ako dôverne som sa mala časom oboznámiť s kostolom svätého Tomáša a akú hojnosť vznešenej hudby vytvoril tu jeho kantor! V kostole boli vlastne dva organy. Jeden malý nad chórom, už veľmi starý, veď ho postavili už roku 1489, a potom veľký organ, na ktorom Šebastián práve hral a ktorý pred dvoma rokmi dobre prezreli a obnovili. Ale najveľkolepejší zo všetkých organov bol organ v univerzitnom kostole s dvanástimi registrami v prednom manuáli a v dolnej klaviatúre a so štrnástimi registrami v hornom manuáli. Na tomto organe hrával Še-

bastián najradšej, keď si hral pre seba, alebo keď hral svojim žiakom a priateľom. Bol nový a len vtedy ho dokončili, keď Šebastián žil v Cöthen. Odtiaľ ho zavolali schváliť tento nástroj a on išiel a vtedy ani nešípil, že mu neskoršie často budú spočívať ruky na týchto manuáloch. V posudku vtedy povedal, že je ovládanie tohto organa trochu ťažké, že klávesy sa prihlboko stláčajú a že najhlbšie píšťaly sú trochu tvrdé a nevydávajú zaokrúhlený a mocný zvuk, ktorý mal tak rád. Ale keď Šebastián hral na tomto nástroji, nebolo badať ani jednej chyby. Vedel tak obratne a jemne narábať s každým, aj s najstarším nástrojom, že sa často zdalo, ako by ho z vďaky zasa organy milovaly: tak dobrovoľne vydávaly zo seba všetko, čo mali, a obnovovaly čarovnosť svojich mladých čias pod jeho zázračnými rukami a dávaly to najsladšie a najlepšie, čo v nich bolo.

Museli sme si v Lipsku zariadiť život podľa pravidiel školy svätého Tomáša. Šebastián nesmel odísť z mesta, ak si predtým nevypýtal dovolenie od starostu. Zpočiatku mu veľmi chýbala väčšia voľnosť, aspoň taká, ako sme mali v Cöthen. Tam sme sa správali len podľa kniežaťa, ktorý na nás vždy mal veľký ohľad. A musím sa priznať, bála som sa aj lipských dám a starého, učeného rektora tomášskej školy. V hodnosti nasledoval kantor hneď za rektorom a konrektorom tomášskej školy a patrila mu učiteľom latin-

činy k štyrom prvým osobnostiam v ústave. Ako kantor musel Šebastián dávať žiakom niekoľko hodín spevu a ako som už povedala, musel ich učiť ešte aj latinčinu, čo vonkoncom nezodpovedalo jeho géniu. Hoci bol dobrým latinčinárom, jednako nebol zvyknutý latinčinu vyučovať. Veď neskôr radšej platil jednému z kolegov päťdesiat toliarov ročite, aby sa oslobodil od tohto záväzku. Dosť ťažko nám bolo vydávať túto sumu, ale jednako som ju neľutovala, oddalo sa to, lebo hodiny latinčiny Šebastiána dráždily a znepokojovaly. A potom, veď toľkí učitelia mohli učiť latinčinu — ale kto by vedel písať Šebastiánove organové prelúdiá alebo vianočné kantáty?

Okrem učebných hodín a niekoľkých určitých dozorov musel kantor každý štvrtok vodiť chlapcov do kostola a cvičiť s nimi chrámovú hudbu na nedeľu. V sobotu bola potom ešte jedna skúška. Kantor sa musel okrem toho postarať aj o hudbu na procesiu na svätého Michala, na Nový rok, na svätého Martina a na svätého Gregora a nacvičiť ju. Okrem toho musel každú nedeľu predniesť v kostole svätého Tomáša alebo v kostole svätého Mikuláša jedno moteto alebo kantátu a bol zodpovedný za ich prednes. Musel viesť aj hudbu v kostole svätého Jána a v kostole svätého Pavla a starať sa o tamojšie organy. Vidno teda, že mal plné ruky roboty, a hoci nebol oficiálnym organistom ani v jednom z týchto

kostolov, jednako nikto, kto Šebastiána poznal, nepochyboval o tom, že tak často, ako len mohol, zastupoval v týchto kostoloch organistu a hrával v nich. To ho odškodnilo za farchu a námahu celého týždňa.

Ako rástla jeho povest' v Lipsku a okolí, vždy častejšie a častejšie zaklopali u nás neznámi ľudia a opytovali sa, či by kantor nemal náhodou trošku času a nemohol im zahrať niečo na organe. Šebastián veľmi rád vyhovel každej takejto prosbe vždy, keď si mohol myslieť, že sa v nej skrýva naozaj láska k hudbe, a nie hlúpa a malicherná zvedavosť. Raz som takémuto prosebníkovi otvorila ja. Bol to veľmi vysoký pán, v ktorom som ľahko poznala Angličana. Veľmi miloval organovú hudbu a pricestoval z Hamburgu, kde si vybavoval obchodné veci. Tam počul o slávnom Šebastiánovi. Bol neobyčajne zdvorilý a láskavý. Šebastián si ho hneď v prvej štvrťhodinke tak ocenil a obľúbil, že mu nielen hral vždy dlhšie a dlhšie — bol to vlastne dvojhodinový koncert — ale doviedol mi ho aj na obed. Najprv som bola trochu v pomykove, lebo mi to popredku neoznámil a videla som na cudzincovi, že bol iste zvyknutý na jemnejšiu stravu, ako bol náš prostý nemecký rodinný obed. Ale zdalo sa, že mu u nás všetko výborne chutí. A keď si po obede vyfajčil so Šebastiánom fajku, prinútil ho láskavými a milými slovami, že si sadol ku klavichordu a improvizoval krásnu hudbu.

Improvizáciu si potom napísal a nazývali sme ju obyčajne „anglickou“ suitou na pamiatku anglického hosťa a aj preto, že Šebastián v nej neskôr použil niekoľko rytmov z knihy Karola Dieuparta, žijúceho v Anglicku, priateľa nášho hosťa, ktorý poslal tieto skladby môjmu Šebastiánovi. Nikdy viac sme nevideli toho cudzinca, ale poslal Šebastiánovi hodný balík kníh a nót, medzi ktorými boli aj Dieupartove suity a niekoľko Händlových diel. Napísal k tomu, že to posiela ako „prejav oddanosti veľkému majstrovi organovania“. Šebastiána veľmi zaujímalo všetko, čo anglický pán rozprával o Händlovi. Ale ja som nikdy nemohla pochopiť, ako mohol niekto z nášho milého Saska dobrovoľne odísť do vyhnanstva, a to ešte na čierny ostrov. Ale dobre viem, že Angličania sú bohatý národ a že pán Händel tam zarobil mnoho peňazí. Ten Angličan počul Händla viac ráz v Londýne organovať v chráme svätého Pavla, v čom sa Händel naozaj majstrovsky vyznal. Preto sa tým väčšmi usiloval počuť v Nemecku človeka, ktorý, ako mu rozprávali, jediný sa mohol merať so „Sasom“, ako volali Händla v Londýne. Ale keď počul Šebastiána, obrátil sa ku mne, poklonil sa mi a povedal mi: „Ak dovoľíte, pani Bachová, jednako by som vám len rád povedal, že zo všetkých známych organistov na celom svete, a iste som ich počul všetkých, nikto sa nevyrovná vášmu manželovi.“ Opätovala som mu poklonu a povedala

som: „Viem to, pán môj.“ Na čo sa Šebastián nahlas rozosmial: „Keby ste moju ženu lepšie poznali, milý pane, hneď by ste zbadali, že nemá kritického úsudku, keď je reč o mne. Myslí si, že som prvým hudobníkom v Europe! Však, Magdaléna?“ A pritom mi, sediacej na stolčeku pri jeho nohách, ako obyčajne, keď sa so mnou rozprával, poklepal po pleci. Angličan sa usmial a povedal: „Veď je to takto v poriadku. Na nešťastie však neuznávajú takto všetkých veľkých umelcov vo vlastnom dome.“ „No,“ odpovedal Šebastián, „a čia je to chyba, ak nie ich vlastná! Mali si vybrať manželky s pobožnejšou rozvahou!“

Angličanova návšteva bola len predzvestou celého zástupu návštevníkov, ktorí nás časom v Lipsku vyhľadali, a to najmä v posledných rokoch Šebastiánovho života. Navštívil nás každý milovník hudby, čo precestoval naším mestom, lebo Šebastián bol veľmi pohostinský a veľmi láskavý ku každému, o kom sa nazdal, že má úprimný záujem o hudbu. Veď už len v prvom roku jeho kantorovania soznámili sme sa s viacej ľuďmi, ako k nám prišlo v Cöthen za celý rok. A pretože som bola hrdá, že som ženou Šebastiána Bacha, starala som sa teda, aby sa dobre uplatnil v čistom a vyzdobenom domove. Veru nejeden kvet som dala do vázy, keď mu prichodili hostia vzdať hold. Mali sme pekné náradie. Čierne kožené kreslá, dva veľké a dva

menšie strieborné svietniky a k tomu šesť svietnikov veľmi pekných tvarov z akéhosi žltého kovu s krásnym matným leskom. Rodičia mi dali do manželstva veľkú, bohato vyrezávanú skriňu, v ktorej som opatrovala výstroj. Ale z celého nášho domáceho majetku najmilší mi bol Šebastiánov obraz. Uprosila som ho, aby sa dal odmaľovať, ešte keď sme boli zasnúbení. Obraz bol veľmi dobrý. Dívala sa s neho na človeka celá ľarcha a sila napätia a vážnosť jeho pohľadu. Oči hľadely, ako sa Šebastián díval, keď rozmýšľal, keď sa díval na ľudí, alebo ešte lepšie, keď sa díval ponad nich a ich vlastne ani nevnímal. Zpočiatku som sa trochu bála tohto výrazu. Ale chytró som si uvedomila, že sa z neho ozýval hlas hudby, keď sa mu oči takto zahľadely do ďaleka. Aj líniu obočia zachytil maliar veľmi dobre, aj oblúk jeho citlivých a dobrotivých úst, ktoré sa v kútikoch tak láskavo zvyšovali, keď sa smial, a oslobodzovali ma od každej úzkosti, ktorú mi často spôsobovala bezdná hĺbka jeho očí. Vyzeral veľmi rozhodne, čo vari zapríčinila mocná, vyčnievajúca zahnutá brada, zuby sa mu práve stretaly, a veď ľuďom zväčša tak narastú zuby, že spodný rad zapadá za horný. Preto mal v tvári celkom inakší výraz ako väčšina iných ľudí a táto tvrdosť výrazu spôsobila, že každý, kto sa mu chcel priblížiť, zaváhal trochu pred touto tvárou.

Obraz bol pýchou mojej dennej izby a raz,

keď som práve utierala prach na ráme tohto svojho pokladu, prišiel Šebastián náhodou do izby a povedal žartom: „Vedel by som si v tejto izbe predstaviť aj čosi chutnejšieho ako práve tento obraz!“ „Ale vôbec nie,“ odpovedala som mu horlivo a nerozmýšľala som o dvojsmyseľnosti jeho slov. Šebastián sa vždy veľmi tešil, keď ma mohol takto povodiť za nos, a, bohužiaľ, stávalo sa to veľmi často. „Doteraz som si veru nemyslel, že som krásny,“ povedal so smiechom a potiahol ma za ucho. „Ale naozaj, viem o komsi u nás, kto je krajší ako ja, a chcem tu mať jej obraz, na ktorý by som sa ja mohol dívať, keď ona chce silou-mocou obdivovať svojho krásneho kantora!“

A naozaj vo svojej veľkej dobrotivosti dal si ma odmaľovať olejom talianskemu umelcovi Christoforovi. Kým maliar maľoval, častejšie nás prichádzal pozrieť zo školy. Pozoroval, ako obraz pokračuje, a zavše pritom povedal: „Nie, nepodarila sa vám farba líc,“ alebo „zaokrúhlenie brady sa mi nepáči,“ až jedného dňa bol už maliar trochu netrpezlivý a zvolal: „Signor Bach, neopovážil by som sa poučovať vás, ako písať kantátu. A keď ste ma poverili, aby som namaľoval signorin portrét, dúfam, že ste tým mysleli, že ho mám namaľovať po svojom!“ Šebastián sa dobrácky smial: „To aj máte,“ zvolal, „ale vy nepoznáte tvár pani kantorky tak dobre ako ja!“ Keď bol obraz hotový, bol jednako s ním

veľmi spokojný a onedlho visel na stene vedľa jeho obrazu, čo ma prvý čas skôr zahanbovalo, ako tešilo, lebo len málo žien nášho stavu sa dalo doteraz odmaľovať. Niekedy sa mi toto všetko, čo ako blažiace, zdalo poriadne prepiatym. Ale cítila som sa čoraz blaženejšou týmto viditeľným uznaním, že kantor Bach je spokojný so ženou, že sa mu páčim, a bola som čoraz hrdšia a šťastnejšia, keď som videla, ako sa mladá pani kantorka usmieva so steny pri svojom manželovi.

A ako ďalší dôkaz lásky a dobroty daroval mi v týchto časoch novú notovú knižku. Zasa bola vo veľmi peknej zelenej väzbe, na ktorú mi on nakreslil meno zlatom a čínskym tušom, ako aj rok 1725. Povedal mi, že do tejto knižky budeme zapisovať spolu. Ja som si mala do nej odpísať najobľúbenejšie skladby a on mi chcel do nej komponovať nové veci. Trošku som totiž pod jeho trpezlivým a láskavým vedením pokročila a zdokonalila sa v hraní na klavíri. Išlo mi to už omnoho lepšie, ako keď mi venoval prvú klavírnu knižočku. Zavše večierkami, keď mal chvíľku času a keď nad ním viala dôverná domáca nálada, pritiahol si bližšie sviečku, vzal do ruky husie brko a povedal: „Dones, Magdaléna, zelenú knižočku, myslím, že máš v nej len samú starú hudbu, že ju skoro zunuješ. Chcem ti napísať niečo nového, na čom sa trošku zdokonalíš.“ Už som aj letela po knižku a vrúcne som

sa tešila, že sa do nej zasa dostane nový skvost. Aké krásne boly tie dlhé jesenné a zimné večery, keď všetky deti ležaly dobre poukryvané v postieľkach a keď sme so Šebastiánom sedeli jeden pri druhom a odpisovali hudbu! Vždy bolo dosť takejto roboty, skoro vždy sme my dvaja rozpisovali hlasy pre nedeľné kantáty. Vtedy horely medzi nami dve sviece a vždy som starostlivo pamätala na to, aby boly čisté, aby čierny trň knôtu nemohol pokaziť svietiaci kvet plameňa — a pracovali sme spolu ticho a šťastne. Mlčievala som pritom, ako sa len najhlbšie dalo mlčať, lebo sa často stávalo, že medzitým, čo krásnou, priezračnou, ľahkou rukou takto rozpisoval hlasy (jeho partitúry pôsobia na mňa zázračne živým, zápalistým, áno, náruživým výrazom), alebo kým odpisoval pre nás Buxtehudeho alebo Händlovu hudbu (ktorú si neobyčajne cenil, ale mne sa pri všetkej výške nezdala takou významnou ako Šebastiánova hudba), alebo zatiaľ, čo hádam komponoval niečo pre niektorého žiaka, často duch hudby preletel ponad neho. Vtedy chytil čistý nalinkovaný polhárok, ktoré som mu vždy prichystala, a napísal na čistý, biely papier niečo z nevyčerpatelného zdroja hudby, vždy mu prýštiaceho z hlavy.

Takto sa mi dostala do notovej knižočky ne-
jedna pesnička a nejeden chorál. A jedna pesnička ma tak rozochvela, že som ju zprvu ani ne-

mohla hneď zaspievať, tak sa mi pritom triasol hlas:

Ked' si ty tu,
s radosťou kráčam
do smrti a do pokoja.
Ach, ako rád
chcem koniec taký,
že tvoje krásne, drahé ruky
mi verné oči zatlačia.

Ach, Šebastián, aký si bol dobrý, ako si ma ľúbil!

Často rád vravieval, že nemôže napísať ani jednu ľúbostnú pieseň, aj keby mala byť pre mňa. „Vidíš,“ povedal mi raz a pritiahol si ma na kolená, „moja milá ženička ma celkom pokazila, nemôžem písať chutné, krátke pesničky, v ktorých vzdychá vzdialený milý, ani smutné balady, ktoré rozplačú dvorné dámy. — Ako môže najnajnajspokojnejší kantor skladať roz-túžené piesne, keď mu jeho usmievavá ženička sedí na lone? Musím zaletieť nazpät do mladých časov a navravieť si, že sa nám tvoji rodičia nedovolili sobrať, lebo mám v hlave melódiu, ktorá až kričí po jednom alebo dvoch smutných veršoch.“ A na druhý deň mi doniesol pesničku — nekonečne milú piesenku, ktorú som mu hneď zaspievala a ktorú napísal na tieto slová:

Chceš mi dať srdce svoje,
urob to tajne hneď
a nikto neuhádne,
čo spolu pomyslieť
túžime. Skrývať lásku
musíme celý čas,
preto si do srdiečka
uzavri radosť zas.

Netúž po mojom zraku,
ani po láske nie,
bo závišť mnohou zlobou
náš sväzok ovinie.
Musíš si zamknúť lásku,
náklonnosť v hrudi skryť.
Vzduch, čo dýchame spolu,
tiež musí tajnosť byť.

Často mi blažená tarcha zaľahne na srdce,
ako som jednako len požehnaná medzi všetkými
ľuďmi, lebo všetka hudba, ktorú Šebastián na-
písal od našej svadby až do smrti, je stkaná
s mojím najhlbším ja a znamená mi toľko, koľko
len môže niekomu znamenať. Videla som, ako
prichádzala na svet, čítala som ju prv, ako ju
uzrelo iné ľudské oko. Šebastián sa so mnou
často rozprával o svojich dielach a vysvetľoval
mi všetko, čo som hneď vedela pochopiť. Ako
často som sedela pri ňom v izbe, ticho, tichučko
ako myška a mlčky som šila alebo plátala bie-

lizeň, kým on písal, a písal tak chytro, ako by mu sám Boh bol diktoval noty do pera. Až odrazu zodvihol oči, natiahol ku mne ruku a povedal: „Nože, pod' sem, Magdaléna,“ a ukázal mi, čo napísal. Ale zavše, hoci nie často, nechcel prameň vyvierať. Vtedy napísal asi tucet taktov, z hrdla sa mu vydral zvuk nespokojnosti a pretrel husím brkom, čo napísal. Potom mu klesla hlava do dlaní a sedel tíško, zavše dlho, dlho, ale zavše len niekoľko minút. Odrazu zdvihol prudko hlavu a zakričal mi s úsmevom: „Pravdaže to tak musí byť!“ A znova začal písať.

Keď Friedemann dospieval a stával sa čoraz lepším hudobníkom a keď som zasa ja mala vždy plnšie ruky roboty s rastúcou domácnosťou, musela som mu odstúpiť niektoré svoje výsady a práva, takže sa stal otcovým najbližším hudobným druhom. Ale jednako ešte vždy som toľko pracovala so Šebastiánom, že som sa nemohla ponosovať, a Šebastián ani potom nenapísal ani taktu, ktorý by mi nebol ukázal. Sveril sa mi s každou myšlienkou. Teda je odôvodnené, čo cítim, že som totiž požehnaná medzi všetkými ženami na svete, keď mi nebo dožičilo žiť v takom úzkom spojení s takým zázračným duchom a keď som mohla vidieť, ako vzniká jeho dokonalá hudba. Nechcem tým povedať, že som porozumela všetky jeho diela celkom dobre a dokonale hneď, ako som sa zaňho vydala. To by som bola musela byť

taká veľká ako on. Ale všetky tie roky, čo som s ním prežila, vyučovanie, ktoré mi poskytol priamo a nepriamo, všetky naše rozhovory a myšlienky, ktoré sa vždy týkali hudby, vytvorily vo mne pri mojej vrodenej láske k tomuto umeniu jednako len široké porozumenie pre veľkosť hudby, ktorú Šebastián neprestajne skladal. Ale odkedy odišiel, zabudli ľudia naňho, hrajú jeho hudbu len málokedy. Dnes myslia skôr na jeho synov Friedemanna a Emanuela, ako na ich otca. Ale nemôžem uveriť, že to tak ostane navždy. Jeho hudba je jednako len celkom inakšia ako ich. Tak sa mi vidí, že človek pri nej vstupuje do celkom odlišného sveta, radosnejšieho a nadzemského, kde už nezáleží na svetských starostiach a myšlienkach. V srdci mu spočívalo jadro pokoja a krásy. A keď som cítila, že ma vyčerpaly všetky domáce starosti, ako zavše bývalo, a hromada malých detí a vždy menšie príjmy a tie tisícoraké veci, ktoré bolo treba spraviť a zariadiť, neprestajné pečenie a pranie, pradenie a plátanie, bolo mi treba len si dožičiť jednu-jedinú voľnú chvíľku a počuť ho organovať alebo predniesť čo len jednu jeho kantátu alebo moteto — a bola som aj ja s ním — myslím v jeho jadre, celkom prostred pokoja a krásy. A len jeho hudba pôsobila na mňa tak zázračne. Aj hudba pána Händla alebo pána Pachelbela je pekná a neobyčajná, ale prichádza z inakšieho sveta ako hudba môjho Šebastiána.

Možno preto tak cítim, lebo ľúbim Šebastiána, ale jednako často sa mi pozdáva, aj keď myslím pritom na seba a naňho, že medzi jeho hudbou a každou inou hudbou je naozaj akýsi rozdiel, ktorý neviem označiť bližšie, ale ktorý celkom iste jestvuje.

Prvé roky v Lipsku sme nemali vždy ľahké. V škole a v kostole svätého Tomáša hudba celkom živorila. Páni predstavení dali sa len veľmi ťažko pohnúť k obnovám. A keď bolo treba vykonať nejakú veľmi potrebnú premenu, skoro vždy sa Šebastián stretol s odporom a nevšímavosťou. Po takýchto roztržkách vracal sa domov celkom tichý, hodil sa do kresla, pritiahol si ma na kolená, oprel si mi líce o plece a povedal: „Nuž vari radšej pokoj doma a búrky vonku ako naopak, však, Magdaléna?“ Ale často bol aj veľmi nahnevaný a rozčúlený a mňa bolelo, keď duša, ktorá potrebovala do práce toľko pokoja, vzbúrila sa mu nad nevychovanosťou hlúpych žiakov, a ako ho hatili v zázračnej tvorbe len preto, lebo správa školy sa zdráhala nahradiť polámané a poškodené nástroje.

Často ho veru muselo mrzieť, keď videl, že sa celý svet omnoho väčšmi zaujíma o operu ako o chrámovú hudbu a že mu odvábili najlepších spevákov do hudobnej spoločnosti a Šebastiánovi dovolili, aby si nechal v sbore len niekoľko nevykvasených, nestálych chlapcov, ktorí mali celkom pokazené hlasy, pretože často spievali

na ulici v akomkoľvek čase. Ale Šebastián, ako som už rozprávala, mal istú mieru bachovskej hlavatosti. Hoci ho často hnevali a obmedzovali, jednako nikdy neoslabol v zápase o dobrú hudbu a o svoje práva, ktoré mal ako kantor školy svätého Tomáša. Naozaj, najmä zpočiatku mu všetko šlo dosť ťažko. Chlapci nemali dosť spální, museli bývať veľmi natisnutí a výsledkom týchto tesných bytov boli časté nákazlivé choroby. V takomto prostredí musela som sa často triasť o svoje deti a o Šebastiána, ktorý vždy musel byť medzi žiakmi. A keď som si často nevedela inakšie poradiť, dávala som im užívať starý domáci liek, nápoj, posilňujúci srdce a žalúdok, ktorý vedela variť moja prateta v Hamburgu, veľmi skúsená vo všetkých medicínach. A tuho som zatvárala všetky obloky v byte, aby k nám nemohlo vniknúť nakazené povetrie.

Takto som iste často ochránila seba a svojich milých od vážnejšej choroby.

V najnižšej triede školy svätého Tomáša boli neobyčajne neposlušní a suroví chlapci, ktorí sa zavše potulovali po meste bosí ako vandrovníci, kričali, žobrali a robili rozličné výtržnosti, najmä v čase veľkých jarmokov: na Veľkú noc, na Michala a na Nový rok. Vtedy mali v škole vždy osemdňové prázdniny a mesto bolo plné obchodníkov a všelijakých vagabundov. Vždy mi trochu odľahlo, keď bolo po týchto veľkých jarmokoch, hoci vtedy, ako aj druhé domáce

panie, mala som príležitosť doplniť a kúpiť si jedno-druhé, čo som práve potrebovala do domácnosti. Z každého jarmoku sa Šebastián vracal s novou knihou pod pazuchou. Položil si ju do knižnice, ktorú tak miloval a ktorej venoval všetky voľné chvíľky. Takto pomaličky si zadovážil všetky Lutherove diela.

Deti sa, pravdaže, vždy veľmi tešili na jarmok a mne dalo často mnoho starostí bedliť na najmenšie, aby sa mi nestratili v stisku, a väčšie aby netýrally priveľmi otcove uši trúbením na malých, červených, drevených trúbkach, na ktorých vytrubovali celý deň. Ale ani nemyslím, že by mu tieto falošné zvuky obľúbených detských trúbok boly bývaly nepríjemnejšie ako zachrípnuté a kvákavé hlasy chlapcov zo sboru, ktoré často skôr stratily ľubozvučnosť, ako si oni osvojili čo len najmenšiu pohotovosť. Ako si aj mohli chrániť hlasy pri nočných vyspevovaníach vo vlhkom povetrí a v dyme horiacich pochodní? Ani nevravím o slávnostnom prespevovaní vo vetre a zlom čase pri významných svadbách a pohreboch, kde im kantorova prítomnosť síce nanútila trošku slušnejšie správanie, ale nemohla dodať ľubozvučnosti a nežnosti ich hlasom, drsným od spievania v snehu a daždi. Zavše bol celý krdeľ chlapcov taký zachrípnutý, že Šebastián zúfalo kričal, že by práve tak dobre mohol učiť spievať krdeľ vrán. Keď si človek pomyslí na Šebastiánove kan-

táty a motetá, môže si vari domyslieť, ako mu bolo trpko, že mal k dispozícii len také ne-cvičené hlasy, keď chcel niektoré z nich pred-niesť. Nesúhlasil totiž v jednom bode so správou školy, ktorá mala taký názor na spev, že po velení Boha jeho hlavným účelom je po-vzbudenie žiakovho trávenia. Pán Gesner totiž určil kantorovi a jeho asistentovi hodiny spevu hneď po obede, hádam v presvedčení, že sú ta-kéto telesné cvičenia po obede veľmi zdravé. — Toto vari najlepšie dokazuje, ako hlboko po-klesla úcta k hudbe v škole svätého Tomáša. Naozaj, bola až priveľmi pravda, čo raz vyslo-vil kantor Ernesti, že v hudobnom sbore je veľ-mi mnoho zla, proti ktorému sa treba brániť, lebo inakšie by človek nemohol ani dúfať, že sa veci trošku napravia. Po niekoľkomesačnom kantorovaní musel Šebastián správe školy vy-svetliť v pamätnom spise stav hudby v škole svätého Tomáša. Žiadal v tomto spise, že potre-buje čo najnevyhnutnejšie pre každý sbor troch hlavných kostolov, pre kostol svätého Tomáša, svätého Mikuláša a pre Nový kostol, aspoň týchto spevákov: tri diskanty, tri alty, tri tenory a tri basy. Keby potom aj niektorý chýbal, s čím sa musí počítať skoro pravidelne, najmä v zlom čase, a čo sa dá dokázať receptmi, ktoré škola posielala do lekárne, ešte vždy by mohol obsadiť jedno moteto dvoma hlasmi v každom parte. Čo sa týka inštrumentalistov, nedovoľuje mu vraj

skromnosť vyjadriť sa o ich schopnostiach. Chcel by len nadhodiť, že sú poniektorí z nich celkom nedostatočne vzdelaní a že sú vonkoncom nie takí, ako by sme očakávali. „Musíme pamätať na to,“ pokračoval, „že predtým obyčajne prijímali chlapcov, ktorí nemali ani chuti ani vlôh k hudbe a toto, pravdaže, spôsobilo poklesnutie priemernej výšky našej hudby. Každý ľahko uzná, že taký nemuzikálny chlapec, ktorý nevie zaspievať ani druhý hlas, nikdy sa nenaučí poriadne hrať na nejakom nástroji a nikdy neurobí v hudbe niečo dokonalého.

A ani tí, ktorí sú už trochu oboznámení so základmi hudby pri vstupe do školy, nemôžu byť užitoční tak chytro, ako by sa vyžadovalo. Bolo by treba ešte aspoň rok predbežného školenia, kým by sa tak vzdelali, že by naozaj osožili. Ale takto ich zaraďujeme do sboru takých neotesaných, akí prichodia. A keď ešte každý rok opúšťa školu niekoľko pokročilých žiakov, je celkom zrejmé, že ustavične sa dvíha počet žiakov len veľmi málo pripravených alebo takých, čo vôbec nič nevedia, a úroveň sboru musí poklesnúť. Všetci vieme, že si moji predchodcovia, páni Schelle a Kuhnau, museli zaistiť účasť študentov, keď chceli predniesť nejaké dielo, ktoré malo byť aspoň zhruba dokonalé a zvučné.“ V ďalšom sa v ponose zmienil obsírnejšie o tom, že aj jemu aj sboru odopierajú peniaze, a tvrdil, že v Draždňanoch hudobníkov

omnoho lepšie platia a aj lepšie s nimi zaobchádzajú. „Je teda len prirodzené“, pokračoval, „že hudobníci, s ktorými úctivo zaobchodia, ktorí nemajú materiálnych starostí a od ktorých nikto neočakáva, aby ovládali viac ako jeden nástroj, môžu na obdiv predniesť výborné diela. Keby som sa však ja zriekol vedľajších príjmov, nemohol by som sa postarať o pozdvihnutie úrovne vo vyučovaní hudby v škole. Preto musím nástojiť, aby sa nezmenšil terajší počet žiakov, aby som mohol každému z nich dať príležitosť dostatočne hudobne sa vzdeláť, a musím aj uvažovať, či vôbec môžem ešte v takýchto okolnostiach budovať hudobnú výchovu, alebo čo robiť, aby som sa účinne postavil proti jej ďalšiemu úpadku.“

Potom sa presvedčil, že organy v niekoľkých kostoloch, ktoré boli pod jeho hudobným vedením, „sú sverené necvičeným a neobratným rukám“, — hoci musel uznať, že pán Görner, organista Nového kostola a kostola svätého Tomáša, nebol celkom nevzdelaným hudobníkom, i keď jeho skladby pôsobily zmätene a neporiadne. (Toto nebola Šebastiánova mienka, len opakoval, čo sa o organistovi rozprávalo, pravdaže, s určitým úsmevom.) Kompozičné pravidlá mu, vraj, boli čímisi, čomu dával každý deň dovolenku od svojho ja, lebo im vôbec nerozumel. A ešte bol neobyčajne namyslený a žiarlivý na Šebastiánovu vševládnosť. Ponosoval sa celkom

neodôvodnene, že je on taký bezmocný, ale vôbec nedržal jazyk za zubmi a tým Šebastiánovi veľmi ubližoval. Veľmi dlho mu trvalo, kým zabudol, ako raz na skúške voľajakej kantáty, keď Görner hral na organe continuo a neprestajne robil najhoršie chyby, Šebastián v najväčšej zlosti si strhol s hlavy parochňu a hodil ju Görnerovi do hlavy, kričiac pritom naňho, že by bol býval iste lepším príštipkárom ako organistom.

Šebastián sa len zriedkavo neovládol a hádam ani nemusím vravieť, pri akých príležitostiach sa mu to mohlo stať.

Z tohto všetkého vidno, koľko neprijemností a ťažkostí nám vykvitlo v prvých rokoch v škole svätého Tomáša. Ale mohlo byť týchto protivných vecí, koľko len chcelo, nemaly miesta pri našom kozube, patrily „von“ a tam ich Šebastián aj nechával skôr, ako si sadol ku klavíru alebo vytiahol violu. Hrávali sme doma v každej voľnej chvíľke a na každej slávnosti. Osladzovali sme si hudbou dlhé zimné večery, keď v peci pukal oheň a chránil nás pred vonkajšou zimou a keď sviečky osvetľovaly dôverným svetlom partitúru niektorej kantáty alebo kvarteta. Vtedy prichádzali aj Šebastiánovi hudobní priatelia s husľami alebo hobojsmi pod pazuchou. Ale aj vo vlastnej rodine sme si mohli zostaviť kvarteto a koncertovať. Ani sme nepotrebovali vonkajšiu pomoc. Šebastiánova najstaršia dcéra

Katarína Dorota spievala sladko a ľubozvučne a ja som mala, ako raz napísal ktorémusi priateľovi, veľmi čistý soprán. Friedemann a Emanuel, ako už vieme, mali celkom neobyčajné hudobné nadanie, čo dokázali aj v zrelom veku. A každý z nás, až skoro po najmenšie dieťa, vedel bez akýchkoľvek ťažkostí čítať každý druh hudby. Šebastián tvrdil raz hrdo, že všetky jeho deti sú rodenými hudobníkmi. Vedť by sa skoro nedalo vysvetliť, keby to nebolo tak. Vedť im on bol otcom a už aj povetrie u nás doma bolo hudbou. Prvé, čo počuly ich malé ušká, bola hudba a prvé, čo videly, hudobné nástroje. Hrávaly sa pri nohách klavíra a klavičembala a pedále týchto nástrojov boli im predmetom neprestajného skúmania. Zariadenie týchto nástrojov bolo im vrcholom všetkého tajomného a nesmierne zábavného, kým pomaly nedorástly až ku klávesom a kým napokon, s očkami celkom rozšírenými a vypleštenými z uspokojenia, samy neudieraly mäkkými prstami na klávesy a s radosťou sa nepresvedčily, že urobily to, čo vždy robil ich otec. Bolo by bývalo naozaj čudné, keby sa z nich neboli vyvinuli hudobníci.

Náš dom sa časom vždy väčšmi a väčšmi zaplňal hudobnými nástrojmi. Šebastián mal rád každý nástroj a nikdy ich nemal dosť. Keď umrel, mal dovedna päť čembál a klavichordov, dva lutnové klavičembalá, jeden malý spinet, jedny malé a dvojce veľkých husíeľ, tri violy, dve

violončelá, jednu basviolu, jednu violu da gamba a jednu lutnu. Všetky tieto hudobné nástroje si pomaličky sossbieral a zadovážil, podľa toho, ako nám príjmy dovoľovali takýto výdavok, lebo Šebastián sa nikdy nezadlžil, ani keď niečo veľmi potreboval alebo za niečím veľmi túžil. Okrem týchto nástrojov mal ešte tri klavíre s pedálom, ktoré daroval pred smrťou najmladšiemu synovi Jánovi Kristiánovi. Tento dar zapríčinil po otcovej smrti trochu spor medzi bratmi a sestrami, ktorí ho nechceli uznať. Ale nedošli ďaleko vo svojom spore, lebo aj ja aj naša dcéra pani Altnikolová a jej muž sme vedeli, že mu ich Šebastián daroval v posledných dňoch svojho života.

Zo všetkých klávesových nástrojov mal Šebastián okrem organa najradšej klavichord. Dával mu prednosť pred čembalom alebo malým krídlom, lebo reagoval na hranie omnoho citlivejšie a Šebastián sa na ňom naučil veľmi jemný úder, lebo každé tuhšie pritlačenie klávesu zostrojalo tón. „Udieraš pritvrdo,“ povedal raz, keď vkročil do izby, kde sa Emanuel cvičil, „znie to, ako by sa kdesi vadila ženská.“ Emanuel si pripustil toto napomenutie veľmi k srdcu a onedlho sa stal slávnym krásou úderu ako jeho otec. V neskorších rokoch napísal návod na správny úder, v ktorom povedal: „Niektorí ľudia majú veľmi ťažký úder a dlho držia klávesy. Iní zasa, čo nechcú robiť takúto chybu, udierajú príľahko

a prikrátke, ako by ich klávesy pálily.“ Ale keď si Šebastiánovi synovia a žiaci vzali príklad len od neho, nemali takýchto chýb a osvojili si pekný úder. Šebastiánovým hlavným pravidlom bolo, že pri hraní na klavíri treba držať ruku celkom pokojne, aby sa zachovala správnosť intonácie. Ruky sa mu pri hraní zdanlivo ani nepohybovaly, len ako by sa boly klzaly vpravo a vľavo po klávesoch. Najmä veľmi oceňoval chvenie tónov, totiž ich predĺženie novým pritisnutím klávesu bez nového úderu. Preto Šebastiánovej jemnej povahe výborne zodpovedal najmä citlivý a jemný charakter klavichordu. Raz sa veľmi potešil, keď čítal, ako ktorýsi spisovateľ opísal tento nástroj a nazval ho potešením trpiacich a radostným priateľom radujúcich sa. Ešte aj v spálni sme mali klavichord a pamätám sa, že zavše vstal o polnoci, prehodil si na plecيا starý kabát a hral hodinu alebo dve. Ale hral veľmi jemne a nikdy nezobudil spiace deti. Skôr si myslím, že zvuky hudby im osládzaly sničky. A ja som vtedy ležiavala blažená a tichá a počúvala som tie zvuky, zaplavujúce tichý, tmavý dom. Zavše svietil mesiac cez kríž obločného rámu na jeho pokojnú postavu. Táto hudba mi zvučala vždy ako spev z božích dvorov, lebo v noci hrával vždy len skladby, plné pokoja. A musím sa priznať, že som sa zavše pri týchto nežných melódiách, prameniach mu

zpod rúk, ponorila do najsladšej driemoty prv, ako si Šebastián znova ľahol.

Šebastián mal zrakový a sluchový smysel pre všetky hudobné nástroje od najmensej flauty až po organ. Neprestajne rozmýšľal nad tým, ako by sa daly zlepšiť, aby neboly také tvrdé a nedokonalé, aby vydávaly vždy ľúbeznejšie tóny. V tomto bola som aj ja už polovičným učencom. Veď sa vždy so mnou porozprával o všetkých týchto veciach. A mňa to tiež zaujímalo. Ukazoval mi dnukejšok nástrojov, keď ich ladil alebo rozoberal pri oprave. Nikdy nedovolil, aby hádam niekto iný, okrem mňa, pritiahol skrutky pri ladení jeho čembala. Len sám si to vedel spraviť tak, že bol spokojný. Už som rozprávala, že vynášiel päťstrunovú violu pompózu a lutnové klavičembalo, ktoré potom pod jeho dozorom postavil staviteľ organov Zachariáš Hildebrand. Držalo tóny dlhšie ako čembalo, vari preto, že malo aj struny aj kovové dróty a zvláštne zariadenie tlmičov. Ale už sa dosť dobre nepamätám na všetky podrobnosti, nemôžem teda tento nástroj opísať dopodrobna. Šebastiánovi pri tomto vynáleze záležalo najmä na tom, aby predĺžil krátku rezonanciu čembala, lebo na čembale sa skoro nedalo hrať legato a jemné, melodické pasáže. Šebastiánov priateľ pán Silbermann — neobyčajný škriepnik, ale veľmi kaľavný človek a k tomu jeden z najlepších staviteľov organov — začal v tých časoch

vyrábať nástroje, ktoré nazval fortepianami. O ich stavbu sa Šebastián neobyčajne zaujímal. Na Silbermannovu prosbu vyskúšal Šebastián jeden z prvých takto postavených nástrojov. Vyjadril sa o ňom, že mnoho sľubuje. Ale sklamal ho kladivkové zariadenie, ktoré bolo na tomto nástroji novotou, a tvrdosť úderu. Vyčítal aj slabý zvuk vrchného radu klávesov. „Musíš to ešte zlepšiť,“ povedal Silbermannovi. „V tvojom objave sa skrýva dobré jadro, ale sa musíš poušilovať, aby z jadra vyrástol poriadny strom.“ — „Nechcel by som veru, aby vyrástol z tvojej namyslenosti,“ odvrkol mu nazlostený Silbermann, lebo bol prudkej a neokresanej povahy a mal za sebou divú mladosť. „Čo som sa na tom narobil a natrápil, ako som len vládol, aby všetko bolo, ako má byť, a odrazu prídeš ty s bielymi kapelníckymi rukami a povieš, že je to ešte nie, ako treba!“ Na nazlostenom výrobcovi hudobných nástrojov bolo vidno, že by najradšej pukol od zlosti.

Šebastián pri svojom zápalistom temperamente zavše veľmi prekypel. Ale teraz sa celkom ovládol, len povedal čo najpokojnším tónom: „Ešte je to nie celkom v poriadku, aj ty to dobre vieš, preto si taký rozčúlený. Pod', veď sa nepovadíme pre takú akúsi hudobnú vec. Postavil si toľko skvelých organov a vieš urobiť lepšie veci, ako taký voľajaký kladivkový klavír.“

A upozornil ho na niektoré chyby nového ná-

stroja, ktoré treba celkom iste opraviť a ktoré sa dajú opraviť. Silbermann ho počúval ticho a zamračene a na odchode povedal: „Naozaj, ty si zázračný génus, niet na svete vecí, do ktorej by si sa nerozumel.“ A praskol poriadne dverami. Bola som celkom bez seba, že sa ktosi opovážil povedať Šebastiánovi čosi takého, ale Šebastián sa díval na mňa celkom pokojne a spokojne. Vôbec sa ho nedotkla táto škriepka a odpovedal na môj bojazlivý pohľad len toto: „Je nešťastný len preto, že nespravil nástroj tak dobre, ako si ho predstavuje. Dobré vie, že ho musí prerobiť, viem sa vžiť do jeho pocitov do najmenej podrobnosti.“ — „Ale nemal byť taký grobian,“ odpovedala som, ešte veľmi rozhorčená. „Ach,“ smial sa Šebastián, „to je nič, kým ešte nemá klavír v poriadku!“ — Prešiel dlhší čas, v ktorom Silbermann zrejme využíval Šebastiánove podnety a pracoval na zdokonalení nového, klavírového klavíra. Lebo potom, keď sa bol celé týždne vyhýbal Šebastiánovi, pozval si ho odrazu, jedného pekného dňa, vyskúšať zlepšený nástroj. Šebastián sa hneď s veľkým oduševnením ponáhľal k bývalému priateľovi. Hral na novom skúšobnom klavíri a bol celkom očarený. Silbermann stál pri ňom a počúval. A keď začul Šebastiánove vrúcne, pochvalné slová, zamračená tvár sa mu celkom rozžiarila úsmevom: „Ty si jednako len najlepší zo všetkých hudobníkov,“ zvolal, „a ja som veru vedel, že môj ná-

stroj nebude dobrý, kým sa mi nepodarí všetko, čo od klavíra žiadaš. Ale bola to robota, vykonať všetko, čo si žiadal!“

Na sklonku života hral Šebastián na jednom zo Silbermannových klavírov, ktoré mal kráľ v Potsdame. Aj organy, ktoré Silbermann postavil, si Šebastián veľmi cenil, hoci sa už raz na začiatku svojej hudobníckej dráhy poharkali so Silbermannom pre organ. Tento organ mal stavať Silbermann a Šebastián chcel, aby hlboké c bolo rovnako naladené na manuále aj na pedále a aby znelo zreteľne. Ale Silbermann mu nechcel urobiť po vôli a Šebastián mu na to odpovedal: „Teda nemôžeš ty stavať tento organ.“ Ale aj pri všetkých týchto nedorozumeniach obaja sa navzájom veľmi ctili. Gottfried Silbermann uznával ochotne Šebastiánovho génia a Šebastián si vždy ctil v Silbermannovi veľkého staviteľa organov. „Nikto,“ vravieval Šebastián, „nemôže postaviť dokonalý organ bez istej božej milosti — to je niečo celkom iného, ako postaviť hoci dom, alebo už aj klavichord. Do píšťal sa musí zavrieť kus hudobníckovej duše, kým môžu začať hovoriť a spievať. A ak organ nepostavila takáto láska, nikdy nebude naozaj žiť.“ Ale Silbermann organy naozaj miloval a vkladal do nich viac, ako mu mohli zaplatiť peniazmi. A preto Šebastián miloval Silbermanna a jeho organy a vonkoncom sa nestaral o jeho drsné reči a nesnášateľnú povahu.

Ale ako sa nestaral o škrieplivú povahu staviteľa organov, lebo vedel, že má čisté úmysly, že z celého srdca ľúbi hudbu a že má v tomto umení hlboké a opravdivé vedomosti, tak ho nevýslovne zlostily a vzrušovali vždy zas a zas nechutné klebety a škriepky so školskou radou tomášskej školy. Často sa zdalo, že má stvoriť niečo z ničoho. Páni nechceli uznávať jeho autoritu, zadržovali mu peniaze, ktoré mu patrily, a aj inakšie mu znemožňovali vyplatenie súm, ktoré nevyhnutne potreboval na hudobnú výpomoc. Lebo, ako vysvetlil v jednej zo správ správe školy: malé vedľajšie zárobky, ktoré patrily predtým hudobnému sboru, celkom odstránili, a preto v sbore pochopiteľne už nebolo chuti na štúdium, lebo, ako dodal, kto by pracoval bez odmeny a slúžil bez uznania?

Tisícorakým spôsobom mu sťažovali život. A keď im povedal, ako obyčajne, s mosta do-
prosta, čo si o tom myslí, nazvali ho „nepolep-
šiteľným“ a tvrdili, že nielen nerobí nič neoby-
čajného, ale že im ani nevysvetlí svoje požia-
davky. Nedbajúc na tieto drobné, ale časté a
preto nie bezvýznamné nepríjemnosti, skladal
Šebastián hudbu za hudbou pre školu a pre
kostol svätého Tomáša a pre ostatné lipské chrá-
my, hudbu, akú v Nemecku dosiaľ nepoznali.
Toto umenie bolo iste často pridobré pre poslu-
cháčov, privysoké pre ich tupé duše a smysly
— rozumelo ho len niekoľko hudobníkov. Takto

žil Šebastián v neprestajnom veľkom napätí, ved' skrýval pod vonkajšou tvrdosťou veľmi citlivé srdce a často sa zaoberal myšlienkou, že opustí Lipsko a skúsi šťastie na nejakom pokojnejšom mieste. Pretože však vôbec nevedel, kde by sa mal obrátiť, písal priateľovi z mladosti, Jurajovi Erdmannovi, ktorý sa medzitým stal veľkou osobnosťou v Rusku, a spytoval sa ho, či by mu nemohol pomôcť k nejakému pôsobisku. Prv, ako tento list poslal, dal mi ho prečítať, ako všetky listy, ktoré napísal. Musím sa priznať, že ma veľmi rozbolelo srdce, keď som si pomyslela, že by sme si mali preniesť domov a rodinu do Ruska. Rusko sa mi zdalo také ďaleké, také cudzie, také pohanské. Ale, keby sa bolo ukázalo, že Šebastiánovi treba tá odísť, bola by som sa aj ja rozhodla, že v nijakých okolnostiach nesmiem prejaviť nesúhlas s jeho plánom. A potom: čo mi znamenalo drahé Sasko, čo mi znamenal celý svet oproti Šebastiánovi? Žena má tam domov, kde žijú jej manžel a deti.

Šebastián v tomto liste vysvetlil priateľovi, že kantorstvo v škole svätého Tomáša jednako len nemá preňho také výhody, ako si zprvu myslel, že všetky vedľajšie príjmy, s ktorými od začiatku počítal, teraz zrušili alebo veľmi zmenšili, že je živobytie v Lipsku veľmi drahé. Vraj by so štyristo toliarmi v celom Thüringsku vykonal viac ako s dvojnásobnou sumou v Lipsku,

kde všetky životné potreby treba platiť nepomerne drahšie. Toto všetko, vraj, mu ešte nerobí život v Lipsku neznesiteľným, ale len a len správanie sa jeho predstavených, takých čudných ľudí, že sa to ani opísať nedá, s ktorými sa dá ťažko vyjsť a ktorí len veľmi povrchrne milujú hudbu. Dodal, že tu musí žiť v neprestajných hnevoch, medzi žiarlivosťou a prenasledovaním, že ho nevýslovne utláčajú, že teda musí hľadať s božou pomocou šťastie inde.

Keď však veci dospely až k tomuto neradostnému stavu, zrazu Šebastiánovi veľmi odľahlo, keď umrel starý kantor školy svätého Tomáša, pán Ernesti, a miesto neho nastúpil pán Gesner, Šebastiánov starý weimarský priateľ. Nikdy nezabudnem na jeho radostný výraz v tvári, keď mi zvestoval vymenovanie pána Gesnera.

„Tak, Magdaléna,“ zvolal, „teraz tu už bude krajšie a lepšie.“ Ďakovala som Bohu v srdci, hodila som sa milovanému mužovi okolo hrdla a cítila som, ako mi veľmi odľahlo na duši. Ne-sužovala som sa totiž len preto, že ho tak trápili, ale aj preto, lebo som vedela, že ho aj najmenší hnev oddaľuje od hudby. A to bolo najhoršie. Veď som až pridobre cítila, že ho Boh na to stvoril, aby tento temný svet rozjasnil svojím umením. A keď teraz zasa svet robil Šebastiána takým temným, že v ňom nemohlo svitať svetlo hudby, nebolo na široko-dáľeko východiska.

I keď mal nový rektor také slabé zdravie, že ho museli do školy a zo školy nosiť na nosidlách, bol to veľmi energický človek, veľmi oduševnený, činný a dobrý. Čo aj veľmi učený, zdal sa veľmi láskavým a mňa naplňalo úctou a vďačnosťou, keď som videla, ako si Šebastiána ctí a ako ho chápal. Medzi rektorom a kantorom vyrástlo teraz hlboké priateľstvo, alebo skôr obnovilo a utužilo sa staré priateľstvo; a školská správa už nebola neoblomná, keď teraz chcel mať Šebastián naporúdzi prostriedky na pestovanie hudby. Žiadal si napríklad pre školu sbierku motet a responzórií, ktorú práve vtedy sobrali. A pretože sa rektor za to tiež prihovoral, aj ju dosť chytro dostal. Pán Gesner často Šebastiána navštevoval, keď učil chlapcov spievať. Počúval, oduševňoval žiakov, živo ich rozohňoval za hudbu, čo by bývalému rektorovi nikdy nebolo prišlo na um. Pritom ešte, kde len mohol, ukázal aj ostatným učiteľom a pánom zo školskej správy, ako si veľmi ctí kantora.

Bola som celkom šťastná, keď rektor prišiel raz ku mne s akýmsi rukopisom v ruke a povedal mi veľmi dvorne, ale pritom priateľsky: „Mala by pani kantorová pre mňa chvíľočku času? Chcel by som jej prečítať maličkosť, čo som napísal na počesť jej milovaného manžela.“ Poprosila som ho, aby si sadol, a s napätou pozornosťou som ho počúvala, keď mi vysvetľoval, že znova vydáva učenú latinskú knihu, ktorú

napísal ktorýsi starý spisovateľ, myslím, že ho volal „Quintilianus“. V tejto knihe vraj rozpráva istá osoba, menom Fabius, o všestranných schopnostiach človeka, ktorý hrá na lýre, pritom aj spieva a udáva si takt nohou.

„Ale, Fabius, videl by si, že toto všetko bolo len maličkosť,“ pokračuje môj autor, „keby si mohol vstať z mŕtvych a vidieť Bacha. — Práve jeho uvádzam, lebo nedávno bol mojím kolegom v Lipsku v škole svätého Tomáša. — Ako ten hrá obidvoma rukami a všetkými prstami na klavíri, shromažďujúcom tóny mnohých citár, alebo na nástroji nástrojov s nesčíselnými píšťalami, ktorým dávajú život mechy, ako lieta po klávesoch, to obidvoma rukami, to zasa obratnými nohami, a sám tvorí množstvo celkom rozmanitých, ale jednako harmonických tónových skupín; — vravím ti, keby si videl tohto človeka, ako nielen že robí to, čo by nemohlo vykonať niekoľko vašich hráčov na citare a tisíc flautistov dohromady, veď nielen že spieva melódiu, ako niekto, kto spieva pri citare a tak plní svoju úlohu, ale dáva pritom pozor na všetkých a udržiava v poriadku tridsať alebo až štyridsať hudobníkov! Jedného kývnutím, druhého klopaním taktu, tretieho hroziacim prstom. Tomuto udáva tón vo vysokej polohe, tomu v hlbokej, tretiemu v strednej, a pritom sám, v najmocnejšom hlahole všetkých účinkujúcich, hoci má zo všetkých najťažšiu úlohu, jednako

hneď zbadá, keď niekde niečo nesúhlasí. A ako drží všetkých dovedna, všade sa nakláňa! Keď sa niekde niečo zakolíše, zasa obnoví istotu. Ako mu sedí rytmus vo všetkých údoch, ako vníma všetky harmónie čujným uchom a ako vie zaspievať všetky hlasy malým rozpätím vlastného hlasu! Ja som síce veľký ctiteľ staroveku, ale myslím, že môj priateľ Bach spojuje v jednej osobe mnoho takých ľudí ako Orfeus a dvadsať takých spevákov ako Arion.“

Lahko si môžete domyslieť, ako ma potešilo toto miesto v knihe a ako som ho často čítala: tak často, že som sa ho naučila nazpamäť a mohla som ho povedať tým deťom, čo boly dosť veľké a porozumely. Hoci rektor Gesner nebol hudobníkom, vedel veľmi názorne opísať, ako Šebastián viedol nejakú kantátu alebo inštrumentálny koncert. Podľa okolností obyčajne klopkal do taktu skrútenými notami, najmä vtedy, keď dirigoval viac spevákov alebo inštrumentalistov. Zavše udával takt, sediac pri klavíri alebo čembale, a hral pritom alebo taktoval skrútenými notami a druhou rukou hral na nástroji. Jeho syn Emanuel ho takto ocenil: „Bol veľmi presný v dirigovaní a veľmi istý v tempe, ktoré bral obyčajne živo a ľahko, ako na krídlach.“ — Veľmi mnoho skúšok na chrámovú hudbu bolo u nás doma, lebo v škole svätého Tomáša nemali čembala. Bolo síce jedno na chóre v kostole svätého Tomáša, ale v zime bývaly skúšky v našom byte

omnoho príjemnejšie. A tak som sa veľmi často presvedčila, ako sa speváci a hudobníci rozvíjajú pod Šebastiánovým vzletným vedením, práve tak, ako opísal pán rektor.

Vtedy býval číročistá náruživosť a len a len hudba. Ako by jeho ruky boli priťahovali harmónie z povetria, a nedá sa ani opísať šťastný výraz v jeho tvári, ak šlo všetko dobre. Jednako Šebastiánovmu vždy pozornému uchu neušiel ani najmenší falošný tón, alebo najnepatrnejšia nepresnosť v rytme. A nebol spokojný, kým hudba, hlasy a nástroje netiekly v úplnej čistote tónov ako harmonický prúd. Ale aby dosiahol túto jednotnú čistotu tónov, musel usilovne pracovať, on i spoluúčinkujúci pod jeho vedením. Mal akúsi moc, čo naplňala hudobníkov oduševnením a pobožnosťou, keď to neboli práve niektorí hlavatí a zanovití chlapci. Skoro všetci pracovali radi a so zápalom, aby dosiahli jeho uznania. Ved' raz aj povedal: „Dobre viem, že tí študenti, čo milujú hudbu, vždy mi ochotne núkajú pomoc. Od tých som nikdy nepocítil ani najmenšiu nepriateľskosť. Stalo sa im pekným zvykom pomáhať mi pri inštrumentálnej a pri vokálnej hudbe. Nezdráhajú sa, robia to radi, zo slobodnej vôle a bez akejkoľvek odmeny.“

Ešte do užšieho spojenia s týmito ľuďmi, milujúcimi hudbu, sa dostal, keď ho roku 1729 vyvolili za riaditeľa slávneho hudobného spolku, ktorý založil pán Telemann. Tento spolok usporia-

dal raz do týždňa pod jeho vedením pekné koncerty. V lete bývaly každú stredu od štvrtej do šiestej v Zimmermannovej záhrade v ulici u Vetrného mlyna, v zime každý piatok od ôsmej do desiatej v Zimmermannovej kaviarni. V čase veľkých jarmokov bývaly dva koncerty do týždňa, v utorok a v piatok. Pod Šebastiánovým vedením usporiadal spolok ešte i niekoľko osobitných koncertov, na ktorých Šebastián predniesol vlastné skladby, ktoré napísal na tieto príležitosti. Tak napríklad na narodeniny kráľovnej v decembri 1733 zahráli tam Šebastiánovo *Dramma per musica* a o mesiac neskoršie dielo, ktoré složil na korunovačné slávnosti. Šebastián predsedal v tomto hudobnom spolku niekoľko rokov a pod jeho vedením sa spolková činnosť veľmi povzniesla. Nedlho po založení mal spolok povest' príkladnej inštitúcie a predniesol celkom neobyčajné diela na osvieženie všetkých ľudí v našom meste, ktorí rozumeli vážnu hudbu a vedeli ju oceniť. Bola som skoro na všetkých koncertoch tejto spoločnosti a na mnohých skúškach, ktoré bývaly u nás. Keď som si len mohla voľajako ukradnúť chvíľočku voľného času, poponáhľala som sa a počúvala som aj skúšky, čo sa konaly niekde inde. A raz, keď som sa ani pri najlepšej vôli nemohla uvoľniť, musel mi všetko dopodrobna vyrozprávať jeden z mužových žiakov, Ján Kristián Kittel, ktorý vtedy býval u nás. Bola to práve skúška na ktorúsi kantátu.

„Gašpar sprevádzal na čembale,“ rozprával Kittel. „A pani kantorka si ľahko predstaví, že si nesmel dovoliť hrať nejako povrchrne sprievod ku generálnemu basu. Videlo sa mi, že je trošku rozčúlený, veď musel byť neprestajne prichystaný, že pocíti pána kantorovu ruku a prsty medzi svojimi rukami na klávesoch a že musí potom zasa bez neho a jeho sprievodu zapadnúť do hudby a počúvať, ako sa tam produkuje masa harmónií, ktoré ho ešte väčšmi miatly, než neočakávaná, bezprostredná blízkosť prísneho učiteľa. Aký skvelý človek je náš majster! V celom Nemecku takého nenájdete. Ani nevieme, či sa ho väčšmi bojíme alebo ho väčšmi ľúbime.“ „Myslím, že ja to viem, Johann,“ odpovedala som mu so smiechom. „Iste, iste!“ odpovedal chytro, „ale aj tak je nebezpečné nahnevať si ho.“

Skoro všetci mladí ľudia, ktorí rok čo rok prechádzali naším domom — niektorí bývali u nás mnoho rokov, podajedni len nedlho — boli mi prameňom záujmu a zábavy, čím, pravda, boli v užšom smysle aj svojmu učiteľovi. Prichádzali k nemu neobyčajne čerství, prístupní každému dojmu. Len veľmi ojedinele bol niektorý z nich namyslený. Ale aj táto vlastnosť sa veľmi chytro stratila, ak bolo v ňom ešte dačo dobrého. Často bývali veľmi pokorní, keď videli Šebastiánovu veľkosť, jeho hlbokú povahu a ohromné schopnosti, keď vycítili, keď

im mlčky, len svojou osobnosťou rozprával o slávnom povolaní hudobníckom, o vyčerpávajúcom štúdiu a neprestajnej vnútornej zbožnosti. „Zažiha nám plameň v srdciach,“ povedal mi raz jeden z nich na odchode. „A všetka hudba sveta bude sa mi vždy privrávať len jeho hlasom.“ Vždy som sa srdečne tešila, keď som videla, ako títo mladí ľudia obkľúčili Šebastiána ako učeníci svojho Pána, ako sa púšťali so zápalom a oddanosťou do vyčerpávajúcej práce, plní mladého nadšenia a celkom preniknutí hudbou, ako odpisovali majstrove diela partitúru za partitúrou, aby si ich mohli vziať so sebou, keď nás museli opustiť, ako študovali kontrapunkt a sami skladali hudbu a výsledky svojej práce s milou nesmelosťou, popretkávanou hrdosťou, predkladali svojmu majstrovi, ako sa usilovali hrať na všetkých nástrojoch, ale najmä na klavíri a na organe a akí boli vo všetkom príčinliví — nie na poslednom mieste aj v jedení. Áno, čo vládali vykonať v tomto, vedela som len ja! „Od hudby sa chytro vyhladne, pani Bachová,“ vravievali mi obyčajne a šli za mnou do kuchyne, keď chceli dostať naberačku pivovej polievky, šálku mandľového mlieka alebo okruštek chleba. „Tak sa tešíme, keď je pán kantor s nami spokojný, že musíme jesť. A keď je nie spokojný, musíme zasa občerstviť zbitého ducha.“ Vcelku títo mladí ľudia boli veselou chasou, no o hudbe smýšľali veľmi vážne.

Tí, o ktorých som tu výslovne rozprávala, boli Šebastiánovi vlastní žiaci, ktorí chceli život posvätiť hudbe a o ktorých mal najhlbší, otcovský záujem. Ale v neskorších rokoch života pridalo sa k nim ešte mnoho žiakov-zbožňovateľov, ktorí mu nedali pokoj, kým im nedal niekoľko hodín hudby, lebo im veľmi záležalo na tom, aby ich učil „Bach z Lipska“, ako Šebastiána všeobecne menovali. Zpočiatku sa chcel zbaviť týchto žiakov a pokúšal sa odstrašiť ich vysokým poplatkom za hodiny. Ale keď musel uznať, že ich ani to neodradilo, prijal z nich toľko, koľko mu dovoľoval voľný čas. Príjmy z tohto vyučovania nám jednako len značne pomáhaly. Ale keď niektorý z týchto amatérskych žiakov začal byť namyslený alebo chápal vyučovanie naľahko, bezohľadne mu ukázal dvere. Tak sa pamätám na istého hudobného diletanta, ktorého učil hrať na klavichorde. Šebastián mu dal nastudovať istú skladbu. Na nasledujúcej hodine zahral mu ju ten pán celkom inakším tempom a celkom inakším prstokladom, ako mu Šebastián predpísal. „Myslím, že to takto lepšie znie,“ vravel pritom ľahkomyseľne. „Ako vy kážete hrať palcom, bolo mi príťažké, preto som sa rozhodol, že ho nacvičím vlastným spôsobom.“ Šebastiánovi sa na chvíľočku zamračila tvár, ale hneď sa zasa rozjasnila, takže mu mohol odpovedať s úsmevom: „Milý pane, zdá sa mi, že ste už priveľmi pokročili, že vás už nemusím učiť a že

teda bude najlepšie, keď vyučovanie skončíme touto hodinou.“ „Ach,“ odpovedal elegantný pán celkom v pomykove, „myslel som si, že by som sa jednako len mohol od vás niečo naučiť!“ Ale Šebastián mu už nedal ani jednu hodinu. Keď sa stretol s namyslenosťou, vyrastajúcou z hlúposti, len zriedkavo sa namáhal, aby ju odstránil, aj keď musel pritom vypočuť bezcenné klapanie. Tak raz zasa zjavil sa u nás pán Hurlebusch z Braunschweigu a doniesol niekoľko celkom bezvýznamných klavírných sonát, ktoré sám složil. Bol veľmi spokojný, že nám ich môže naširoko a dlho hrať a vari ani nezbadal, že tým potešuje len seba, veď my u nás doma sme boli zvyknutí na inakšiu hudbu. Šebastián ho zdvorilo a mlčky počúval, ale hosť vari pokladal toto mlčanie za mlčanlivý obdiv, na ktorý bol zvyknutý iste od každého. Keď sa lúčil, daroval Friedemannovi a Emanuelovi svoje vytlačené sonáty a napomínal ich, aby tieto diela usilovne čítali a hrali, lebo takáto hudba im môže byť veľmi užitočná. — „Aby sa naučili, aká nemá byť hudba,“ doplnil Šebastián s milým žmurkaním, keď nafúkaný hosť odišiel.

Naozajstní žiaci boli už na prvý pohľad celkom inakší ako vysokocení páni Nevedomci. A mnohých si Šebastián veľmi obľúbil, veď sa z nich vyvinuli neobyčajne dobrí hudobníci. Tak vždy s veľkou láskou spomínal Martina Schubarta, svojho prvého žiaka, ktorého som ja ešte

nepoznala. Potom si obľúbil Krištofa Altnikola, ktorý si vzal za ženu našu dcéru Alžbetu, obidvoch Krebsov, otca i syna, z ktorých najmä mladší Ján Ľudovít Krebs sa stal veľmi obdivovaným hudobníkom. Bol deväť rokov Šebastiánovým žiakom a ako Šebastián s úsmevom vravieval: „Jediný rak v potoku.“ („Der einzige Krebs im Bache.“)

Ľudovít Krebs veľmi úctivo opatroval vysvedčenie, ktoré mu Šebastián napísal:

„Majiteľ tejto listiny, pán Ján Ľudovít Krebs, požiadal mňa, podpísaného, aby som mu písomne potvrdil, že pôsobil v našom alumneu. Keďže som mu toto neodoprel, chcem len toľko povedať: som presvedčený, že som z neho vychoval osobnosť, ktorá u nás vynikla najmä v hudbe. Tak sa dokázal v hraní na klavíri, husliach a lutne, ako aj v kompozícii, že sa vôbec nemusí obávať verejne vystupovať, o čom sa najlepšie presvedčíme zo skúsenosti. Teda mu želám k postupu božieho požehnania a týmto ho ešte raz čo najlepšie odporúčam.“

Nemôžem uviesť všetkých žiakov menom. Bolo ich veľmi mnoho. Ale medzi tými, ktorí sa neobyčajne vyznačili a zaslúžili si nadpriemernú hudobnú výchovu, ktorú im Šebastián poskytoval, bol aj Gottlieb Goldberg, veľmi zručný klavírista, ktorý neskoršie dostal miesto u baróna Kayserlinga a pre ktorého napísal Šebastián „Pieseň s tridsiatimi variáciami“. Složil ju

pre čembalo s dvoma manuálmi a obyčajne sme ju menovali „Goldbergove variácie“.

Druhým žiakom, ktorého si Šebastián veľmi obľúbil a ctil, bol Ján Filip Kirnberger. Žije teraz v Berlíne, kde vyučuje a aj vo všetkom ostatnom kráča v majstrových šľapajach. Keď prišiel Kirnberger k Šebastiánovi, pracoval zpočiatku tak divo a tak náruživovo, že dostal zimnicu a nesmel niekoľko týždňov vyjsť z izby. Ale chvíľkami, keď nemal horúčku, študoval ďalej neobyčajne zápalisto. Šebastiána dojal tento neskrotný duch a ohromná láska k hudbe, i navštevoval ho doma chorého, ležiaceho v posteli a tam ho vyučoval, miesto toho, aby žiak chodil k nemu, ako obyčajne. Veď chorý by bol mohol len veľmi ťažko posielat' sem a ta partitúry a cvičenia.

Kirnberger cítil k učiteľovi najväčšiu úctu a tento prejav otcovského záujmu mu naplnil srdce hlbokou vďačnosťou, ktorú chcel raz prejavíť s rozpakmi a zajachtávaním. „Nevrav mi o vďačnosti, milý Kirnberger,“ nedal mu Šebastián dopovedať. „Veľmi ma tešilo, keď som zbadal, že chceš tak vážne študovať hudbu, a len na tebe je, či si chceš osvojiť všetko, čo viem ja. Nežiadam za to od teba nič inšie, len aby si časom všetky tieto skromné vedomosti poskytol zasa svojim žiakom, ktorí sa neuspokoja v hudbe s obyčajným dýnom-dánom.“ A viem, že tento Šebastiánov žiak toto všetko verne splnil, keď

učil hudbu. Len pred niekoľkými dňami prišiel ku mne istý Kirnbergerov žiak, ktorý cestoval cez Lipsko a vyhľadal ma. Bol taký zdvorilý, ako teraz mládež nebýva. Povedal mi, že mu je veľkou cťou, že sa môže predstaviť vdove po veľkom kantorovi, ktorého pamiatku tak úctivo zachováva i jeho učiteľ, pán Kirnberger. Poprosil ma, aby som mu dovolila vyrozprávať mi príhodu, ktorá ma iste poteší.

Pred týždňom, či pred dvoma — začal — išiel k pánu Kirnbergerovi, ako obyčajne, na hodinu. Ale keď k nemu vkročil, ocitol sa vo veľmi rozčuľujúcej scéne. Zazrel na zemi kaluž vody, učiteľ behal sem a tam veľmi rozčúlený, s vedrom, kefou a handrou. Šebastiánov portrét, ktorý si Kirnberger dávno tak veľmi ctil, bol prikrytý pekným zamatovým kabátom. (Ako ma posilňuje v týchto smutných dňoch, že verné duše ešte vždy tíško a hlboko uctievať Šebastiánovu pamiatku!) Ale Kirnbergerovi s tváre zmizlo rozčúlenie a hnev a premenily sa na láskavý úsmev, keď zbadal, že na prahu v rozpakoch stojí prekvapený žiak. „Len poď ďalej,“ volal, „už zasa môžeme celkom spokojne dýchať v tejto izbe. Pustil som sem čisté povetrie, umyl som stoličku a teraz už aj obraz odokryjem, zas sa môžeš naň dívať.“ „Chvíľku po tomto čudnom privítaní som si myslel,“ pokračoval mladý človek, „že ctený majster utrpel nejaký malý duševný otras a voľajako vyšiel z rovnováhy. Ale hneď

som sa dozvedel všetko, čo sa stalo. Asi pred hodinou prišiel ku Kirnbergerovi z Hamburgu v obchodnej veci bohatý kupec s plátnom. Medzi rečou kupec objavil na stene Šebastiánov obraz a skríkol: „Pre Pána Boha, čo vám to len prišlo na um zavesiť obraz zosnulého kantora Bacha na také čestné miesto? Veď to bol dosť obyčajný chlap, a dal sa ten namyslený blázon odmaľovať v prepychovom zamatovom kabáte!“ Tieto slová dopadly na milého Kirnbergera ako kyjak (ešte sa celkom dobre pamätám, akú mal búrlivú povahu a horúcu hudobnícku krv). Vyskočil, schytil naľakaného kupca obidvoma rukami, tisol ho do dverí a neprestajne kričal: „Von, ty pes! Von, ty pes!“ A bez ďalšej ceremónie ho vyhodil na ulicu. Potom sa ponáhľal nazpät do izby a začal poriadne umývať stoličku, na ktorej kupec sedel. Zároveň trochu vykadil izbu, aby očistil povetrie a vyhnal z nej ducha nízkości.“ Musela som sa veru aj trochu zasmiať, keď mi rozprával túto príhodu. Ale keď som si pomyslela na Kirnbergerovu dlhú a vernú synovskú lásku, hneď som mala plné oči slz. Raz mi bol povedal: „Veľkým patrónom hudby mi je veru nie akási krásna talianska svätá Cecília, ale náš dobrý nemecký svätý Šebastián, ktorému v duchu sa skrýva všetka hudba sveta.“

Keď sa v týchto dňoch samoty a opustenosti rozpomínam na oduševnenie a horúcu lásku Šebastiánových žiakov, zdá sa mi, ako by mi svi-

talo v tmavej izbe. Nevieľ, či tak potešuje ducha nejaký iný vzťah na svete ako pomer učiteľa a žiaka, keď obidvoch spája čistá, umelecká snaha v takom milom umení, ako je hudba. — Učiteľ, plný skúseností, vedomostí, vie žiaka viesť a naplňa zápalom mladá duša, ktoré sa mu zdôverujú. Dobrý a pritom aj prísny, pozoruje skryté možnosti žiakov a vytiahne ich na svetlo božie. Svojím uznaním a chválou vyvoláva len to najlepšie, čo môžu vykonať, a tým pôsobí na nich tak láskavo a povzbudzujúco. A žiak zasa študuje, pozoruje a načúva a ukladá si do srdca každé slovo učiteľovo a tam o ňom vždy znova rozmýšľa a čerpá z neho poučenie a usiluje sa z celej duše zaslúžiť si učiteľovu pochvalu. Aspoň takéto boli vzťahy, ktoré spájaly Šebastiána so žiakmi — s jeho skutočnými žiakmi, čo ho milovali a žili u nás. Vlastní synovia mu boli, pravda, najlepšími žiakmi, veď najväčšmi získali jeho starostlivosťou a najväčšmi podliehali jeho zázračnému vplyvu. Bol neobyčajne láskavý ku všetkým, čo naozaj usilovne pracovali — a musím uznať, že väčšinou boli takéto usilovní, veď dobrý učiteľ robí aj žiakov dobrými. — Ešte dnes zreteľne počujem zvuk Šebastiánovho hlasu, keď vravel Emanuelovi, ktorý sa pri komponovaní trápil s ťažkou moduláciou a obrátil sa naňho o pomoc; „Syn môj, ako by to bolo, keby sme to raz skúsili takto?“ Pritom mu nežne vzal pero z ruky a opravil čosi v partitúre. Myslím, že ne-

možno opravovať jemnejšie, ako opravoval Šebastián. Bola som v živote vždy veľmi šťastná, že sa mi títo mladí ľudia často vyžalovali, keď ich city k majstrovi a učiteľovi hrozily prekypieť. „Mama Bachová, môžeme si s vami trošku porozprávať?“ Takto prichádzali ku mne a hneď som vedela, čo chcú. „Srdcia nám ožijú, keď sa môžeme o ňom úctivo porozprávať,“ vysvetľoval mi raz istý žiak, Heinrich Gerber. „Je to ako zázrak, keď človek vidí tohto veľkého človeka sedieť medzi žiakmi a pozoruje, ako im nebesky trpezlivo vysvetľuje základné pravidlá harmónie, alebo ako ich učí hrať z figurovaného basu a zvláštnym prstokladom na klavichorde. Obdivovali sme pri ňom výsledky novej metódy, ako sa v ňom k čarovne krásnym výkonom spojily najpresnejšia hudobná myšlienka a najjemnejší technický výkon. A čo povedať o nebeských chvíľach, keď razom prestal vyučovať, odtisol panovačným pohybom ruky noty a cvičebnice, sadol si ku klavíru alebo organu a oddal sa voľnému vzletu improvizácie! Ach, nebesá nad nami! Pre tieto hodiny bolo hodno žiť! Aká to bola hudba! Ešte teraz hocikedy môžem v noci ležať a bdieť (čo nebýva, ako vieš, bez veľkej príčiny) a rozpomínať sa na to s chvením. Zavše, keď som takto počúval zbožňovaného majstra, musel som radosťou nahlas plesať. Ale často som aj plakal. Rozpomienka na takéto hodiny nás opustí len v hrobe.“ Pri týchto slovách prešla

mladou tvárou môjho hosťa ružová vlna. Heinrich Gerber sa vždy vyznačoval neobyčajnou úctou a láskou k Šebastiánovi. Prišiel do Lipska vlastne študovať práva, ale srdce mu už od začiatku priťahovala skôr hudba a kantor v škole svätého Tomáša. Jednako až po šesťmesačnom pobyte v Lipsku sa osmelil predstaviť sa Šebastiánovi a prosiť ho, aby ho vyučoval. Takú úctu mu preukazoval. Ale Šebastián ho prijal veľmi láskavo, ako všetkých, u ktorých rozpoznal úprimnú lásku k hudbe. Už pri prvom stretnutí položil mladému človeku ruku na plece a nazval ho po priateľsky krajanom, lebo Gerber prišiel z Thüringska. Mladý Gerber sa na prvej hodine vyučovania doslovne triasol šťastím a nesmelosťou, keď mu Šebastián položil na klavír Invencie. Od týchto potom chytro prešiel k Temperovanému klavíru, pre ktorý mal vždy zvláštnu náklonnosť, lebo mal šťastie počuť všetky tieto skladby tri razy od Šebastiána. Šebastián mu ich zahral nenapodobiteľne krásne. Takýmito darmi zavše odmieňal niektorého neobyčajne horlivého žiaka. V takých chvíľach vravieval, že nemá chuti vyučovať. Sadol si k nástroju a hral oduševnenému poslucháčovi hodinu alebo aj dlhšie dielo, ktoré mal žiak študovať. Hral mu aj mnoho inej hudby. Ale vždy najmenej raz prehral žiakovi skladbu, ktorú bolo treba nastudovať. „Takto to musí znieť,“ dokončil potom, keď im mocne a názorne poukázal na doko-

nalú formu a rytmus patričného diela, aby presne vedeli, akým smerom majú postupovať v štúdiu a snažení.

Dosť dlho chodieval k Šebastiánovi aj mladý Talian, menom Paolo Cavatini. Zpočiatku som si o ňom myslela, že je dosť čudný. Medzi všetkými našimi zdravými nemeckými chlapcami bol zachmúrený, zamračený, neveselý a žiarlivý, no neobyčajne nadaný. Už po krátkom pobyte u nás prejavoval búrlivú náklonnosť ku svojmu učiteľovi. Zdalo sa, že nemôže bez neho vydržať ani chvíľku. Všade sledil za ním veľkými, tmavými, smutnými očami. Bol až nepríjemne žiarlivý na ostatných žiakov a často sa veľmi prudko o nich vyjadroval. Napríklad, že ich tvrdé saské lebky vôbec nemôžu porozumieť takého Bohom požehnaného génia, ako je kantor. Keď raz Šebastián nebol spokojný s jeho hrou, hodil sa na zem a plakal ako malé dieťa, ktorému niekto ublížil. Všetci sme boli celkom zmätení a ja som sa často až zľakla jeho náruživosti a toho, že sa vonkoncom nevedel ovládať. Len vari Šebastián ho lepšie chápal ako my všetci (Friedemann cudzinca až nenávidel) a mal s ním veľkú trpezlivosť. Šuhaj často vystrájal a rozprával najčudnejšie veci. Raz pribehol s krikom ku mne do izby, hodil sa na pokrovec a vypliešťaľ na mňa oči v strašnom rozčúlení. Sedela som za stolom s košíkom na šitie. „Ty si tu sedíš a šiješ,“ vybuchol potom, „a možno ani nevieš, že

tvoj muž složil hudbu, pred ktorou musia anjelské chóry skloniť hlavy! Lúbiš ho vôbec? Chápeš ho vlastne? Ale ktorá žena by ho mohla pochopiť! Plátaj mu šaty a var mu len, to je najlepšie, čo mu môžeš robiť!“ Tieto reči ma trochu hnevaly, jednako nie veľmi, lebo som videla, že chlapec v rozčúlení nevie, čo vraví. „Paolo,“ odpovedala som mu, „nepatrí sa takto sa shovárať s učiteľovou ženou. Lúbim ho a možno ho lepšie chápem, ako si myslíš.“ „Odpusť mi,“ poprosil ma potom a zdal sa odrazu celkom malý a úbohý, „ani neviem, čo vravím, pri tejto hudbe celkom strácam rozum, a tak ho ľúbim, až ma to bolí.“ Keď toto vyslovil, vzbudilo sa vo mne čosi, takže som sa nevdojak nahla k nemu a bozkala som ho na čierne vlasy. „Ja viem, Paolo, ako je to,“ povedala som mu a od tej chvíle sme boli priateľmi. Nebol už potom u nás dlho, chudáčik. Onedlho prišla zima, prechladol a umrel. Nikto z nás sa nemohol ubrániť dojmu, že nepatrí do tohto života takýto podráždený náruživiec bez sebaovládania. V tých niekoľkých dňoch, kým choroba trvala, bol celkom nežný, až trpezlivý. Jeho umieranie Šebastiána veľmi bolelo. Nestaral sa o prácu a sedával dlhé hodiny pri posteli chorého s partitúrou na kolenách, aby mohol písať, keď horúca ruka umierajúceho pustí na chvíľku jeho ruku. Šuhaj vôbec nespúšťal čiernych očí so Šebastiánovej tváre. „Som šťastnejší ako kedykoľvek pred-

tým,“ povedal mi raz s čudne krásnym úsmevom, keď som prišla do izby, kde ležal, a doniesla som mu šálku horúcej srvátky. Držal Šebastiánovu ruku vo svojej tenkej a pozrel na mňa s čudne spokojným výrazom, ktorý som dosiaľ uňho nevidela. Práve začal vážne tvoriť, keď musel umrieť, a Šebastián zvolal za ním do zeme veľké slovo: „Bojím sa, že sme v ňom stratili druhého Scarlattiho.“ V tomto chlapcovi bolo čosi geniálneho a to vari vysvetľuje, prečo bol na svete taký nešťastný.

Šebastián mal vo vyučovaní kompozície celkom inakšiu metódu, ako bola hŕba zmeravených a neživotných pravidiel, ktoré používali iní učitelia.

Harmóniu, kontrapunkt, hranie podľa očíslovaného basu, umenie fúgy, toto všetko učil Šebastián tak, že štúdium bolo veľmi živé a zaujímavé. Začínal hneď so štvorhlasnou harmóniou nad očíslovaným basom a všetci žiaci si museli najprv napísať každý hlas osobitne do línievej sústavy, takže vôbec nevznikaly nejasné a bezvýznamné partie a ani jeden hlas nemohol znieť podradne a bezúčelne. Keď niektorý hlas nemal čo povedať, musel zatíchnuť. Vnútorne hlasy musely tiecť a vyjadriť naozajstnú melodickú líniu. Veď aj Šebastiánova vlastná harmónia je len složitou melódiou a ani jedna nota nesmie byť bez základnej príčiny. Nikdy nenechal náhodný dodatok k nejakému akordu, len preto,

že sa ta akosi vtisol. „Kde sa tu vzala táto nota?“ spytoval sa vtedy iste trochu žartom, trochu prísne, a prečiaral ju. „Vari ti spadla s neba do partitúry?“ Kirnberger rozprával, že Šebastiánovým pravidlom bolo začínať so žiakmi štvorhlasným kontrapunktom, lebo je vraj nemožné písať dobrý trojhlasný a dvojhlasný kontrapunkt bez predbežného oboznámenia sa so štvorhlasným. Keďže harmónia rozhodne musí byť neúplnou, nemôže teda niekto, kto si nevie rady so štvorhlasnou vetou, rozhodnúť, čo môže vynechať pri harmonizácii viet s inakším počtom hlasov. Po Šebastiánovej smrti zamotal sa dobrý Kirnberger do hudobného sporu s pánom Marpurgom a aj tu uviedol ako konečný dôkaz slovo bývalého majstra. Vtedy sa Marpurg nahneval a skríkol, ako mi rozprávali: „Pane Bože, prečo zaŕahujú ešte aj dobrého starého Bacha do škriepky, do ktorej by nebol zasiahol, ani keby žil! Veď nikoho nepresvedčia, že by bol vysvetľoval princípy harmónie podľa názorov svojho žiaka Kirnbergera! Som presvedčený, že ten veľký človek mal viac ako jeden spôsob vyučovania, a iste si prispôboval metódu schopnostiam príslušného žiaka a pozoroval, či žiak chápe chytrý alebo pomalší a či má viac alebo menej prirodzeného nadania. Som presvedčený, že sa v majstrových rukopisoch o náuke o harmónii nájdú aj iné pravidlá, nielen

tie, ktoré tu pán Kirnberger vysvetľuje ako jediné názory svojho učiteľa.“

Pán Marpurg má pravdu o rozmanitosti Šebastiánovej učebnej metódy. Ale sa veľmi mýli, ak si myslí, že úcta k bývalému učiteľovi by Kirnbergerovi bola dovolila, aby uvádzal nejaké výroky ako Šebastiánove, keby si nebol býval celkom istý.

Všetci žiaci, ktorých učil kompozíciu, museli si myšlienky vypracovať vždy najprv v duchu a len potom ich napísať. Ani pri klavíri im nedovolil pracovať. Keď neovládali komponovanie v duchu, brával im Šebastián aj poslednú odvahu a vystríhal ich pred ďalšími experimentmi. Presvedčil ich, že život ich iste vybral na čosi inšie, a nie na ťažkú prácu skladateľskú — „na čosi, čo dá mnoho roboty a prináša málo uznania.“ Iste to povedal v trpkej chvíli. Ináče svoj obvyklý duševný pomer k práci vyjadruje výraznejšie v niekoľkých pravidlách pre žiakov:

„Generálny bas je najdokonalejším základom hudby. V ňom hrá ľavá ruka základné tóny, pravá ruka priberá konsonancie a disonancie, aby všetko spolu dávalo ľúbu harmóniu na oslavu Boha a na dovolené potešenie mysle.

Ako každá hudba, aj generálny bas nemá mať iného smyslu a cieľa, ako oslavovať Boha a občerstvovať dušu.

Kde sa na toto nedbá, tam nieto skutočnej hudby, ale iba akýsi čertovský vresk a krik.“

Šebastián veľmi trpezlivo a starostlivo písal žiakom pravidlá a návody o hraní generálneho basu a o štvorhlasnom sprevádzaní. Jeho pravidlá a príklady boli jasné a hojné, zostavené s najláskavejším porozumením pre ich ťažkosti. Veď každé pravidlo aj dva razy zjednodušil pre tých, čo si ho nemohli zapamätať v prvom ťažkom znení. Do klavírnej knižočky z roku 1725 mi tiež napísal stavbu durových a molo- vých stupníc a niekoľko pravidiel na hranie generálneho basu. Ale napokon v rýchlosti označil slová: „Ostatné body, na ktoré ešte treba upozorniť, dajú sa lepšie vyjadriť ústne ako písomne.“ Všetci žiaci, ktorí mali šťastie, že ich Šebastián učil, iste čo najúprimnejšie prisvedčia na tieto slová, lebo ani z jedného napísaného pravidla nemôžeme si predstaviť, ako dôkladne Šebastián učil, ako jasne vedel všetko vysvetliť, ako vedel rozoberať každú ťažkosť a označiť ju tak zreteľne, že už potom žiakov nestrašila. Šebastián mal celkom mimoriadnu schopnosť prispôsobovať hlasy a improvizovať, čo bolo celkom prirodzené, ale mohli ju oceniť len skúsení hudobníci. Keď mu pri klavíri alebo organe predložili figurovaný bas, hneď ho hral trojhlasne alebo štvorhlasne. Ale hral obyčajne až potom, keď si zahral niečo od niektorého svojho obľúbeného skladateľa. To ho vždy veľmi rozohnilo. „Musíte vedieť,“ povedal raz jeden z priateľov, magister Pitschel, akémusi známe-

mu, keď ho k nám doviedol, lebo chcel počuť Šebastiána improvizovať, „že tento slávny človek, ktorého hudbu v našom meste najväčšmi chvália a ktorého znalci obdivujú, nemá, ako vravia, náladu očariť vlastnými tónmi iných ľudí, kým si nezahrá niečo z nót a nerozhýbe takto silu vlastnej fantázie.“ Šebastián, ktorý začul tieto slová už s rukami na klávesoch, usmial sa tíško a mlčal.

Keď tak rozmýšľam o minulosti, príde mi na um mnoho okolností, pri ktorých Šebastián mlčal. Nechal ľudí, nech si vravia a argumentujú o ňom a nezamiešal sa. Len keď bola reč o nejakej vážnej otázke, o hudbe alebo o tom, ako ju najlepšie predniesť, povedal mierne, ale rozhodne, čo bolo treba povedať, a potom zasa mlčal. Nikdy sa nenamáhal prejavovať vonkajšiemu svetu svoje ja, alebo len vtedy, keď mu chceli obstrihať isté práva, ktoré mu patrily. Vždy dbal rozhodne, aby dostal, na čo mal právo. Veď to bolo aj celkom správne!

Duch sa mu často vhlbil do bezdných hudobných oblastí. Vtedy nás ani nevidel, ani nepočul. Neboli sme preň vôbec na svete, hoci sme sa k nemu túlili. Ale preto nás nikdy nezanedbával a neprestával k nám byť láskavý. Zavše som prežila hrozné chvíle, keď som ho videla, ako sedel v kresle, okolo neho my všetci s deťmi, každý z nás voľajako zamestnaný, a predsa som cítila, že bol sám, kdesi nad nami,

pri nás, a jednako osamelý a opustený. Niekedy ma tento pocit tak premáhal a trýznil, že som odhodila šitie alebo odpisovanú hudbu, prikradla som sa k nemu, kľakla som si k nohám stoličky, na ktorej sedel, hodila som sa k nemu a objala som ho. „Ale, Magdaléna,“ spýtal sa v takýchto chvíľkach celkom pokojne, „čo sa stalo? Prečo sa tak rozčuľuješ?“ Ale nikdy som mu nepovedala, ako mi bolo v duši. Akými slovami by som to bola mohla vyjaviť? Veľkí ľudia na tejto zemi sú vždy osamelí a tým sa len oni jediní približujú najväčšiemu zo všetkých, Najvyššiemu.

Keď Šebastián písal nejakú skladbu, alebo lepšie, keď improvizoval, najmä na organe, vyjadroval celé svoje veľké srdce a vznášal sa do tých oblastí, z ktorých pochádzal a v ktorých varil len on jediný bol celkom doma. Mnoho najvznešenejšej hudby, ktorá vyprýštila z neho, už nikdy nepočuje smrteľné ucho, vystrekla z neho len jediný raz, nikdy ju nenapísal a stratila sa, ako už teraz aj on, v harmónii vesmíru. Len malá družina žijúcich počula ho hrať túto hudbu a načúvala s otvorenými srdcami nebeský príval hlasov, ktoré mu pramenily z duše a z rúk, ale keď už nikoho z týchto ľudí nebude na svete, zmizne aj rozpomienka na túto hudbu — a to ma veľmi zarmucuje.

Niektorí Šebastiánovi žiaci, ktorí sa u neho naučili hudobne usudzovať, mi povedali, že veľ-

mi mnoho z tejto hudby, ktorú posielal do zvúčiaceho povetria, kde v jemnej ozvene zanikla v tichu, bola veľkolepejšia ako všetko, čo napísal, i keď to všetko je nadľudsky krásne. A toto je zvláštny protiklad v Šebastiánovej bytosti. Bol veľmi starostlivý a veľmi sporivý vo všetkých veciach denného života. Šetril aj v najmenšom: len keď tvoril hudbu, bol zázračne rozhadzovačný a márnivý. Nesmieme pritom zabúdať, že toto bohatstvo, čo aj z božej milosti, bolo výsledkom tvrdej a namáhavej práce, ktorá, ak mám povedať presnú pravdu, trvala od najútľejšieho detstva až do hodiny smrti. Nikdy mu duch neodpočíval v stárpnutej spokojnosti so sebou a nikdy si neprestal pílovať hudbu. Áno, ešte aj umierajúceho som ho videla pri tejto práci a hlboko som precítila pravdu slov Ježiša Siracha:

„Lebo sen prichádza uprostred práce.“

Bolo to asi tak, ako by sa mu múza hudby bola ozývala z rúk, keď dal duchu voľný rozlet v improvizáciách a keď poslucháčom zastavoval čas. Tí, čo ho nepočuli, si vôbec nemôžu domyslieť zvláštnu výrazovú silu a krásu jeho hudobných fantázií a vnuknutí. Jednako môžem tu uviesť krátky opis, ktorý poslal Ján Kirnberger v liste istému priateľovi. Jeho láskavosťou sa mi dostal do rúk:

„Keď si pán kantor sadol zavše k organu mimo služieb božích, k čomu ho často prinútili

cudzí hudobní priatelia, obyčajne si zvolil nejakú tému a hral ju. Premieňal ju do každej formy organovej kompozície a mal takú mocnú fantáziu, že často vydržal hrať dve hodiny alebo aj dlhšie. Obyčajne hral túto tému najprv ako introdukciu alebo fúgu na plnom organe. Potom ju obmeňoval so zmenenými registrami ako trio, ako kvarteto a ktovie ako ešte. Potom nasledoval chorál a v jeho melódii zjavila sa prvá téma zasa v troch alebo štyroch rozličných hlasoch a rozvíjala sa čo najrozmanitejšie a najsložitejšie. A napokon zaznela zasa fúga na plnom organe, v ktorej prevládalo alebo nové zostavenie pôvodnej témy, alebo v nej pokračoval podľa jej predošlého charakteru jednou alebo dvoma vedľajšími témami.“

Organisti zväčša veľmi žasli, ba až sa znepokojovali, keď videli, ako Šebastián ovládal registre na organe. Hral len vtedy podľa všeobecne platných pravidiel, keď mal z toho priamy úžitok. Doteraz si organisti mysleli, že také spojenie registrov, ako používal Šebastián, nemôže ani dnes ani nikdy znieť harmonicky, a boli tým prekvapenejší, keď začal hrať a oni zbadali, že zvuky organa doteraz ešte nikdy nespájaly sa tak veľkolepe, i keď Šebastiánovo registrovanie robilo na nich čudný a neobyčajný dojem. Šebastiána vždy tešilo, keď mohol pri improvizovaní zájsť do všetkých tónin, aj do najvzdiale-

nejších, a jeho modulácie boli také obratné, že to zbadalo len málo poslucháčov.

Pán Quanz, dobre známy hudobník na dvore pruského kráľa, napísal úvahu o umení hrať na flaute, ktorú Šebastián prečítal s veľkým záujmom. V tomto sväzku sa vyjadril, že Šebastián Bach, tento „zázračný hudobník“, priviedol organovanie k najväčšej dokonalosti, a že teraz už len treba dúfať, že táto dokonalosť po jeho smrti nepoklesne a nezmenší sa, čoho sa treba obávať, lebo dnes sa už len veľmi málo osôb venuje tomuto vznešenému umeniu. Keď pán Quanz písal túto partiu, iste nepomyslel na veľký počet žiakov, čo sa u Šebastiána učili organovať, ktorých tak zázračne prenikol svojím duchom.

Všetky chvály, ktoré súčasný svet prinášal svojmu géniovi a ktoré som shromažďovala v srdci ako poklady, omnoho väčšmi tešily mňa ako Šebastiána, aj keď si vždy vedel oceniť uznanie naozajstných hudobníkov. I keď prebádal teóriu hudby až do hĺbky, jednako sa ani v najmenšom nestal pedantom. Takže ktorýsi z jeho priateľov mohol o ňom právom povedať: „Spýtajte sa len veľkého Bacha, ktorý rozkazuje hudbe so všetkými umeleckými hmatmi a jemnosťami a ktorého úžasné diela možno počúvať len s oduševnením, či si kedy pri získavaní ohromnej zručnosti čo len raz pomyslel na vzájomné vzťahy tónov, alebo či sa pri tvo-

rení svojich mohutných diel radil niekedy s matematikou?“ Ja aspoň môžem tvrdiť, že to nikdy nerobil. Mal hudbu v krvi a v kostiach a naozaj nepotreboval matematiku. Mal zvláštne intuitívne znalosti o podstate zvuku, ktoré objasňuje aj čudná skutočná udalosť. Chcem ju vyrozprávať. Keď bol raz v Berlíne, požiadali ho, aby si šiel prezrieť novú budovu opery. Ako prechádzal galeriou veľkej jedálne, odrazu povedal: Keby niekto stál v jednom kúte dvorany a povedal niečo najtichším šeptom a keby niekto iný stál tvárou k stene v kúte oproti, môže tu počuť každé slovo, a to iba on jediný. Hneď vyskúšali tento experiment a ukázalo sa, že Šebastián mal pravdu, hoci ani len architekt netušil tieto čudné akustické pomery.

Možno preto, že mal od narodenia všestranný prirodzený pohľad do podstaty hudobných vecí, nebol Šebastián taký prísny ako mnohí iní učitelia a dovoľoval určitú voľnosť v predpísaných pravidlách tým zo svojich žiakov, čo boli naozaj z duše muzikálni. „Dve kvinty a dve oktávy nesmú nasledovať jedna za druhou,“ iste im zavše vravieval a doložil s miernym úsmevom, pri ktorom sa mu hlboko rozjasnila predtým vážna tvár: „Nielen že je to chyba, ale to aj mrzko znie. A čo neznie dobre, nemôže byť hudbou!“ Šebastián nikdy nerozmýšľal, či prekročiť pravidlo, keď cítil, že ho treba prekročiť, a ja som pochopila, ako mal naozaj pravdu Martin Lu-

ther, keď povedal o ktoromsi vynikajúcom hudobníkovi: „Je pánom nót, musia robiť, čo chce. Iní skladatelia musia robiť, čo chcú noty.“ A pritom mi prichodí na um ešte iný Lutherov výrok, ktorý aj Šebastián často citoval s najhlbším uspokojením a ktorý znel: „Diabol nemusí dostať všetky pekné nápevy!“

A myslím, že práve tak Luther ako Šebastián sa postarali, aby ich všetky nedostal.

O smrti a živote Bachových detí, o Šebastiánovej hrdosti a mestskej vláde, o umeleckých cestách a o pohrúžení sa do Taulera.

Medzitým rozrastala sa nám rodina a kolíska nikdy nebola prázdna, keď aj, ach! hrdúsivá ruka smrti nám nečakane neraz vyrvala nejedného z drobizgov. Bývaly chvíle, musím sa priznať, keď sa mi zdalo hrozným už aj donášať deti na svet len preto, aby sme ich zasa strácali a pochovávali nádej a lásku do hrobčiekov, pri ktorých sme so Šebastiánom tak často stávali ruka v ruke a mlčky. Ale vždy znova som cítila, aké bezbožné sú tieto dotieravé pocity, a ako som len mohla, usilovala som sa ich zadusiť. Moja najstaršia dcéra Kristína Žofia dožila sa len troch rokov a aj môj druhý syn Kristián Gottlieb musel umrieť v takomto útlom veku. Ernestín Andrej žil len niekoľko dní a nasledujúce dieťa, Regína Johana, nedožila sa ani piatich narodenín, keď sa musela rozlúčiť s týmto svetom. Kristína Benedikta uzrela svetlo sveta o deň po dieťatku z Betlehema, no nevydržala ukrutnú zimu a opustila náš štyri dni po Novom roku. Ako sme sa tešili, že naše novorodeniatko zavíta na túto zem na Vianoce a ako smutno hľadel na mňa Nový rok, keď si Šebastián kľakol k mojej posteli so slzami v dobrých očiach a povedal mi, že nás dieťatko zasa opustilo! Kristína Dorota žila len o jedno leto vyše

roka a Ján August videl svetlo božie len tri dni. Takto sme stratili sedem z trinástich detí a to nám ťažko zaľahlo na srdcia. Ale povedali sme si, že je to navštívenie Pána a tým väčšmi sme ľúbili deti, čo nám ostaly. Keď sme sa raz vrátili z pohrebu jedného z detí a ja som sedela smutná a nečinná, lebo som nemohla privyknuť na tieto lúčenia, hoci ma láskavé známe panie chcely potešiť a vraveli, že práve údelom matiek je rodiť deti a zasa ich strácať, a že môžu byť šťastné, keď sa im podarí vychovať čo len polovičku z detí, ktoré doniesly na svet, sadol si Šebastián ku mne s knihou v ruke a prečítal mi, čo povedal Luther, keď stratil milovanú dcéru Magdalénu a keď stál pri jej rakve:

„Léna, dušička moja, aká si už šťastná! Opäť vstaneš z mŕtvych a rozžiariš sa ako hviezda, ba ako slnce! Aké je to čudné! Viem, že si šťastná a v pokoji, a predsa som taký smutný!“ A potom mi prečítal, čo Luther napísal v liste priateľovi: „Iste si už počul, že moja najmilšia dcéra Magdaléna opäť sa narodila vo večnom kráľovstve Ježiša Krista. A hoci by sme so ženou mali radostne ďakovať Bohu za jej blaženú smrť, ktorá jej pomohla vyhnúť sa mocnostiam sveta, telu, Turkom a diablovi, jednako sa prirodzená láska v nás ozýva tak mocne, že to unesieme len s nárekom a hlbokými vzdychmi srdca a s trpkým pocitom smrti v dušiach. Tak hlboko sa nám vkradla do srdca jej bytosť, jej slová a

pohyby, predstavujeme si ju živú i umierajúcu a ani Kristova smrť nás nemôže oslobodiť od tejto hrôzy.“

Keď som prečítala tento list, mohla som sa vyplakať na Šebastiánovom pleci a pocítila som akési uľahčenie.

Aby sme mohli uniesť bolesť týchto všetkých strát, boly milostive rozdelené na viac rokov. Ved' nám ostalo šesť detí, čo nás mohli potešiť nad smrťou siedmich, ktoré nás opustily. Ale či sme už my rodičia boli smutní, či nie, museli sme sa usilovať, aby deti boly veselé, lebo detským tváričkám nepristane smútok.

A mala som na starosti aj všetku domácu robotu. Denná práca, ktorú som musela vykonávať, ma blahodarne rozptyľovala. Aj Šebastián bol neprestajne zamestnaný každodenným vyučovaním v škole svätého Tomáša, službou v kostoloch a vlastnou tvorivou prácou.

Kým bol rektorom školy svätého Tomáša pán Gesner, šlo všetko dobre so Šebastiánovými služobnými záväzkami. Prežil niekoľko rokov kantorstva bez škriepok. Nikto ho nevyrušoval. Mal pokoj. Pracoval mnoho, stvoril toľko kantát a inej hudby, že som si to všetko nemohla ani pamätať. Bolo len prirodzené, že mohol byť plodnejší, keď sa mu duch netrápil vonkajšími nechutnosťami. Ak sa dostal do nejakého sporu, či už s radou alebo s konzistóriom — a všetky vážne nedorozumenia sa týkaly jeho kantor-

ských nárokov a práv — vedel sa aj náruživrozhnevať, a čo bolo horšie, býval celkom neobyčajne zaťatý a prejavoval čo najtvrdšiu hlavatosť, rodinnú vlastnosť Bachovcov. Zavše som sa usilovala ho prehovoriť, aby predsa len nebol taký zaťatý, keď troška ústupčivosti by bola mohla veci usporiadať. Poklepkal ma po pleci, lebo nikdy si nevyliat na mne zlosť, ktorú vyvolali iní ľudia, a povedal nežne: „Milá žena, toto sa týka mňa, a nie teba!“ Ale veru sa to týkalo aj mňa. Ako by sa ma to nebolo malo dotknúť, keď som badala, aký zlý vplyv maly takéto veci na Šebastiánov pokoj?

Keď sa potom pán Gesner vzdal rektorstva v škole svätého Tomáša a miesto neho nastúpil druhý Ernesti, pán Ján August Ernesti, pomery sa nám veľmi zhoršily. Musím sa zmieniť o príhode, na ktorú sa rozpomínam len veľmi nerada: o Šebastiánovom spore s novým rektorom, s radou a konzistóriom. Tento spor sa vliekol skoro dva roky. A čo aj Šebastián vyšiel z neho víťazne, ďakovať tomu, že sa kurfirst pridal k nemu, jednako len sme prežívali celý čas sporu ako pod mračnom. Myslím, že toto vyjednávanie rušilo mu pokoj väčšmi, ako sa priznával aj mne. Keď sa spor skončil, nevenoval sa už nikdy celým srdcom škole a verejnému hudobnému životu v Lipsku, ale vždy väčšmi a väčšmi sa uťahoval do domácej uzavrenosti a do tvorivej samoty.

Zpočiatku sme sa s pánom Ernestím celkom dobre snášali. Šiel za krstného otca dvom našim deťom. Bol omnoho mladší ako Šebastián, ktorý mu vekom mohol byť skoro otcom. To by ho bolo malo vlastne tým skôr nakloniť, aby svojmu kantorovi vychádzal v ústrety s úctou, aj keď mu bol skutočným predstaveným. Ale celé priateľstvo a všetky vzťahy medzi kantorom a rektorom zničila udalosť s predstaveným sboru, Gottfriedom Teodorom Krausem.

Najhlbším koreňom všetkých nedorozumení bolo, že nový rektor bol celkom nevšímavý k hudbe. Ba zdalo sa, že v duši pohŕda týmto umením. Inakšie by sa nebol mohol prihovárať chlapcom, keď videl, že sa cvičia na nejakom nástroji: „Chcete byť teda krčmovými muzikantmi?“ Ale toto by ešte nebolo bývalo najhoršie, keby len bol nechal vedenie školských hudobných vecí v Šebastiánových rukách. On však práve toto nechcel, miešal sa do všetkých vymenovaní a povýšil sborového dirigenta druhého sboru na dirigenta prvého sboru. To bol veľmi závažný krok, lebo, ako Šebastián uviedol v ponose rade, musel byť dirigent prvého sboru nielen človekom pevného charakteru s dobrým hlasom — ale musel byť aj veľmi zbehlý v hudbe a oboznámený s ňou, veď mal viesť celú hudobnú činnosť, keď kantor pre dačo nemohol prísť na cvičenie.

Prvá nechutnosť vznikla teda pre sborového

prefekta Teodora Krauseho, ktorému Šebastián výslovne prikázal dávať pozor na menších chlapcov. Niektorí z nich boli veľmi nevychovaní, preto mal Krause predovšetkým trestať každé neuctivé správanie sa v kostole.

Na akejsi svadbe sa chlapci, podriadení pánu Krausemu, tak mrzko správali, že ich musel viac ráz prísne napomenúť. A keď ani toto nepomáhalo, prešiel k trestom. Ale chlapci sa mu postavili, preto tresty vyznely prudšie, ako vari zamýšľal. Keď sa toto dopyčul rektor, veľmi sa nahneval. Hoci bol Krause človekom skvelého charakteru a mal práve vstúpiť na univerzitu, odsúdil ho rektor, aby ho verejne, pred celou školou, zbičovali. Do Šebastiána ako by bol udrel hrom, keď počul tento tvrdý a nespravodlivý rozsudok. Chcel celú zodpovednosť za Krauseho počínanie vziať na seba. Dva razy sa pokúsil, aby nedošlo k tomuto ponižujúcemu rozsudku, ale rektor nechcel upustiť od svojho výroku, ktorý mu nadiktovala zlosť. Úbohý Gottfried Krause prišiel k nám, chcel sa dozvedieť výsledok Šebastiánovho úsilia. A keď mu Šebastián so zamračenou tvárou oznámil, čo vykonal, neborák šuhaj celkom zbledol a povedal: „Teda, pán kantor, už mi nezostáva nič inšieho, ako ujsť a ukázať škole chrbát — veď nemôžem dovoliť, aby ma tak zneuctili.“ A Šebastián mu musel uznať, že naozaj jediným východiskom je útek, lebo nielen že rozsudok zrejme pocho-

dil zo surovej pomsty, ale Ernesti šiel vo svojej zlosti tak ďaleko, že zadržal Krauseho majetok a celý plat za spev, ktorý mu opatroval. Vydal mu ho len na výslovné rozhodnutie rady.

Takéto príhody Šebastiána veľmi znepokojovaly. Sužoval sa nielen pre Krauseho, ale aj veľmi trápne pocífoval, že ho urazili ako kantora. Od tých čias nemal už nikdy bývalého vzťahu k rektorovi. A to všetko bol ešte len začiatok. Krauseho miesto sborového prefekta dostal druhý Krause, Ján Krause. Šebastián nemal dobrú mienku o tomto šuhajovi. Keď sa raz s rektorom vracali z akejsi svadby, na ktorú ich obidvoch pozvali, a rozprávali sa o tomto Krausem, či je súci za prefekta, povedal Šebastián, že o Krausem každý vie, že je „nedbanlivý pes“. Ernesti musel do istej miery uznať, že je to pravda, ale povedal, že ho jednako len spraví prefektom, a Šebastián mu už ani neodpovedal, lebo mu celá vec bola nepríjemná. A tak, keď Gottfried Krause odrazu opustil školu, stal sa Ján Krause jeho nástupcom, prvým sborovým prefektom. Ako sa dalo čakať, onedlho sa ukázalo, že je nesúci na toto miesto, a Šebastián videl, že ho musí sosadiť na druhého prefekta. Na jeho miesto dal doterajšieho tretieho prefekta a hneď riadne rektorovi oznámil, prečo urobil túto zmenu. Zpočiatku Ernesti nemal nič proti premene, ale Krause sa preto veľmi trápil, navštívil rektora a rektor ho poslal zasa ku kan-

torovi. Šebastián sa strašne nahneval, keď mu začali zasa všetko vysvetľovať, a v návale hnevu povedal Krausemu, bojím sa, že veľmi nerozume, že ho preto spravil druhým prefektom, aby rektorovi už raz ukázal, že sa mieša do vecí, do ktorých ho nič, a aby vedel, kto má rozhodovať v týchto veciach. Krause hneď doniesol Šebastiánov výrok rektorovi, ako sa dalo očakávať, a rektor teraz žiadal od Šebastiána vysvetlenie. A Šebastián, v ktorom sa pomaličky nakopila celá veža zlosti, zopakoval rektorovi, čo povedal, a ani trošku to nezmiernil. Ani nepomyslel, že by to mohlo mať voľajaké následky.

Nikdy nezabudnem, ako prišiel Šebastián v ten večer domov. — Len neskoršie som sa presne dozvedela, čo sa stalo, hoci som vždy tušila, že nám tento úbohý Krause narobí nepríjemností. — Sedeli sme všetci v izbe. Zastal na prahu. Zdalo sa mi, ako by bol odrazu ostarel o niekoľko rokov, keď preciedzal cez zuby slová: „Deti, teraz mi nič nevravte, lebo by som vám povedal niečo, čo by ma neskoršie mrzelo! Nechajte ma chvíľočku samotného!“

Myslím, že cítil, že sa dostal do nesprávnej situácie, keď povolil uzdu mocnému bachovskému temperamentu, ktorý obyčajne tak pevne ovládal. Jednako Šebastián neodporoval, keď rektor teraz požadoval, aby zas urobil Krauseho prvým sborovým prefektom. Ale bol zamračený a podráždený a Krause na nešťastie

zasa veľmi protivný, hral sa na vífaza a pri najbližšej sborovej skúške sa nepekne správal a zasa len dokázal, že je celkom nesúci na toto miesto. Preto sa Šebastián vôbec nestaral o neho a neuviedol ho výslovne do bývalého postavenia. Na to sa rektor vyjadril, že ak kantor Krauseho zasa neuvedie na prefektské miesto, že to spraví on nasledujúcej nedele ráno. Šebastián sa zahall do mlčania a rektor vykonal, čím sa vyhrážd, a potom poslal Krauseho k Šebastiánovi, aby mu to oznámil. Bolo to pred raňajšími bohoslužbami. Ale Šebastián odišiel hneď k superintendentovi a vyrozprával mu, čo sa stalo. Potom išiel do kostola svätého Mikuláša, pojal odtiaľ so sebou druhého prefekta Kuttlera do kostola svätého Tomáša, kde sa práve začaly bohoslužby, vyhna Krauseho zo sboru, hoci spievali, a postavil Kuttlera na jeho miesto.

Myslím, že to Šebastián nemal spraviť. Nebolo to rozumné a dostal sa tým akosi do nepráva. Vlastne tento jediný raz v živote som sa opovážila myslieť si, že Šebastián nekonal múdro. Ale vzbúrila sa v ňom konečne bachovská krv a bachovská zaľatosť a rozčúlený človek je nikdy nie opatrný.

Ernesti bol, pravda, v kostole a bol svedkom tohto násilia. Hneď po službách božích pobral sa k superintendentovi, získal a naklonil si ho. Potom to oznámil Šebastiánovi, ktorý mu odpovedal, že v tej veci nepopustí, čo by ho to čo

stálo! Určite však odovzdá rade písomnú ponosu. Najbližšou udalosťou tejto protivnej nedele bolo, že rektor vyšiel pred večernými službami božími na chór k organu a zakázal sborovým spevákom poslúchať kantora v otázke prefektov, a vyhrážal sa im prísnyim trestom, ak nepočúvnu. Toto rektorovo počínanie bolo neobyčajne pomstivé a neoprávnené. Veď podľa starého zvykového práva a dávnej obyčaje kantor mal určovať všetko, čo súviselo so sborom a prefektmi. Keď sa teda Šebastián zjavil na večerných službách božích a videl Krauseho na mieste prvého prefekta, chytil ho za golier a vyhodil ho von dverami. Ale chlapcov v sbore tak zstrašily rektorove slová, že nikto z nich nechcel dirigovať moteto zo strachu pred ťažkým trestom, ktorým sa im rektor vyhrážal. A služby božie by sa neboly mohly odbavovať, keby sa na Šebastiánove prosby nebol konečne podujal na túto úlohu bývalý žiak zo školy svätého Tomáša, Krebs. Na druhý deň odovzdal Šebastián rade pamätný spis, v ktorom opísal, „že pri včerajších službách božích v kostole svätého Tomáša, na môj najväčší despekt, nechcel ani jeden žiak spievať a tým menej dirigovať moteto, lebo sa bál trestu. Áno, takto by bola bývala znemožnená pobožnosť, keby sa na šťastie nebol podujal na túto úlohu jeden z bývalých žiakov tomášskej školy, ktorého som poprosil. Menuje sa Krebs a dirigoval namiesto alum-

nistu. Ale práve tak, ako som to dostatočne uviedol a rozviedol v predošlom najposlušnejšom pamätnom spise, ktorý som poslal rade, nepatrí pánu rektorovi podľa školského poriadku a obyčaje dosadzovať prefektov. Teda sa tým veľmi previnil in modo procedendi a mňa v úrade čo najväčšmi urazil“.

Ale rada sa v tejto veci Šebastiána ani nezastala, ani nevyslovila proti nemu. Celkom sa o to nestarala. Tak sa táto naničhodná vec vliekla ešte skoro dva roky a medzi rektorom a kantorom trval neprestajne akýsi vojnový stav, ktorý, pravdaže, nešťastne vplýval na školskú disciplínu. Obidvaja posielali rade pamätné spisy, aby si trochu odľahčili, a Ernesti si dovoľil vyjadrovať sa veľmi nenávisťne o Šebastiánovi. Ale všetko bolo len lžou. Pohrdali sme tým, čo rozchyroval o Šebastiánovi. Skoro sa nás to ani nedotklo. Tak napríklad tvrdil, že Šebastián, najpriamejší človek, aký kedy žil na svete, dáva sa podplácať a že ne jeden starý, dobrý toliar spravil sólistov z niekoľkých sborových spevákov, ktorí by sa neboli nikdy stali sólistami bez podplatkov. Šebastián sa len pohrdavo zasmial, keď počul o tomto obvinení, ale v duši trpel týmto položením, do ktorého ho priviedlo rektorovo nespravodlivé zasahovanie do jeho kantorských práv. Veď k Šebastiánovým základným mravným pravidlám patrilo: nikdy sa nevzdávať, keď si má človek obhájiť svoje právo.

Bol Bachom, a to už vylučovalo možnosť kompromisu.

„Zvlášť sa starám o prvý sbor a mám nad ním hlavný dozor, preto musím najlepšie vedieť, kto je súci a kto mi vyhovie,“ písal raz rade. „A nemôžem dosiahnuť so žiakmi úspechov, keď im bránia, aby ma poslúchali vo všetkých hudobných veciach.“ A skončil tento pamätný spis prosbou (ktorá sa mi vryla hlboko do srdca, lebo mala — veď to Šebastián prosil — zvláštnu páľivosť), že by žiakov bolo treba napomenúť, aby mu preukazovali úctu a poslušnosť, na čo má nárok, a tak mu v budúcnosti umožnili splniť povinnosti, súvisiace s jeho postavením.

Ale, ako som už povedala, mestská rada nezaujala určité stanovisko v tomto vyjednávaní a tak sa veci vliekli, až kým sa Šebastián v zúfalstve neobrátil na draždiansky dvor. Nedávno dostal odtiaľ vymenovanie za „dvorného komponistu“, o ktoré sa uchádzal pred tromi rokmi. Teraz sa teda osmelil a obrátil sa so žiadosťou priamo ku kurfirstovi, aby sa už raz vyjasnilo, ako je to s jeho sporným prípadom, a aby mu už neodopierali kantorské práva, ktoré mu patrily. Kurfirst mu poslal priaznivú odpoveď a rozkázal konzistóriu, aby prerokovalo Šebastiánove ponosy. Na veľkonočnú omšu roku 1738 prišiel do Lipska aj kurfirst. Šebastián navštívil knieža-ochrancu a usporiadal na jeho počesť večerný koncert, ktorý knieža prijal

veľmi milostivo. Keď authority tomášskej školy videly, ako vysoko si knieža cení Šebastiána, pomaličky ho prestávaly malicherne prenasledovať a netrápily ho už, ako dovtedy.

Iste mal Šebastián pravdu v najdôležitejšej otázke zdĺhavého sporu. Aj zvyk a stará tradícia stály za ním. Podľa mojej mienky Šebastián sa na začiatku sporu trochu zaplietol do nepráva, lebo vystupoval veľmi prudko, ba až s vyzývavou rozhodnosťou. Ale, keď človek uváži, ako ho bezočivo napádali — i keď konzistórium nemalo v tom prsty — hoci bol už vtedy taký slávny, veď už vtedy ho volali slávou Lipska, a ako sa ho opovážil opravovať taký človek, v hudbe bezvýznamný, ako pán Ernesti, a vystaviť ho bezočivosti takého klebetného mládenca, ako bol Krause, čo zapríčinilo, že ho žiaci v škole svätého Tomáša začali nerešpektovať a neposlúchať — porozumie veru jeho stanovisku. Pri celom spore som sa s bolesťou presvedčila, ako nerozumne a márnivo si počínali, keď Šebastiána spravili učiteľom hudby nedospelých chlapcov. Toto vyučovanie mohli prevziať aj iní, ale čo Šebastián tvoril, to by nebol urobil nikto na svete.

Ale všetky tieto naľahovačky neprešly, bohužiaľ, ponad neho bez stopy. Ostarel od neprestajného, čo aj nepatrného hnevu. To zapríčinilo, že sa Šebastián začal vždy väčšími a väčšími

strániť spoločnosti a obmedzoval sa len na domov.

Odjakživa sa cítil najšťastnejší v pokojnom domácom prostredí, lebo mu umožňovalo nerušenú a nepretržitú umeleckú prácu. Vždy väčšími a väčšími sa stránil verejnosti v Lipsku. Jeho deti, jeho súkromní žiaci — z ktorých mnohí blčali rozhorčením nad nevážnym zaobchádzaním s ich zbožňovaným učiteľom a požadovali len Ernestiho hlavu na celkom obyčajnej mise — a ja s nimi, robili sme, čo sme vedeli najlepšieho, aby sme úctou a láskavou oddanosťou zahojili rany, ktoré utrpel Šebastiánov duch stykom so svetskou malichernosťou. Šebastián nemal povrchnú povahu a často cítil v hĺbke svojej bytosti čosi, čo sa nikdy neprebilo navonok, alebo to vyjaval len celkom blízkym ľuďom. Želala som si často v týchto dlhých mesiacoch, keď som mu zbadala ustatý výraz okolo úst a videla sklonenú hlavu tohto obra, aby sme jednako len boli odišli do Ruska, alebo niekam inam na tejto zemeguli, kde by si ľudia aspoň trochu ctili jeho veľkosť a neboli tak úboho nemilosrdní k jeho chybám.

Ale vďaka Bohu, aj v týchto časoch popri toľkých trampotách našlo sa zavše aj niečo, čo potešilo. Keď Šebastián dostal titul dvorného komponistu, vybral sa do Draždian a hral prvého decembra poobede od druhej do štvrtej na novom orgáne, ktorý Silbermann postavil v chrá-

me Panny Márie. Bolo tam mnoho vynikajúcich hudobníkov a iných významných osôb, medzi nimi aj ruský vyslanec gróf Kayserling, ktorý Šebastiána počúval s veľkým obdivom. A keď sa z tohto koncertu vrátil do Lipska, hneď ho predvolali pred mestskú radu, kde mu celkom formálne vyčítali, že ktorýsi chlapec zo sboru intonoval hymnu prinízko, a hneď ho aj napomenuli dbať na to, aby sa to v budúcnosti neopakovalo.

Gróf Kayserling zbožňoval hudbu a vyznal sa v nej. Bol neskôr zo Šebastiánových najhorlivejších obdivovateľov. Často prichádzal do Drážďan, lebo ho chcel počuť a vidieť. Na grófov popud stal sa Šebastiánovým neobyčajne skvelým žiakom Ján Goldberg, ktorý vytrvalým štúdiom prejavil na klavíri v krátkom čase takú zručnosť, ľahkosť a pohotovosť prstov, že to bolo až zázračné. Jemu napísal Šebastián „Pieseň s tridsiatimi variáciami“, ktorá je dôkazom žiakovej nevidanej zručnosti. Je taká náročná, že ju zahrá len málokto. Téma k tejto hudbe vznikla v Šebastiánovej hlave pri sarabande v G-dur, ktorú som si odpísala do notovej knižky. Na grófovú osobitnú prosbu komponoval Šebastián túto skladbu pre Goldberga, aby mu ju hrával, keď sa gróf zavše v bezsenných nociach stával obeťou ťažkomyselnosti, ktorá sa najúčinnšie vyjasňovala pri zvukoch hudby. Nikdy sa mu nezunovalo počúvať tieto variácie. Obdaroval

Šebastiána za ne naozaj veľkodušným darom: peknou tabatierkou na šnupavý tabak, ku ktorej priložil sto louisdorov.

Ale Šebastiánovi nebol poctou len takýto kniežací dar a chvála urodzených. Práve tak, ak nie ešte väčšmi, obšťastnil ho úctivý dar takého druhu v povolaní, ako bol Andrej Sorge, mestský a dvorný organista grófa Reussa, ktorý venoval Šebastiánovi niekoľko svojich klavírnych skladbičiek, „kniežaťu“, ako sa vyslovil, „všetkých hudobníkov, hrajúcich na klavichorde a organe. Veľkú hudobnú moc vášho vysoko-blahorodia,“ pokračoval, „skrašľuje ešte neobyčajná počestnosť, vľúdnosť a najúprimnejšia láska k bližnému...“

Myslím, že som už rozprávala, aký bol Šebastián neobyčajne pohostinský. Náš prostý stôl bol prikrytý pre každého, kto prišiel do Lipska vážne počúvať Šebastiánovu hudbu, či to bol slávny človek alebo len chudobný študent. Šebastián sa vždy a s každým štedro delil so zásobami svojej múdrosti a skúsenosti a s krásami svojej hry. Medzi tými, čo nás častejšie navštevovali, bol aj direktor draždianskej opery, pán Hasse, slávny skladateľ, a jeho manželka, veľká speváčka Faustína Bordini.

Pani Faustína Hasse bola veľmi veselá a vždy prekrásne oblečená dáma láskavej povahy a vždy veľmi oduševnená za Šebastiánovu hudbu, z ktorej mnohé skladby spievala neobyčajne

krásnym, mocným hlasom. Mne a Šebastiánovi bola jej spoločnosť a spoločnosť pána Hasseho vždy veľmi príjemná. Jednako sa raz Šebastián vyslovil, keď nás manželská dvojica opustila: „Vždy sa mi zdá, keď je tu pani Hasse, ako by moju Magdalénu boli zdvorilo odtisli trochu do kúta.“ Musím sa priznať, že som to aj ja pociťovala. Vari je to tým, že ľudia, ktorí mnoho cestovali a videli svet a ktorých ešte aj všade uctievali a oslavovali, ako pani Hasse, zaujmú vari všade najviac miesta: ale mala som ich obidvoch naozaj rada, lebo si cenili a uctili Šebastiána. S pánom Hassem sa Šebastián vždy rád porozprával, nielen preto, že bol veľkým operným skladateľom, ale aj preto, že to bol veľmi vzdelaný človek, bez predsudkov, a nikdy nevravel neúctivo o iných hudobníkoch. Tým sa veľmi ponášal na Šebastiána, ktorý tiež nebol ani trochu žiarlivý. Šebastián sa s Friedemannom často vybral do Draždian, lebo bol presvedčený, že ho tam vždy úctivo prijmú. Zavše ho veľmi tešilo, keď mohol počuť pre zmenu miesto svojej vážnej chrámovej hudby opernú hudbu. Keď zatúžil zájsť si do Draždian, obyčajne vravieval Friedemannovi: „No, Friedemann, čo ty na to, keby sme si zasa raz zašli počúvať tie chutné, krátke pesničky a árie do divadla?“ Vždy som sa veľmi potešila, keď som videla, ako sa otec so synom chystajú na takúto vychádzku, lebo Šebastián sa vraciaval rozve-

selený, svieži z krátkych ciest. Bol aj na premiére Hasseho opery „Cleofide“, v ktorej vystupovala aj pani Hasse. Na druhý deň, 14. septembra 1731, hral Šebastián na organe v kostole svätej Žofie pred vybraným obecnstvom, zväčša vynikajúcimi hudobníkmi. Keď sa Friedemann roku 1733 stal v Dražd'anoch organistom, mal Šebastián ozaj príčinu často navštevovať toto prekrásne mesto, veď Friedemanna nadovšetko ľúbil. Zavše som ho miesto Friedemanna aj ja sprevádzala na hudobných cestách, ale nemohla som sa s ním vybrať často, lebo sa mi len veľmi ťažko podarilo odpútať sa od domácnosti. A keď už deti natoľko odrástly, že sa mohli zaobísť bezo mňa, nemali sme už zasa, ani Šebastián ani ja, veľkej chuti na takéto cesty. Roku 1732 pozvali Šebastiána do Kassela vyskúšať obnovený organ v kostole svätého Martina. Na oprave organa pracovali dva roky. Pojal ma na túto cestu a kasselská mestská rada nás prijala neobyčajne priateľsky. Šebastián dostal za vyskúšanie organa päťdesiat toliarov a okrem toho ešte dvadsaťšesť toliarov na cestovné trovy. Nahradili nám aj výdavky osemdňového pobytu v Kassele a Šebastiánovi pridelili sluhu. Tieto dni mi znamenaly rozkošné a šťastné prázdniny. Aspoň raz som sa zbavila všetkých starostí o domácnosť. Obliekala som si dvojce najlepších šiat, aké som mala. Jedny boli morušovej farby a druhé belasé. Chodila som

všade s mužom, bola som svedkom všetkých pôct, ktoré mu vzdávali. Počula som ho hrať na rozličných organoch, poobzerala som si s ním pekné mesto s krásnymi pohľadmi a zdalo sa mi, ako Šebastián s úsmevom nadštrkol, že som jeho mladuchou, a nie ženou, vydatou jedenásť rokov.

Každého člena široko rozvetvenej Bachovskej rodiny, či už prišiel z Erfurtu, z Arnstadtu, Eisenachu alebo z nejakého iného mesta, Šebastián iste prijal pod svojou strechou čo najsrdečnejšie. Vychovával bratanca Bernharda. Bol synom Šebastiánovho staršieho brata, ktorý kedysi vychoval Šebastiána. Ani jeden Bach ho nikdy neprosil nadarmo, keď potreboval pomoc. Šebastiánov strýčny brat Ján Eliáš Bach, terajší kantor v Schweinfurte, študoval dlho v Lipsku a bol vítaným hosťom v našom rodinnom kruhu. Nedlho potom, ako sa s nami rozlúčil, poslal nám prejav vďaky: súdok vína. Ale keď sme ho otvorili, ukázalo sa, že je z tretiny prázdny. „To je naozaj veľká škoda,“ povedal Šebastián a díval sa smutno do otvoreného súdka, „škoda-preškoda každej kvapky takéhoto božieho daru!“ Ján Eliáš slúbil, že nám neskoršie zasa pošle taký súdok, ale Šebastián vypočítal, že tento skoro dopoly prázdny súdok mu prišiel tak draho so sprievodným listom a dopravnými výdavkami, ako keby bol zaplatil za liter vína skoro päť groší. „Nie,“ povedal, keď dokončil počítanie

a vstal od stola, „päť groší za hoľbu je predsa len primnoho, nedáme si už poslať víno zo Schweinfurtu. Na dar je to pridrahé. Poďakujem sa milému bratancovi za dobrotu a za dar a poprosím ho, aby nám už nič neposielal.“

Prispôboval sa vo všetkom a vždy známej dedičnej bachovskej sporivosti jednak preto, že bolo treba, jednak zo zvyku, usporiadal si život čo najprostejšie a bol veľmi opatrný vo všetkých peňažných výdavkoch. Pamätám sa len na jednu príhodu, keď premárnil niekoľko groší na hudobný žart. Stretával dosť dlho zástup žobrákov, ktorí sa k nemu blížili vždy s tou istou prosbou, pričom pozdvihovali hlasy pravidelne v crescende prosenia. Šebastián sa priznal, že v tom rozoznával určitý rad intervalov. Vtedy sa často naoko robil, ako by im chcel niečo dať, ale potom sa robil, ako by nemal pri sebe peňazí, na čo sa žobráci prenikavo rozrevali. Potom im však jednako len dal malú almužnu a trochu uspokojil ich nárek. „Ale,“ povedal Šebastián, keď nám rozprával túto malú príhodu, „musím sa predsa raz presvedčiť, či veľká almužna nevyvolá v celom tomto náreku všetky premeny až k úplnému rozvitiu a k základnému tónu.“ Keď teda zasa raz stretol svoje žobrácke kvarteto — tak nazval túto skupinu vagabundov — obdaril ich tak štedro, že sa mu na potešenie a uspokojenie rozpútal ich falošný spev tak, ako očakával a ako si želal.

Šebastián mnoho vykonal aj pre priateľa z lipských čias, pre Kristiána Henriciho, ktorý mu pod menom „Picander“ písal texty k mnohým kantátam a pašiám. Svetské spisy tohto Picandra nemaly najlepšiu povesť, keď sa s ním Šebastián prvý raz stretol. Ale Šebastián hneď vycítil, že je mladý človek nadaný. „Picander“ bol o pätnásť rokov mladší ako Šebastián, a keďže Šebastián veľmi potreboval spisovateľa pre svoju vokálnu hudbu, podal mu ruku k spolupráci. Čo aj trošku drsného a obyčajného ducha, prejavil Picander opravdivé schopnosti a pochopil, čo chce Šebastián od neho. Obdivoval Šebastiána, spriatelil sa s ním a písal také náboženské básne, aké Šebastián potreboval. Povedal raz Šebastiánovi, že sa mnohí z jeho priateľov smiali, keď počuli, že sa teraz usilovne zaoberá duchovnou poéziou. Ale nech si len, vraj, nikto nemyslí, že sa predtým nikdy nestaral o nebeské veci. Zdá sa mu, vraj, že to nemôže škodiť, keď aj za mladi venuje svojmu Stvoriteľovi niekoľko duchovných plodov a neobdarí ho len suchými výtvormi staroby, ak totiž bude tak dlho žiť. Složil celý ročník kantát, ktoré, ako povedal v úvode, „dokončil na oslavu Boha a na požiadanie dobrých priateľov.“ „Podujal som sa na takúto prácu tým radšej,“ pokračoval v úvode, „lebo si môžem namýšľať, že čo hádam dielam chýba na poetickom pôvabe, to môže doplniť milota neporovnateľného pána kapelníka Bacha,

a že sa tieto pesničky budú spievať v hlavných kostoloch pobožného Lipska.“

Picander bol aj dobrým hudobníkom, z čoho mal Šebastián nesmierny osoh. Vyvolili ho aj za člena hudobnej spoločnosti, keď ju viedol Šebastián.

Vždy som cítila, že Šebastiánov vplyv, ktorý si sám ani neuvedomoval, — priama povaha a láska ku všetkému peknému a spravodlivému — výborne pôsobily na bytosť Kristiána Henričiho. Kto Šebastiána poznal, zmenil sa jeho pôsobením iste vždy takto zázračne. Každý, kto počul jeho hudbu, cítil živú snahu stať sa dobrým. Už som rozprávala, že si Šebastián veľmi nepotrpel na chválu a že sa z nej len veľmi mierne tešieval. Jednako raz, myslím, veľmi ho potešilo, keď po odznení ktorejsi kantáty prišiel k nemu akýsi študent a povedal: „Keď počúvam túto hudbu, cítim, že aspoň týždeň nemôžem vykonať ani najmenšie zlo.“ Mala som dojem, že sa tieto slová vryly Šebastiánovi do srdca hlbšie ako najhlasnejšia pochvala najrafinovanejšieho znalca.

Čiastku voľného času venoval Šebastián nasledujúcemu zamestnaniu: sbieral „Bachovský archív“. — Bolo to čosi ako rodokmeň a sbierka správ o rozličných členoch Bachovskej rodiny a ich archív. Šebastián mal mocne vyvinutý smysel pre rodinu. Bach mu bol vždy odlišným od každého iného človeka. Bol mu niekým,

s kým bol spojený neviditeľnými sväzkami spoločných predkov a rovnakým duchovným zameraním, veď byť Bachom, značilo byť hudobníkom.

Už aj písmená tohto mena boli hudobnou témou, ako Šebastián zistil s úsmevom, keď písal fúgu na túto tému.

Keď zostarel, vracaly sa mu myšlienky často k bývalým javiskám života, do Eisenachu, do Erfurtu a do Arnstadtu. Raz sa bol aj vybral do Erfurtu a dlho a priateľsky sa tam porozprával s istým príbuzným z bachovského rodu, ktorý bol veľmi hrdý, keď počul Šebastiánove diela. Od neho sa Šebastián vrátil osviežený a veselý. Celý tento rodový cit sa najhlbšie vyjadroval v Šebastiánovej oddanosti k vlastnej rodine, k dorastajúcim synom a dcéram pod vlastnou strechou. Neprestajne sa staral o ich výchovu a blaho. Keď nás začínali opúšťať najstarší synovia a samostatne si hľadať šťastie vo svete, zaoberal sa nimi stále tak, ako by ešte vždy sedeli pri ňom za stolom a ako by bol s nimi ešte vždy vo voľných hodinách hrával koncerty v d-mol a C-dur, ktoré napísal pre tri klavichordy. Vždy, keď som ich počula, zdalo sa mi, že prežívam čosi neobyčajne krásneho. Šebastián bol pri takýchto domácich koncertoch vždy celkom zvlášťne blažený. Veď Friedemann a Emanuel boli takí znamenití virtuózi, že sa mu v zručnosti skoro vyrovnali, a aj inakšie sa

na Šebastiána duševne ponášali, veď sa všetkému naučili len od neho. Z ich troch párov rúk vyvierala hudba zvlášť mäkko a presne a pri najkrajších miestach pokukoval Emanuel s blaženým výrazom na Friedemanna, alebo zasa neobvyčajne vzrušený Friedemann sa usmieval na otca. A ja som sa dívala na všetkých troch a rozjasnilo sa mi v mysli, že je Šebastián otcom hrajúcich a aj otcom hudby, a žasla som. Dívala som sa naň a obdivovala som ho. Veru často som ho takto obdivovala, keď som ticho sedela a myšlienky mi pokojne krúžily okolo neho. Nikdy za celé tie roky nášho manželstva mi nezovšednel a zas a zas stískal mi srdce čudný úžas pred čímisi veľmi mocným v ňom, čo som nerozumela a nemohla vysvetliť a čo vari nepozorovali ani ľudia v Lipsku, ba ani jeho vlastní synovia a dcéry, hoci si ho detsky ctili a vážili. Jednako sa mi tento pocit hromadil v hĺbke duševného podvedomia. Cítila som ako by tichý strach a ani naša láska nemohla tento pocit celkom prikryť. Šebastián bol vždy väčší, ako som mohla uniesť — veď som to cítila hneď, keď sme sa prvý raz stretli — hoci ma často zahŕňal láskou a mne bolo elementárnou potrebou byť mu nablízku. Nemohla som si ani predstaviť svet bez neho, a keď aj som si na to myslela, zdal sa mi ťažkou nočnou mátohou, ako prebudenie v náhlej hrôze, že som sama. Takto sa mi vodilo od prvej chvíle, ako som ho pozna-

la, kým mi jeho smrť naozaj nedala pocítiť, že je už odteraz pre mňa svet navždy prázdny.

Ale k akým smutným myšlienkam som odbočila od blažených rozpomienok, ktoré sa mi vynorily pred oči pri obraze Šebastiána, hrajúceho s obidvoma najstaršími synmi. Onedlho opustili obaja títo synovia našu strechu a vyhľadávali si horko-ťažko živobytie umením, ktorému sa tak slávne naučili od otca. Friedemann bol organistom v kostole svätej Žofie v Draždňanoch a skladal hudbu, ktorá sa Šebastiánovi javila takou cennou, že si ju často sám odpisoval. Šebastián smýšľal neobyčajne vysoko o tvorivých prácach obidvoch najstarších synov. Pokladal ich diela za práve také dôležité ako svoje vlastné a často ich dával spoločne uverejniť. Tak bolo dostať Friedemannovu klavírnú sonátu u autora v Draždňanoch, u jeho otca v Lipsku a u jeho brata v Berlíne, a zasa Šebastiánových šesť trojhlasných chorálov sa dalo kúpiť: v Lipsku u kapelníka Bacha, u jeho synov v Berlíne a v Halle a u nakladateľa v Zelle.

Friedemann bol trinásť rokov organistom v Draždňanoch a potom prešiel za organistu kostola svätej Márie v Halle, kde do tých čias viedol hudbu slávny organista pán Zachau, bývalý učiteľ Händlov. Toto Friedemannovo vymenovanie Šebastiána uspokojilo. Ale nešťastná udalosť, ktorá súvisela s týmto menovaním, zapríčinila mu mnoho trampôt a zakalila mu po-

sledné roky života. Friedemann dostal úlohu napísať hudbu na voľajakú slávnosť na hallskej univerzite. Sľúbili mu za ňu sto toliarov. A Friedemann prispôbil svojmu textu hudbu, ktorú kedysi napísal Šebastián k istým Pašiám, lebo — táto trpká pravda sa nám dostala len neskoršie do uší — toľko pil, že už nemohol sústrediť myšlienky na komponovanie. Vzal teda jednoducho otcovu skladbu a predviedol ju s veľkým úspechom. Nikto by sa nebol o tom dozvedel, keby náhodou na slávnosti nebol býval ktosi z blízkosti Lipska, ktorý presne rozpoznal túto hudbu. — Ale takto to vyšlo najavo a Friedemannovi, pravdaže, nevyplatili sto toliarov. Takéto sklamanie v najmilšom synovi ranilo otca v Lipsku až do hĺbky srdca. Ale Šebastián sa jednako len vždy usiloval vidieť celú vec v najlepšom a najmiernejšom svetle. „Má dosť rozumu v hlave, môže sám skladať hudbu. Nepotrebuje moju, a nebyť toho prekliateho pitia, nebola by mu celá táto história nikdy prišla na um. Neborák Friedemann!“

Friedemann bol naozaj „neborák“. Tak neobyčajne skvele nadaný, ale taký zafažený, že sa ničil vzrastajúcou bezuzdnosťou a náruživým opilstvom. Friedemann sa s každým pohneval, kto sa mu približoval s pomocnou rukou, a opustil ženu a malú dcérku! Ešte som rada, že sa Šebastián nemusel dožiť tohto posledného zvratu v živote svojho najmilšieho syna. Frie-

demann sa mi vždy javil v tomto kruhu Bachovcov skvostným naničhodníkom, ako by dieťaťom, ktoré podhodil akýsi démon. Bol taký vo všetkom, len nie vo svojej hudbe, ktorá žiari z celého jeho nešťastného, vykoľajeného života ako rýdze zlato z najkalnejšej špiny.

Emanuela chcel otec dať zpočiatku študovať filozofiu a práva. Ale Emanuel vzblkol takou bachovskou náruživosťou k hudbe, že mu nezostávalo iné, ako vstúpiť do otcových šľapají, čo aj robil veľmi usilovne vo svojom skvelom vzraste. Jeho hudobný vývin dvíhal sa pokojne a rovnomerne. Dvadsaťšesťročný vstúpil do služieb veľmi muzikálneho kráľa Friedricha Pruského, ktorý bol vtedy ešte len korunným princom. Dnes je Emanuel prvým sprevádzačom svojho kráľovského pána. Často rozprával s určitou pýchou, že mal česť celkom sám sprevádzať nového kráľa v Charlottenburgu pri prvom flautovom sóle, keď korunný princ nastúpil na trón. Emanuelovo oficiálne postavenie na pruskom dvore sprostredkovalo vlastne, že aj Šebastián hral kráľovi, ktorý sa práve tak rozumel do hudby, ako si ju cenil.

Šebastiánov tretí syn Bernhard bol organistom v Mühlhausen, kde pôsobil kedysi predtým aj jeho otec. Keď sa Šebastián dozvedel, že sa tam uprázdnilo miesto organistu, napísal mestskej rade list, v ktorom ju prosil o láskavú podporu, aby syn dostal to miesto, „čím mňa

urobíte blaženým a zároveň môjho syna šťastným“. Ale chudák Bernhard nežil dlho, blúdil svetom, dosť dlho sme ani nevedeli, kde je, a veľmi nás to trápilo. Dostal sa do dlhov a umrel v Jene.

Z troch mojich a Šebastiánových synov dvaja boli hudobníkmi a tretí, z ktorého mal najväčšiu radosť a ktorý, hoci bol ešte dieťa, dosť dobre mu nahradil neprítomného Friedemanna, bol náš najmladší syn Ján Kristián. Mal pätnásť rokov, keď Šebastián umrel, a jemu poručil tri zo svojich najkrajších pedálových klavírov. Šebastián bol päťdesiatročný, keď sa mu narodil Ján Kristián, a mal neobyčajne rád toto dieťa hneď od jeho narodenia. Veď bolo tak skvele nadané ako máloktorý zo Šebastiánových synov, a k tomu veľmi živé, milé a bystré. Od útlej mladosti priľnulo k Šebastiánovi, behalo všade za ním ako psíča, vešalo sa mu na kolená, modlikalo, aby ho učil hrať, aby mu dal notový papier — a bolo otcovi v každom ohľade radosťou srdca a potešením očí. A keď som sa o oboch starala, bola som vždy neobyčajne šťastná. Život prináša dosť sklamaní a často k nim prispievajú aj deti, ale náš posledný syn Ján Kristián bol zvláštnym božím darom a vniesol do otcovho schyľujúceho sa života ešte raz svetlo mladosti, miloty a nadania. Myslím, že Šebastián, ktorý previedol toľko mladých ľudí zmotaným labyrintom hudby, nikoho ním ne-

viedol s väčšou radosťou ako svojho najmladšieho syna.

A takto sa nám pomaly porozchodila celá veľká rodina, trinásť detí. Mnohé z nich umrely, ako som už rozprávala, skôr, ako sa len trochu pokúsily žiť. Iné zasa vyrástly z detstva, dospely a opúšťaly kantorský dom v Lipsku, aby vo svete našly šťastie. V neskorších rokoch sa nám zmenšila domácnosť. Ostali sme pospolu len Šebastián, ja, Šebastiánovo najstaršie dieťa Katarína Dorota a môj najstarší syn Gottfried, ktorý síce dospel, ale ostal na duševnom stupni dieťaťa, hoci niekedy mával ako blesk náhle hudobné vnuknutia, aké môže mať len hudobný génius, ale ktoré sa jednako nikdy nedaly ďalej rozvinúť. Často som ich vídala sedieť s otcom pri klavíri. Šebastián počúval s očami, plnými slz, keď Gottfried improvizoval na klavíri divným, neučeným, ale strhujúcim spôsobom, a keď ostatné deti, ktoré boly s nami v izbe, pekná malá Lízka, Kristián, Johana a malá Zuzana, stály prekvapené vedľa nich. Katarína Dorota bola vždy nežná, mäkká a príčinlivá. Vždy mi veľmi usilovne pomáhala v domácnosti. Stále sa odťahovala od cudzích ľudí a prejavovala ne-skrývanú milotu len vo vlastnom rodinnom kruhu. Otcovi bola tak náruživô oddaná, že by to bol málokto vyťušil z jej tichej sladkej bytosti.

Keď ju istý sľubný mladý právnik požiadala o ruku, odpravila ho celkom rozhodne a Kata-

rína Dorota bola veľmi skormútená, že musela byť taká nezdvorilá. Ja som jej trochu dovrávala a vysvetlila som jej všetky výhody, ktoré sa jej núkaly v tomto manželstve. „Tebe sa to ľahko povie,“ odpovedala mi, „ty si sa vydala za nášho otca. Ale tento pán advokát je nie taký ako otec, nemá zvláštnu náklonnosť k hudbe a ani len neviem, či vie oceniť otcove skladby, a vôbec, neľúbim ho. A pritom ešte,“ a vtom sa tak prudko rozplakala, že by to nikto nebol hľadal pod jej zvyčajnou nevšímavosťou, „nemohla by som opustiť otca, nemohla by som žiť bez neho. Veď ty, mama, by si to mohla pochopiť!“ Chápala som ju a už som ju nenútila. Ani Šebastián, dobrotivý ako obyčajne, nepoužil otcovskú autoritu, iba povedal: „Nechajte to dobré dievča, nech si spraví, ako chce, nikdy som nesúhlasil, keď niekoho nútili do vydaja bez náklonnosti.“

S mĺňajúcimi sa rokmi mĺňaly sa mi pomaly aj starosti o domácnosť, lebo Katarína a Alžbeta boli dobré a usilovné, pomáhaly mi s chuťou, a tak som zavše mala voľnú chvíľku, ktorú som mohla venovať Šebastiánovi. A zasa sme využívali tieto chvíľky pokoja ako v prvých rokoch nášho manželstva. Ako som sa vždy tešila, keď návštevy odišli a keď som zasa sedela sama so Šebastiánom! Vtedy prichádzaly hodiny, za ktorými som vždy tak srdečne túžila. Šebastián vzal do ruky knihu a čítal mi nahlas

hlbokým hlasom. Počula som od neho z väčšej čiastky Lutherove „Rozpravy pri stole“, ktoré čítaval veľmi rád. Často mi čítal aj Lutherov výrok: „Keď prirodzenú hudbu umenie povzniesie a zduchovní, môže v nej človek s veľkým úžasom poznať do určitého stupňa (lebo dokonale to poznať je nemožné) veľkosť a dokonalú múdrosť božiu, ktorú Boh vykonal stvorením sveta, svojím najlepším hudobným dielom.“ Keď mi prečítal tento alebo iný Lutherov výrok, obyčajne spustil knihu na kolená, zadíval sa na mňa a povedal: „Nie je to zázračné, Magdaléna, že sa ty a ja touto knihou, ktorú držím v ruke, rozprávame s Lutherom, že sa ho môžeme spýtať, ako smýšľa, a že nám odpovedá? Ako úctivo treba zaobchodiť s každou knihou, veď v nej nachodíme všetku múdrosť minulosti!“

Sebastián sa staral o svoju malú knižnicu, ako len najlepšie vedel, a knihy mu boli vždy veľkým občerstvením. Pomáhaly mu preniesť sa ponad trpkosti a malichernosti vonkajšieho sveta. Zabúdal na neslušných žiakov v škole svätého Tomáša a na to, ako ho trápili, keď sa začítal do „Židovských dejín“ od učeného Jozefa, alebo do Geyerovho „Času a večnosti“, alebo do Rambachovho spisu „O Ježišových slzách“. Zvláštnu útechu mu poskytovaly „Kázne“ dobrého dominikánskeho mnícha Jána Taulera zo Štrasburgu, ktorý žil dávno, dávno pred nami. Myslím, že prvým popudom k tomu, že

si Šebastián kúpil a čítal túto knihu, boly Lutherove slová: „Ak chceš čítať knihu najčistejšej základnej božej múdrosti, vezmi do ruky kázne Jána Taulera, dominikána. Nikde, ani v latinskej, ani v nemeckej reči som nenašiel liečivejšieho učenia božieho, učenia, ktoré by lepšie súhlasilo s Evanjeliom. Z tejto knihy poznáme, že najlepšia učenosť dnešných čias je nie ani mosadzou, nie, len hádam zlým železom naproti zlatu tejto naozaj svätej múdrosti.“

Veľmi ma dojímalo obsah knihy, keď mi Šebastián zavše z nej čítaval, najmä za nedeľných večerov, keď je ľudský duch naladený neobyčajne smierlivo a prístupný duchovným veciam. Niektoré miesta, čo sa mu najlepšie páčily, čítal mi tak často, že som si ich zapamätala doslovne, napríklad toto:

„Ako môžeme dôjsť tak ďaleko, aby sme cítili bezprostredné božie vedenie? Tak, že sa starostlivo dívame do vlastného vnútra a žijeme pokojne za bránami vlastného domu; preto sa človek má cítiť doma vo vlastnom srdci a opustiť nepokojný shon za vonkajšími vecami. Keď bude tu na svete takto v sebe doma, iste uvidí, čo tu treba robiť, čo Boh od neho žiada bezprostredne a aj pomocou všelijakých prostredníkov. Nech sa potom sverí na Boha a nasleduje ho, kdekoľvek by ho viedol milujúci Pán, či už ku kontemplácii alebo k činu, do zástupu kajúcnikov alebo medzi tých, čo milujú krásu Jeho domu.

Nech ho nasleduje v starostiach i v radoostiach.
A ak by aj zavše nepocítil božíu ruku v srdci
a vo všetkých veciach, nech sa len prosto odo-
vzdá sám sebe a nech kráča ďalej k Bohu,
i keď necíti Jeho prítomnosť, a nech má len ne-
prestajne pred očami láskavý príklad nášho Pá-
na a Spasiteľa Ježiša Krista.“

*O vesmíre Bachovej hudby: pozemskými
radosťami až k Pašiám.*

Cítim, že musím v tejto Malej kronike dožičiť zas trochu miesta a času Šebastiánovej hudby, ktorú som trošku zanedbala, kým som písala, aký bol a ako žil, hoci si v duchu nemôžem oddeliť Šebastiána od jeho hudby. Ani si nemôžem predstaviť Šebastiána bez hudby. To by som si práve tak dobre mohla myslieť, že jeho hudbu napísal niekto iný. Ani nemôžem napísať učený traktát o Šebastiánovom umení, i keď by to bolo veľmi potrebné. To by mohli dobre urobiť len také osobnosti, ako pán Marpurg alebo pán Quantz. Jednako môžem sa rozpísať o tom, ako pôsobilo jeho umenie na poslucháčov.

Keď začínam vypočítavať skladby, ktoré Šebastián v živote napísal, až žasnem nad tým množstvom. Složil organovú hudbu, komornú hudbu, stovky chrámových kantát, veľkú latinskú omšu, päťoro rozličných zhudobnení Pánovho utrpenia podľa evanjelií, husľové koncerty, Vianočné oratórium, Temperovaný klavír, množstvo suít a partít a ostatnú klavírnú hudbu. — A keď si to tak všetko pripomínam, pohladká mi zrazu vnútorný sluch nejaká milá ária, organová fúga alebo trio a počujem celkom zreteľne: „Moje veriace srdce“, alebo „Prichystaj sa, Sion“, ba i takú organovú hudbu, ako je ča-

rovný, pútavý začiatok Passacaglia alebo vážnu a milú kanzonu v d-mol, a už nemôžem ďalej písať, lebo sa vznášam do tých výšav. A ten, čo toto všetko stvoril, nám už odišiel, i keď všetci, ktorí ho milovali, môžu povedať božími slovami: „Ajhľa, ten mŕtvy vraví!“ Cítim v duši najpevnejšiu istotu, že Šebastián bude žiť, kým bude žiť hudba. Dobre viem, že sa teraz v hudbe zjavujú nové prúdy a že mladí ľudia idú za nimi, ako vždy za novotou. Ale keď budú starší, zas sa všetci vrátia k Šebastiánovi. Hoci som mu ženou, vlastne, ach! bola som ňou, rozumiem sa natoľko do hudby a viem, že to tak naozaj bude, čo aj teraz, niekoľko rokov po jeho smrti, ľudia skoro zabudli na jeho diela a dávajú prednosť skladbám jeho synov, Friedemanna a Emanuela, pred Šebastiánovými dielami. On je teraz len „starým Bachom“ a „starou parochňou“. Ach, myslím si, že úcta odišla so sveta odrazu s ním. Ako celkom ináč sme my za mladi vravievali o svojich veľkých učiteľoch!

Šebastián sa nikdy nepridal k nejakému smeru. Preštudoval v živote a v čase svojho umeleckého rozvoja a dozrievania všetky formy a so železnou, nepoddajnou vytrvalosťou nasledoval svoj najvnútornejší popud nájsť skutočnú štruktúru a význam hudby. Ale vo všetkom, čo napísal, dbal len na svojho génia a nikdy sa neobzeral na mienku súčasníkov. Preto si ľudia celé množstvo Šebastiánovej hudby ani nevším-

nú alebo ju nechápu. „Myslím, že by si písal tú istú hudbu, aj keby všetci ľudia boli hluchí,“ povedala som mu raz. „Aj ja si to myslím,“ odpovedal s úsmevom. „Konečne, mnohí z nich sú ešte dnes hluchí, ale možno smieme dúfať, že jedného dňa počujú. A keď píšem pre vlastné potešenie, nesmiem sa hnevať, že všetci nemajú radi moju hudbu.“ A naozaj, nikdy som nezbadala, že by sa bol veľmi zaujímal, čo si dav o ňom myslí. Dbal len na úsudok malého krúžku ľudí.

Medzitým, čo toto píšem, dostal sa mi láskavosťou Gašpara Burgholta do ruky opis hudobnej povahy mužovej, ktorý potvrdzuje všetko, čo som povedala o jeho veľkosti a ktorý chcem tu ešte raz zacitovať, lebo mi spôsobil najhlbšiu radosť: „Pán Ján Šebastián Bach bol géniom prvého stupňa. Mal také neobyčajné duševné rozpätie, že prejdú storočia, kým zas uvidíme človeka, ktorý by sa mu vyrovnal. Hral na klavíri, na krídle, na čembale a na všetkých klávesových nástrojoch s rovnakou tvorivou silou. A kto tak ovládal organ, ako on? Ktorý organista sa mu kedy vyrovná? Mal pre svoje umenie neobyčajne priaznivo vyvinuté ruky. Ľavou rukou mohol občiahnuť dvanásť kláves a tromi ostatnými prstami hrať rýchle pasáže medzi nimi. Pedálové registre ovládal čo najpresnejšie, isto a rýchlo. Registre vyťahoval tak pokojne a ticho, že poslucháč nikdy nič nezbadal, len vždy bol prekvapený najčistejším a najčarovnejším

súzvukom. Mal neúnavné ruky a často vydržal organovať celý deň. Hrob a humoristický sloh, s oboma bol dôverný. Bol virtuózom a kompozitom. Mal také bohatstvo ideí, že sa mu mohol vyrovnáť len jeho veľký syn. A k tomu všetkému sa uňho družil dar schopnosti vyučovať iných, ktorý bol v ňom vypestovaný najúžasnejším spôsobom.“

Za mladi napísal Šebastián Capriccio, keď mal odcestovať starší brat Ján Jakub, a tento veselý kúsok sme si často pre zábavu hrávali v rodinnom kruhu, lebo je veľmi žartovný. Deti sa vždy veľmi radovaly fúge poštového rohu, kým lamento nad bratom, ktorý sa nedá prehovoriť, aby predsa len ostal doma, má veľmi výraznú melódiu. Šebastián bol vždy veľmi veselý, keď sme hrali túto jeho skladbu z mladých čias, a raz povedal, že cíti, keď počúva túto skladbu, ako by sa bol zasa vrátil do mladých rokov, keď ju písal.

Veľkú väčšinu Šebastiánovej hudby tvorí chrámová hudba. Ale predsa v Cöthen, ako som už rozprávala, písal množstvo komornej hudby. Okrem práve spomenutého Capriccia složil len veľmi málo svetských kantát. Najdôležitejšie z nich sú vari: „Sedliacka kantáta“, „Kávová kantáta“ a kantáta „Föbus a Pan“. Potom složil ešte niekoľko svadobných kantát a rozkošnú „Jarnú kantátu“, ktorú napísal len pre jeden soprán. Často som ju spievala u nás doma, keď

si to Šebastián želal. Mne a pre môj hlas napísal aj jednu duchovnú kantátu na nedeľu Septuagesima, „Som veselá“. Povedal mi veľmi dobrotivo, keď som ju zaspievala, že slová hlbokkej spokojnosti so životom veľmi pristanú jeho žene. „Ako by aj nepristaly, keď je tvojou ženou,“ odpovedala som mu. Vedť som vedela, prečo som v duši taká spokojná a kde má táto spokojnosť mocné korene.

Veľká väčšina Šebastiánovej hudby sa týka hrobu a posvätných vecí. Všetci, čo Šebastiána bližšie nepoznali, boli prekvapení, že složil aj také humoristické skladby, ako je „Kávová kantáta“. Ale Šebastián zavše rád počúval voľajakú históriu, pri ktorej sa mohol zasmiať, a vedel oceniť aj dobrú kávu, práve tak ako dobré pivo a svoju fajku, plnú tabaku. A keď raz Šebastiánov priateľ Picander napísal veselý príbeh o zlých účinkoch kávy na človeka a ako káva skoro pripravila isté dievča o verenca, kým neoklamalo otca a nevybojovalo si nielen verenca, ale aj kávu, mal Šebastián z tohto žartu veľkú radosť a chcel ho zhudobniť. Picander teda začal rozprávať túto príhodu tak, že kráľ dal rozkaz, ktorým čo najprísnejšie zakazoval piť kávu na kráľovskom dvore, pravda, kráľ bol výnimkou. „Ach,“ nariekaly ženy v Lipsku, „to nám už mohli zakázať aj chlieb! Vedť umrieme bez kávy!“ Vravelo sa totiž o lipských obyvateľoch, že odjakživa majú zvláštnu náklonnosť

ku káve. Dcéra akéhosi lapaja bola veľkou kávičkárkou. Otec sa jej vyhrážal, že sa jej nedovolí vydať, kým neodvykne od tejto neresti. Ale ona ho prekabátila. Všade rozhlásila, že sa vydá len za takého, čo jej dovolí piť kávu. K tejto krátkej rozprávočke napísal Šebastián veselú, živú hudbu, ktorú sme v rodine vždy radi hrávali, a neraz som ho počula veselo sa smiať, keď tri z jeho detí spievaly veselé trio, ktorým sa kantáta končí.

Picander napísal aj slová k „Sporu medzi Föbom a Panom“. Túto zábavnú, veselú kantátu zahrali roku 1731 v Hudobnej spoločnosti. Föbus spieva krásne a veľmi melodicky a Momus dobre robí, keď mu vraví, aby ešte raz vzal lýru do ruky, lebo nič na svete je nie také milé ako jeho spev. Pan spieva niekoľko veľmi živých partií, ktoré sú v akomsi veselom odpore k Föbovmu spevu. Po prvom predvedení prišiel ku mne ktorýsi člen lipskej mestskej rady a povedal mi: „Gratulujem vám, pani Bachová, k tomuto novému plodu vášho muža! Ani som nevedel, že vie písať hudbu aj v tomto štýle, vždy som si pána kantora predstavoval len v spojení s chrámovou hudbou.“ „To preto, že ho dobre nepoznáte, nevíete, aký býva doma. Tam naozaj píše všelijaké skladby,“ odpovedala som. A myslela som pritom na quodlibety a menuetíky a na všetky tie žartovné pesničky, ktoré zavše skladal pre deti, keď mu jazdily na kolenách, na

pesničky, plné detských nesmyslov, ktoré mali také nákazlivé melódie, že si ich skoro všetky deti prespevovaly po celom dome a často im bolo treba pohroziť, že sa otec nahnevá, aby zasa zatíchly. „Ale, veď si to ty složil, otecko!“ odvrávala mu raz malá dcérka, keď chcel, aby hneď prestala spievať jednu z týchto pesničiek. „Pravdaže,“ povedal, „ale teraz chcem ako rimanský otec, aby si prestala,“ a potiahol dieťa za uško, „nechcem, aby ste ma na smrť trápili mojimi vlastnými produktmi.“

Vcelku mal ten pán mestský radca naozaj pravdu, keď si Šebastiána predstavoval predovšetkým v spojení s chrámovou hudbou a keď si o ňom myslel, že ho vždy obkľučuje len vážnosť a dôstojnosť, z ktorej prýštia tieto skladby. Napísal ich toľko, že by som ich ani nevedela všetky vypočítať, veď aj tak v Lipsku ich všetky poznajú, lebo ich tu hrávali skoro každú nedeľu. A každú nedeľu, keď som šla na raňajšie služby božie, sprevádzal ma krásny pocit, že zasa počujem Šebastiánovu novú hudbu a že mi naplní dušu vznešenými a božskými vecami. Pravda, boly medzi Šebastiánovými skladbami aj také, ktoré som mala zo všetkých najradšej, áno, ktoré ma naplňaly akýmsi nadšením. Zavše ma zachvátil nevysvetliteľný pocit, keď som sa s ním vrátila domov a keď Šebastián sedel za stolom, obkolesený družinou detí, a jedol s najlepšou chuťou — ako konečne jedával vždy.

Bola radosť variť mu. — Cítila som, že je to nie pravda, že takúto hudbu nemohol napísať človek, ktorý tu sedel a jedol a spal a chodil sem-tam po tomto svete, ale že vari spadlá k nám rovno s neba. Šebastián by si bol iste myslel, že nemám všetkých doma, keby mi bol mohol nazrieť do srdca vo chvíľach, keď som toto cítila.

Ja, čo som s ním žila a vedela, ako neprestajne sa jeho myšlienky zaoberaly náboženskými a duchovnými vecami, čo mu znamenaly chorálové melódie a čím mu odjakživa boli, jednako bola by som sa len posledná čudovala, že napísal akúkoľvek hudbu, hoci aj takú vzdialenú od nich. Takto som sa teda nikdy nad ním nečudovala, ale v mnohých jeho hudobných skladbách, v niektorých melódiách a v mnohých veľkých sboroch bolo čosi, čo som s najhlbším úžasom nemohla nazvať inakšie ako čarovne krásne — čosi, pri čom sa človeku tajil dych a čo ho naplňalo strachom pred človekom, ktorý to napísal. Takéto dojmy ma zavalily, keď som na dvadsiatu siedmu nedeľu po Svätej Trojici, desať rokov po našej svadbe, počula hlavnú skladbu, ktorú Šebastián napísal na tento deň: „Vzbudzte sa...!“ Slová a melódiu tohto chorálu složil pastor Nikolaus pred vyše sto rokmi, keď skoro celé jeho malé stádočko padlo za obeť nákaze. Je to dobrá báseň a vznešená melódia, čo iste prispelo k tomu, že Šebastián našiel toto

zázračné vnuknutie. Obsah textu, nebeský ženích, prichádzajúci v noci, múdre a bláznivé panny, mladuchina radosť, všetky tieto veľkolepé predstavy zažaly v Šebastiánovi tú nevy-sloviteľne krásnu melódiu, ktorú na tomto svete mohol napísať len on.

Druhá kantáta, ktorá ma tiež vždy naplňala akousi hrôzou, bola kantáta, ktorú Šebastián napísal na prvý veľkonočný deň: „Kristus ležal v putách smrti.“ Ale každá z nich mala osobitnú krásu, niektoré boli vážne a majestátne až hrôza a iné zasa ľúbezné, nežné, plné svetla, plné krásy a lásky k Bohu. Čím lepšie človek pozná tieto kantáty, tým menej môže o nich rozprávať. Veď slová nemôžu vyjadriť, čo vraví hudba. Ale Šebastián preto nepohrďal slovom, práve naopak, verše mu znamenaly nekonečne mnoho, keď sa v nich vravelo o veľkých, pekných a vznešených veciach. Niektoré miesta z Písma svätého, verše niektorých hymien odpútaly mu z hrude prúdy nikdy neslýchanej hudby. Zavše som spievala doma s deťmi úryvky z jeho veľkých diel. Vtedy Šebastián prichádzal k nám do izby, sadol si so sklonenou hlavou a zavretými očami k nám a počúval. A ja som sa často spytovala v duchu, čo pritom cíti, ako asi jemu znie hudba, ktorú sám napísal.

Nám sa zdala dokonalou. — Šebastián počúval a z mnohého, čo povedal pri takýchto príležitostiach, som došla k presvedčeniu, že nebol

vždy so všetkým celkom spokojný. — Najmä v posledných rokoch života venoval mnoho času novému a novému zdokonaľovaniu tých diel, o ktoré mu najväčšmi šlo. „Opravdivú hudbu obyčajne len uhádneme,“ vravieval niekedy. Verím vždy a ustavične, že Šebastián zo všetkých ľudí na svete ešte najlepšie uhádol túto opravdivú hudbu. Bol vari bližšie k jej prameňu a pôvodu ako ktorýkoľvek iný smrteľník. Iste mi každý rád prisvedčí, keď si spomenie na také skladby, ako je moteto: „Spievajte Pánu pieseň novú.“ V tejto slávnostnej a vznešenej hudbe spievajú naozaj všetci svätí. Zanecháva v každom, kto ju počúva s otvoreným srdcom a otvorenými ušami, pocit zázraku a posvätného strachu — ani nie preto, že každý žasne nad neopísateľným hudobným umením, prýštiacim z tejto fúgy, ale pretože sa každému vynorí v mysli tak úžasne mocne vnútorná sila Šebastiánovej duše.

Vždy som cítila, že túto silu prejavil najmä v organových skladbách. Počula som ho hrať tak často a tak výrazne na tomto jeho obľúbenom nástroji, jeho organovanie je tak nerozlučne späté s históriou môjho manželstva — videla a počula som ho prvý raz pri organe — že sa nemôžem zbaviť rozpomienok a opisovať to chladne v určitom poriadku. Nemusím ani výslovne povedať, že mi aj medzi organovými skladbami boli niektoré ešte milšie ako

ostatné. Veľmi som si cenila napríklad skvostné Pastorale v f-mol a Kanzonu v d-mol, ako aj hodne organových prelúdií z malej organovej knižky, s ktorou som sa čo naj dôvernejšie oboznámila. Ale keď Šebastián hral svoje organové skladby, znely všetky rovnako úchvatne. Človeka vtedy celkom zaplavily mocné vlny tejto vznešenej krásy. A keď ma zavše nejaká nová skladba zmiatla, alebo keď sa mi hneď nepáčila, potrebovala som ju len počuť niekoľko ráz jedno za druhým a hneď sa mi zjavil význam jej melodickkej línie a jej miloty a uznala som, že prvá cudzota spočívala len v mojej nechápavosti. Veľkoleposť a lesk Tokkáty a fúgy v d-mol upúta hneď každého poslucháča, ale neupúta tak hneď vážna krása a veľkosť Dórskej tokkáty. Ach! A čo ešte veľké prelúdiá a fúgy v C-dur, A-dur, f-mol a Es-dur, potom v G-dur a g-mol a zázračné Passacagliá! Potom složil ešte malé Prelúdium s fúgou v e-mol, ktoré je neobyčajne ťubozvučné. Môže sa ľudské srdce uzavrieť pred nežným smútkom, ktorý prechádza do duše z „Vôd babylonských“? Chcela by som ešte pripomenúť viacej organových prelúdií k chorálu „Sláva Bohu na výsosti“, lebo len tých Šebastián napísal deväť. A chorálové prelúdiá, na ktorých pracoval, keď ho smrť odvolala, a také slávne skladby, ako „Príď, Duch svätý“? Nie, vari radšej ani nezačnem vymenovávať jednotlivé skladby, veď prihlboko cítim,

že by som nenašla slov, ktoré by ocenily Šebastiánovu organovú hudbu. Primnoho z najtajnejšej hĺbky srdca vnoril Šebastián do tejto hudby, primnoho z môjho bývalého životného šťastia skrýva vo svojich zvukoch!

Od tých čias, ako On odišiel, už vôbec nemôžem počúvať organovú hudbu — len si ju ešte zavše čítavam z rukopisu a žijem v rozpomienke na ňu.

A ešte vždy som nerozprávala o Šebastiánových ohromných dielach, ktoré složil podľa histórie Pánovho utrpenia na slová Evanjelia. Pašie svätého Matúša a Pašie svätého Jána sú iste najväčšími umeleckými dielami, ktoré kedy vyhútal ľudský duch. Sem patrí ešte aj veľká Omša v h-mol. Myslím, každý ma porozumie, keď sa neosmelím rozvravieť sa o týchto dielach. Keď som ich počula spievať — a Omšu som nepočula nikdy celú, vždy len po čiastkach — bola som taká zničená, ako by sa bolo nado mnou prelialo ohromné more. Sbor na začiatku tejto Omše, veľký výkrik Kyrie eleison a potom zatíchnutie hlasov, kým nástroje pokračujú prekrásnou hudbou, ktorá sa mi vždy zdala privznešenou, aby sa dala vyjadriť slovami! Ľudia, ktorí nepočuli Omšu a Pašie, nemôžu si predstaviť túto hudbu ani po lepšom opísaní, ako je moje. Cítim v hĺbke srdca, že by sa človek nemal pokúšať priblížiť sa k týmto veciam slovami, lebo takúto hudbu slová vôbec nevy-

stihnú. Každá reč je tu márna. Táto hudba vychádzala zo Šebastiánovho najhlbšieho srdca. Písal ju v ťažkom utrpení, lebo nikdy nemohol pomyslieť na Kristove rany a smrť na kríži a netrpieť pritom a necítiť hriešnosť ľudských tvorov. A len z tejto bolesti rodila sa otriasajúca krása, ktorá zaplavuje celú Šebastiánovu pašiovú hudbu. Zavše počujem v duchu altové sólo z Pašií svätého Jána: „Dokonané je“, ktoré sa mi vždy zdalo také celkom neobyčajné svojím grandióznym a bolestným zafarbením. Keď tieto Pašie prvý raz hrali vo Veľkom týždni roku 1724, spieval toto sólo istý chlapec takým nevýslovne oduševneným a čudne úchvatným hlasom, že ne jeden poslucháč vyronil pritom slzy.

Hudbu k evanjeliu svätého Matúša predniesli len o päť rokov neskôr na Veľký piatok. Bola priťažká. Ľudia ju neporozumeli na prvý raz. Lipské publikum sa o ňu nevelmi zaujímalo, a keďže je ešte aj dosť ťažká na nacvičenie a sbory v škole svätého Tomáša neboly práve najlepšie, hrali ju druhý raz až roku 1740, keď ju Šebastián hodne zmenil. Zdalo sa, že v novom rúchu ju lipskí obyvatelia lepšie pochopili. Možno si vtedy už lepšie uvedomili, aký hudobník žije medzi nimi. Medziiným Šebastián preložil slávny sbor „Človeče, opláč svoj veľký hriech“ zo začiatku Pašií svätého Jána na koniec prvej časti Pašií svätého Matúša. Jedno z najkrajších, najdojemnejších a najsmutnej-

ších chorálových prelúdií v mojej organovej knižočke má tú istú tému. Veľmi peknou myšlienkou je, že Šebastián dá sprevádzať Kristove slová vždy len sláčikovými nástrojmi, takže sa Kristus zjavuje vždy ako by vo svetelnom trblie-taní. Sbor, ktorým sa končí toto dielo, patrí medzi najväčšie výtvory, ktoré sa podarili Šebastiánovmu géniu. — Pred touto hudbou zatíchne duch v úžase ako pred „Krucifixom“ v Omši, pri ktorom sa mi vždy mihly myslou sväté slová: „Tvojou dušou prenikne meč.“ A keď som pozrela na Šebastiánovu partitúru „Krucifixu“, zrytú stopami atramentu, hneď som vedela, hoci som ani nepočula hudbu, že tu prenikol meč jeho dušou. Potreboval, ako my všetci, po tomto bolestnom výkriku útechu v skvostnej melódii altového sóla: „Agnus dei qui tollis peccata mundi“ a v pokojnosti záverečného sboru: „Dona nobis pacem!“ Takáto hudba prichádzala len z duchovného kraja, kde bol Šebastián vždy doma, i pri všetkých trampotách, ktorými ho všedný deň často husto zahalil. Čím lepšie som chápala Šebastiána a jeho hudbu, tým väčšmi som to uznávala. Šebastián mal vždy pred duchovným zrakom obraz, ku ktorému sa mu duch upínal s náruživou vrúcnosťou. Mohol povedať so svätým Pavlom: „Čo je už za mnou, to zanechávam, a prebíjam sa k cieľu“ — ale Šebastiánov cieľ, práve tak ako cieľ svätého Pavla, nebol na tomto svete.

O dcérinej svadbe, o návšteve u pruského
kráľa, o Hudobnom dare a o Umení fúgy,
o poslednom navštívení a poslednom vý-
kriku duše: „S týmto stúpam k Tvojmu
trónu.“

Ešte som sa iba letmo zmienila o Jánovi Krištofovi Altnikolovi, Šebastiánovom žiakovi, ktorý sa nám stal synom, lebo si vzal za ženu našu dcéru Alžbetu. Prišiel k nám šesť rokov pred Šebastiánovou smrťou ako žiak a jeho skromná a nežná povaha, spojená s usilovnosťou v hudbe, mu získaly nielen srdce Lízkinu, ale aj moje a Šebastiánovo. Bol nám synom ešte skôr, ako si vzal našu dcéru. Onedlho po jeho príchode k nám som vybadala, že Krištofa púta k nám ešte čosi okrem hudby a Lízkinu plaché červenanie a panenská zdržanlivosť pripomínaly mi odrazu často dni pred dávnyimi rokmi, keď mi Šebastiánove kroky pri dverách vháňaly krv do líc a zastavovaly rytmus srdca. Ale aj po všetkých tých rokoch by som nemohla tvrdiť, že mi srdce vždy bilo pravidelným rytmom, keď som po Šebastiánovej krátkej neprítomnosti zasa začula pred dvermi jeho krok, ktorý som poznala medzi tisícimi! Ale, vďaka Bohu, býval len zriedka preč a tak chýdľa moje srdce nemuselo príčasto vychádzať z taktu.

Keď Krištof pýtal Lízku, bola len o dva roky staršia ako ja, keď som bola mladuchou. „Áno,“ odpovedal mu Šebastián, „dávam ti rád súhlas,

ako aj súhlas ženin. Viem, že sa jej nemusím ani spytovať. Radi si sveríme dcéru tvojej opatere a láske.“

Krištof stál pred Šebastiánom so sklonenou hlavou a oči mu zaplavily slzy šťastného dojatia. „Majster,“ prosil, „daj mi požehnanie, aby som ju urobil šťastnou a aby som si zaslúžil nazývať sa твоjím synom.“ A keď potom odišiel k verenici, padla som Šebastiánovi do náručia a plakala som mu na verných prsiach. „Neprestajne musím myslieť na deň, keď si ma ty pýtal!“ šeptala som mu. „Bol to taký nešťastný deň, Magdaléna?“ spýtal sa ma a zdvihol mi tvárku svojej nežnej, figliarsky usmievavej tvári. Na túto otázku som mu veru nemusela odpovedať. Nestáli sme tu blažení, ponorení do rozpomienok, zahalení najčistejšou láskou a šťastní dcériným šťastím?

Prešlo niekoľko mesiacov veselých príprav na svadbu, ktorá bola 20-ho januára 1749. Maly sme s Lízkou plné ruky roboty s výstrojom, kým Šebastián chystal budúcemu synovi krásny svadobný dar. Zaopatril mu miesto organistu v Naumburgu. Šebastián nepovedal Krištofovi ani slova o tomto úmysle, ale obrátil sa tajne na naumburskú mestskú radu, ktorá si predtým často od neho vyžiadala posudok, keď opravovali organ. Teraz teda Šebastián žiadal o miesto pre bývalého obľúbeného žiaka, ktorý už dosť dlho mal na starosti organ v Niederwiese a aj

celkom dokonale organoval, aj sa vedel starať o organ. Altnikol vraj neobyčajne obratne komponoval, spieval a hral na husliach. Šebastiánovu prosbu hneď splnili. Altnikol dostal miesto organistu a Šebastián sa veľmi tešil, že mu túto príjemnú zprávu mohol oznámiť osobne.

Večer pred svadbou sme usporiadali malý rodinný koncert a zahráli sme Šebastiánovu „Jarnú kantátu“, ktorú napísal pred mnohými rokmi v Cöthen z príležitosti voľajakej svadby. Túto kantátu som mala vždy veľmi rada, vari najradšej zo Šebastiánových kantát. Je neobyčajne svieža a plná mladej krásy. Bok po boku sedeli zaľúbení verenci v predvečer dňa, keď sa mali stať mužom a ženou. Lízka, pekná, ružová a červenajúca sa, a Krištof pokojný a spokojný. Šebastián sprevádzal na klavichorde a dirigoval hudbu, ktorú bol napísal, držal všetky nitky v ruke, a keď sa začalo spievať, všetci sa s úsmevom dívali na verencov, len my so Šebastiánom sme sa dívali na seba.

A potom sme ešte zaspievali na Šebastiánov návrh milú pesničku:

„Ó Ježiško, ó sladký Ježiško,
splnil si, čo žiadal otecko.“

Tento svadobný predvečer, keď sa išla celá rodina a keď sme hrali najčistejšiu a najsladšiu hudbu, najnebeskejšiu, aká kedy vystrekla z ľudského srdca, ostal mi slávnostnejšou a

svadobnejšou rozpomienkou ako celé veselie nasledujúceho dňa, hoci všetko išlo tak šťastne a radostne. Potom sme si bozkali drahé dieťa a Krištof ju odviedol snehom do Naumburgu, kde jej Pán Boh požehnal syna ešte pred nasledujúcimi Vianocami. Vnuka, ako skoro ani nemusím pripomínať, pokrstili Jánom Šebastiánom. Aj Emanuel tak pomenoval druhého syna, čo sa mu narodil rok predtým v Berlíne.

Tak sme teda boli so Šebastiánom starými rodičmi, čo mi bolo vždy celkom neuveriteľné. Veď som ešte tak čerstvo mala pred očami časy vlastného zasnúbenia a svadby, že som zavše ani skoro necítila tie roky, čo ma delily od tých blažených chvíľ. Ale táto prvá dcérina svadba v našej rodine — a druhú vari ani nedožijem, ako to ani Šebastiánovi nedožičil osud — ma celkom preniesla z roku 1749 do roku 1722 a 1723. A keď som zavše pozrela do zrkadla, myslela som, že si zasa poznávam tvár z tých čias. Ale nech je, ako chce s týmto zaľúbeným sebaklamom, lepšie je, keď ostarela tvár, a nie láska. A Šebastiánovu tvár som vždy videla takú, ako by nebolo na nej badať všetky premeny, ktoré sa do nej vryly od tých čias, ako som ho videla prvý raz v kostole svätej Kataríny v Hamburgu. Musela som len silou-mocou porovnávať, keď som si chcela objasniť, že čas prirodzene vykonal svoje dielo aj v jeho milovaných črtách. Toho roku, keď sa Lízka vydá-

vala, mal šesťdesiatštyri roky a v tvári, keď bola pokojná, zračil sa mu skôr akýsi prísny výraz, ktorý mohol odstrašiť cudzích ľudí, ktorí nevedeli, koľko dobroty sa v nej skrýva. Črty Šebastiánovej tváre sa prehĺbily a zaostrily. Ústa sa ešte tuhšie zavieraly a odmietavo mračily, hlboká vráska sa mu vyryla nadol k brade a brázda medzi hustým obočím sa ešte prehĺbila. Ale túto vrásku nevyryl hnev, skôr námaha, ktorú mu v neskorších rokoch vždy väčšmi a väčšmi pôsobily oči, veď prepínal zrak už za mladi a vyčerpával ho celý život partitúrami. Z očí mu zmizol pekný, otvorený, široký pohľad, aký mávaly, keď som sa s ním soznámila. Teraz sa díval akosi úzko a ostro zpod prižmúrených mihalníc, keď chcel dobre rozoznať predmety vonkajšieho sveta. Myslím, že ak sa niekto cudzí soznámil so Šebastiánom v týchto rokoch, mal iste podľa jeho zovňajška dojem veľmi vážneho, prísneho, v určitom smysle obávaného človeka. Ale trvalo to len do tých čias, kým Šebastián chvíľku skúmal vstupujúceho návštevníka a kým si ho poobzeral prenikavým pohľadom so sklonenou mohutnou hlavou, s trošku zmäteným, zarazeným a s trošku strpnutým výrazom. — Ale hneď, ako Šebastián začal rozprávať a ako sa usmial, zjavila sa celá jeho dobrota, vrúcnosť a srdečnosť, pod ktorou sme sa, celá rodina, stúlili, skrytí ako pod ochranou veľkého brala, a ktoré aj cudzincovi ukázaly, prečo všetci čle-

novia rodiny a všetci žiaci tak vrúcne ľnuli k nemu. Vedľ my sme mu smeli nazrieť do srdca, do najláskavejšieho a najpobožnejšieho srdca, aké kedy bilo-žilo. Ale neotváral srdce celému svetu a tak bolo len prirodzené, že ho mnohí ľudia nemali radi a nehanbili sa vra- vieť a písať o ňom nedobré a nepravdivé veci. V Lipsku mnoho vytrpel žiarlivosťou niektorých osôb a rozličnými škriepkami, spornými rečami a článkami. Skoro nikdy nedbal na tieto veci, i keď ho verejné, nepravdivé tvrdenia pána Scheibesa tak hnevaly, že poprosil priateľa, ma- gistra Birnbauma, aby odpovedal miesto neho vo verejnej tlači, lebo sám nemal ani času, ani chuti odlúčiť sa od svojej hudby a odpovedať. Bolo mu vlastne celkom ľahostajné, či niečo o ňom písali, a preto aj zabudol udať pánu Matthesonovi životopisné podrobnosti, ktoré pán Mattheson chcel od neho do hudobného lexi- kona s názvom: „Základy slávobrány, v ktorej sa majú zjaviť život, diela, zásluhy etc. najhod- notnejších kapelníkov, komponistov, hudobných učencov a umelcov.“ Musím sa priznať, že som bola trochu skormútená Šebastiánovým odmie- tavým správaním, lebo by som bola bývala veľmi rada, keby boli aj jeho život opísali v tomto diele. Jednako v posledných rokoch ži- vota sa Šebastián vždy väčšmi uzavieral do seba a do svojho domova. — Možno cítil, že má ešte napísať toľko hudby a že má života už len na

mále. — „Drahá moja,“ povedal mi raz, „starému Bachovi“ — tak ho volali žiaci v škole svätého Tomáša — „neostáva už mnoho rokov na písanie hudby, nesmie ich teda premárniť na vonkajšie veci.“

Dosť dlho nechcel byť členom Mitzlerovej spoločnosti hudobných náuk. Čiastočne preto, lebo, keby bol vstúpil za člena, bol by sa musel dať odmaľovať olejovými farbami a obraz venovať spoločnosti. Ale konečne jednako len povolil, dal sa Mitzlerovi nahovoriť, dal sa odmaľovať — a obraz sa naozaj podaril — napísal trojdielny kánon pre šesť hlasov a variácie „S nebeských výšin“, a daroval to všetko spoločnosti, ktorá to dala vyryť. Lorenc Mitzler, zakladateľ spoločnosti, bol dosť dlho Šebastiánovým žiakom a povedal nedlho pred odchodom z Lipska vo verejnej disertácii: „Slávny Bach, získal som veľký osoh z tvojho vyučovania praktickej hudby a ľutujem, že sa nemôžem i ďalej učiť u teba.“ Mitzler bol v niečom veľmi obratný, jednako Šebastián neočakával mnoho od neho, lebo bol veľmi namyslený, priveľmi spokojný so sebou. „Povrchný šuhaj, hoci má dosť rozumu,“ súdil o ňom Šebastián. Možno, že aj toto bola príčina, prečo tak dlho váhal vstúpiť za člena spoločnosti hudobných náuk.

Ved' Šebastián uzavieral vo svojej bytosti všetku hudobnú náuku, ktorú potreboval. Získal si ju celoživotným trpezlivým štúdiom bez konca-

kraja. Obohacoval si ducha každým kúskom hudby, čo mu prišiel pod ruky, a nikdy nepohrdal poučiť sa z diel menej významných komponistov. Vždy s pôžitkom videl a počul, čo iní vytvorili, a ani jeden mladý hudobník sa nemusel obávať, že bude Šebastián k nemu netrzezlivý, alebo že ho bez všetkého odmietne, hoci opravoval vždy dosť prísne. Často ho prosili, aby složil ľahkú klavírnú skladbu pre takých, čo ešte priam nepokročili v hudbe, a vždy odpovedal tak isto po priateľsky: „Uvidím, čo budem môcť spraviť.“ Vtedy si obyčajne vybral celkom ľahkú tému, no len čo ju začal rozvíjať, tislo sa mu do hlavy toľko myšlienok, že skladba onedlho prestala byť ľahká. Keď to potom aj on zbadal, vravieval s pololáskavým, položartovným úsmevom: „Len to usilovne cvičte, aj vy zbadáte, aké je to ľahké!“

V týchto časoch dosiahol Šebastián vrchol slávy. Už necestoval, ale zo všetkých krajín prichádzali rozliční hudobníci k jeho dverám a Šebastián ich vítal so srdečným záujmom a so želaním pomôcť im a poslúžiť. Emanuel bol v službách pruského kráľa v Berlíne a kráľ, čo najhlbšie oddaný hudbe, vyslovil svojmu klavíristovi želanie, že by chcel vidieť a počuť jeho slávneho otca, lipského kantora. Emanuel oznámil toto vysoké želanie otcovi, ktorý s vďakou prijal kráľovské uznanie, ale nemal mnoho chuti vydať sa do Berlína a vystaviť sa tam celej ve-

rejnosti so všetkými ceremóniami. Ale keď kráľ vyjadroval svoju prosbu vždy úpornejšie, bolo jasné, že sa Šebastián musí vybrať na túto cestu. Tak sa teda jedného dňa vybral do Berlína. Cestoval cez Halle, kde sa stretol s Friedemannom, a prišiel v nedeľu večer do Potsdamu a šiel rovno do Emanuelovho bytu. Len čo došiel, ešte celý ustatý, zaprášený a špinavý z cesty, hneď dostal pozvanie od kráľa. Ani nemal kedy preobliecť si miesto cestovných šiat čierny kantor-ský kabát. Kráľ, ktorý bol vždy veľmi netrpezlivý, nechcel mu už dožičiť ani polhodinku, keď ho musel tak dlho čakať. V zámku sa mal práve začať zvyčajný večerný koncert, kráľ mal už flautu v ruke, orchester čakal na pokyn, vtom podali Jeho Veličenstvu soznam cudzincov. Prelietel ho očami a povedal s ľahkým rozčúlením v hlase: „Páni, prišiel starý Bach!“ A potom hneď poslal poň. Šebastián, dosť rozčúlený z cesty a ustatý, musel sa teda takto zjaviť pred kráľom a vstúpiť skoro rovno z cestovného koča do skvelej dvorany a žiarivej spoločnosti. Neskoršie mi rozprával, aký bol celý palác bohatý a skvostný. Koncertná dvorana bola vyzdobená veľkými zrkadlami a skulptúrami, čiastočne bola pozlátená a čiastočne nalakovaná na zeleno. Notový stojan Jeho Veličenstva bol z korytnačiny, veľmi umelecký a bohato vykladaný striebrom. V hudobnej dvorane bolo aj veľkolepé čembalo so striebornými pedálmi a strie-

borným rámom. Aj puzdrá mnohých nástrojov boli z toho istého drahocenného materiálu ako kráľov stojan. Šebastián sa ospravedlnil, že je tak neprihodne oblečený — niekoľko dvorných dám a pánov sa nemohlo zdržať úsmevu, ale, ako mi Friedemann rozprával, kráľ ich hneď zavrátil belasým bleskom očí a zaobchodil so Šebastiánom s najvybranejšou zdvorilosťou. Kráľ bol tiež hudobníkom; preto hneď rozpoznal Šebastiánovu veľkosť a nevidel, že má kabát ne-moderného strihu. Kráľov flautový koncert toho večera odložili a kráľ bol vtedy len poslucháčom. Povodil Šebastiána po všetkých zámockých komnatách, ukázal mu sedem fortepián, ktoré postavil Silbermann, a poprosil ho, aby mu spravil radosť a zavďačil sa dvoru a zahral na týchto nástrojoch. Tak si teda Šebastián sadol a hral. Iste ne jeden z prítomných vycítil, že odrazu boli v zámku dvaja králi. Keď Šebastián vyskúšal všetky Silbermannove kladivkové klavíre, poprosil kráľa, aby mu dal tému na fúgu, že chce na ňu improvizovať. Jeho Veličenstvo mu dalo tému a Šebastián ju rozvíjal bez prípravy a vypracoval ju, ako vždy, nena-podobniteľne živo a prísne, až kráľ celkom žasol.

Na druhý deň organoval Šebastián v kostole svätého Ducha pred veľkou spoločnosťou, ktorá ho obdivovala. Večer ho zasa zavolali do Potsdamu, kde ho kráľ poprosil, aby zahral šesť-hlasnú fúgu, lebo chcel vedieť, kde až sa dá

dôjsť polyfonickým spracovaním témy. Teraz si Šebastián sám vybral tému, lebo nie každá téma je súca na takéto úplné vypracovanie. Rozvinul z nej fúgu, ktorá kráľa strhla k ohromnému obdivu, takže viac ráz zvolal celý uveličený: „Je len jeden Bach! Je len jeden Bach!“

Po tejto príjemnej návšteve v Potsdame išiel Šebastián do Berlína, kde si prezrel novopostavenú Operu. Tu poukázal na neobyčajné akustické pomery, ktoré zistil intuitívne, a nie zo skúsenosti, ako som už rozprávala.

Po návrate — aká som bola hrdá naňho, keď mi rozprával o nadšenej chvále, ktorou ho kráľ obdaril! — hneď sa dal do spracovania a uhľadania fúgovej témy, ktorú mu dal kráľ, do trojhlasnej a šesťhlasnej fúgy — použil ju k ôsmim kánonom, napísal zároveň kánonickú fúgu s odpoveďou v kvinte, sonátu v štyroch vetách, dvojhlasný kánon perpetuus nad basom kontinuum — všetko viac-menej ako spracovanie kráľovej témy. Dielo nazval „Hudobným darom“ a venoval z chuti veľmi mnoho času, aby ho vyzdobil vtipnými myšlienkami. Tak napísal nad štvrtý kánon: „Notulia crescentibus crescat fortuna Regis“, čo značí, ako povedal: „So vzrastajúcimi notami nech vzrastá kráľovo šťastie.“ Nad piaty kánon napísal: „Ascenden-tenque modulatione ascendat gloria Regis“ — s rozvíjajúcou sa moduláciou nech sa rozvíja

kráľova sláva! Toto dielo dal vyryť a poctil ním kráľa Friedricha s týmto venovaním:

Najmilostivejší kráľ,

Vášmu Veličenstvu venujem týmto v najhlbšej pokore Hudobný dar, ktorého najvznešenejšia časť pochádza z Vašej vysokej ruky. S úctivým potešením ustavične sa rozpomínam na celkom zvláštnu kráľovskú milosť, keď mi pred krátkym časom za môjho pobytu v Potsdame Vaše Veličenstvo ráčilo zahrať na klavíri tému na fúgu a zároveň ma najmilostivejšie požiadalo tému hneď vo Vašej vysokej prítomnosti rozviesť. Mojou najpokornejšou poľžnosťou bolo poslúchnuť rozkaz Vašej Výsosti. Ale veľmi chytrý som spozoroval, že vypracovanie pre nedostatok potrebnej prípravy sa nechcelo tak podariť, ako si vyžadovala taká výborná téma. Preto som sa rozhodol a zaviazal, že túto naozaj kráľovskú tému vypracujem dokonalejšie a tak s ňou soznámim svet. Tento zámer sa teraz podľa mojich možností stal skutkom, a to s najlepším úmyslom presláviť, čo aj len v maličkom bode, povest monarchu, ktorého veľkosť a moc, práve tak vo všetkých vojenských a mierových náukach, ako aj, a najmä, v hudbe, musí každý obdivovať a uctievať. Osmelujem sa pripojiť najpokornejšiu prosbu: nech Vaše Veličenstvo ráči túto priloženú prácičku poctiť milostivým prijatím a aj v bu-

dúcnosti venovať nezmenenú najvyššiu kráľovskú priazeň

Vášmu Veličenstvu
najpokornejšie poslušnému sluhovi,
skladateľovi.

Lipsko, dňa 7-ho júla 1747.

Prvá časť tohto Hudobného daru — nebol dokončený odrazu — bola v exemplári pre pruského kráľa veľmi pekne vyrytá na tvrdom papieri, zaviazaná v koži a bohato vyzdobená zlatom. Celá práca, písanie a rozvitie kráľovskej témy, pôsobila Šebastiánovi mnoho radosti. Aby sa kráľovi zvlášť zavďačil — lebo kráľ hral dobre na flaute — napísal Šebastián fúgu kánonovým slohom pre flautu a klavír, sonátu a záverečný kánon složil pre flautu, husle a klavír. Obidve prvé fúgy napísal len pre klavír, niektoré skladby pre sláčikové nástroje. Tento Hudobný dar je vzrušujúcim a veľkolepým dielom, ktoré si zaslúži, aby ho daroval taký hudobník, ako bol Šebastián, kráľovi, ktorý tiež bol dobrým hudobníkom.

Hneď za týmto dielom a iste pod jeho vplyvom napísal Šebastián neporovnateľné „Umenie fúgy“, túto žiarivú korunu svojho hudobného života a neobyčajného majstrovstva vo fúgach. Dielo je hlboko učené, nemôžem si dovoliť rozpisovať sa o ňom a vysvetľovať ho. Ale často som načúvala, keď sa Šebastián rozprával o ňom

s priateľmi, a tak som si aspoň mohla utvoriť obraz, aký má význam a cenu. Jeden zo Šebastiánových obdivovateľov nazval ho raz „praktickým a skvelým dielom“. Druhý zasa povedal: „Toto dielo ‚Umenie fúgy‘ je privysoké pre tento svet.“ A bolo naozaj také vedecké, že len veľmi obratný hudobník mohol prezrieť celé ohromné nahromadenie génia, nadania, vedy a umenia, ktoré Šebastián uložil do tohto „Umenia fúgy“, najveľkolepejšieho zo všetkých jeho výtvorov v tejto hudobnej forme. Tón a citové založenie diela je vážne a náboženské. Veď Šebastián bol taký celý život. Jednako na sklonku Šebastiánovho života bolo toto hlboké založenie jeho osobnosti vždy zrejmejšie. Ešte vždy často uvádzal Lutherove slová: „Hudba je najlepšou útechou, osvežuje srdce a uspokojuje ho“, a nikto nedokázal a necítil pravdivosť týchto slov hlbšie ako Šebastián. Ešte pracoval na „Umení fúgy“ a už cítil, že sa smrť blíži. Najväčšiu časť diela vyryli, keď už Šebastiána odvolala od všetkých prác na tomto svete. Dielo bolo dokončené bez neho, ale treba ľutovať, že pre vydavateľovu nedbanlivosť a bezstarostnosť dostali sa doň aj nedokončené práce. Tak jedna nehotová, veľmi dlhá a skvostná fúga, ktorá celkom nesúvisela s „Umením fúgy“. Šebastián sa musel s nami rozlúčiť, nestihol ju už dokončiť. Táto fúga je celkom neobyčajne veľkolepá a zaujímavá, ešte aj tým, že Šebastián v nej ob-

javil, že písmená jeho priezviska Bach, keď ich zahráme ako tóny, dávajú melódiu. Boli by sme to mohli veru všetci objaviť, keby nám len bolo prišlo na um, čo ich nositeľ značí v hudbe. Toto poradie nót použil v poslednej z troch tém tejto fúgy, ale osud mu nedožičil času, aby dokončil túto prekrásnu prácu.

Zaujatý kontrapunktickým spracovaním písmen priezviska Bach, ktoré bolo už tak dlho a ešte bude nejedno storočie spojené s hudbou, veď týmto menom tak skvele rozkvitla, písal Šebastián túto fúgu, posledný príspevok umeniu, ktoré miloval zo všetkých síl. Toto bolo Šebastiánovo posledné dielo, okrem jedného, ktoré napísal pre svoj najmilší nástroj, pre organ. Veď organovou hudbou vždy vyjadroval najvnútornejší náboženský cit. V tomto diele vyvrcholily všetky Šebastiánove vlastnosti, ktoré ho, ako cítim s pokorou, ale s pevným presvedčením, stavajú vysoko nad všetkých ostatných hudobníkov, ako človeka, na ktorého božstvo neobyčajne milostivo vtislo svoju pečať.

Celý život pracoval v hudbe s najväčšou prísnosťou a najväčším vypätím vôle. Hudbe posvätil život a venoval jej bez váhania každú chvíľku a každú čiastočku telesnej a duševnej sily, až ho konečne pripravila o zrak. Od chlapčenských rokov si presíľal oči neprestajným zapisovaním svojich vnuknutí, ani nehľadiac na nespočítateľné hárky, na ktorých si zachoval

diela súčasníkov. Pracoval dlho do noci pri sviečke, hoci ho pritom často bolely oči. Ušetrila som mu toľko tejto práce, koľko som len stihla, keď som mu pomáhala pri odpisovaní. Aj deti som navádzala, aby mu pomáhaly, a žiakom som to tiež pripomínala. Ale, pravda, nemohli sme zaň písať hudbu, ktorá sa mu rodila v mozgu. A tak sa mu oči vždy väčšmi a väčšmi kalily a zažila som bolesť, vidiac ho hmatať rukami, kde sú dvere, keď išiel von alebo dnu, alebo ohmatávať stoličku, kým si mohol sadnúť. Ale keď chcel písať, pýtal si len viac sviečok, ako by väčšie vonkajšie svetlo bolo zasa mohlo nahradiť, že sa mu zrak čoraz väčšmi zatemňoval. „Musím písať, Magdaléna, kým len vidím,“ povedal mi raz, keď som sa osmelila brániť mu v písaní tým, že som mu položila ruku na plece, a zdvihol ku mne žmúriaci pohľad. Vedela som, aj keď to nikdy nevyslovil, že myšlienka na oslepnutie mu bola strašnejšia ako myšlienka na smrť. A nemohla som mu pomôcť. Len som sa utiahla a plakala a želala som si, aby som radšej ja oslepla, lebo ja som nemusela písať hudbu ako on.

Potom sa vkradol do tohto navštívenia lúč nádeje. V Lipsku sa zjavil slávny anglický lekár, ktorého predchádzala povest, že vo svojej domovine šťastne operoval také prípady, ako bol Šebastiánov. Volal sa pán Taylor. Priatelia nás nútili, aby sme využili príležitosť a aby sme sa

sverili doktorovej zručnosti. Veď vraj jednou operáciou vylieči Šebastiánove oči a on ich bude môcť používať ako predtým. Ale Šebastián rozmýšľal. Báľ sa veľkých výdavkov a strachoval sa, že by sa operácia mohla nevydariť. Jednako ho každý na to nútil, len ja nie. Cítila som s povďačnosťou, že sa musí on rozhodnúť, či sa dá operovať, či nie. Akosi som sa bála, už keď som počula slovo „operácia“ v spojení s očami, ktoré sú taký citlivý boží dar. Ale priatelia neprestajne poukazovali, že prítomnosť pána Taylora v Lipsku je možno Šebastiánovým šťastím, a to vraj nesmieme nevyužiť.

Teda Šebastián konečne vyhovel nátlaku a dobrým radám a slávny lekár mu sľúbil uspokojivý výsledok.

Raz prišiel pán Taylor s nástrojmi a robil čosi na očiach môjho Šebastiána. Šebastián nepovedal ani slova, ale videla som, ako mu bledly hánky na sovretých rukách, a cítila som, ako by mi kliešťami stískal srdce. Potom mu dali na oči bandáže, a keď mu ich po krátkom čase odviazali, nielen nevidel lepšie ako predtým, ale ešte horšie, a Taylor tvrdil, že je potrebná ešte jedna operácia. Šebastián aj s touto súhlasil a výsledok bol, že Šebastián, ktorý doteraz aspoň trošku videl, oslepol celkom. Ach, Bože, ešte dnes cítim tú vtedajšiu bolesť! Ale Šebastián teraz, keď nastalo naozaj to najobávanejšie, bol až dojemne trpezlivý. Ja som nebola taká po-

kojná ako on a plakala som, kľáčiac pri jeho posteli. Ale položil mi ruku na hlavu a povedal: „Nesmúťme nad tým, že musíme trpieť. Približuje nás to nášmu Pánovi, ktorý trpel za nás všetkých.“ O chvíľku ma poprosil, aby som mu prečítala z Taulerových „Kázní“ druhú kázeň na nedeľu Epifanias, kde je miesto, na ktoré sa rozpamätal z dávnejších čias a ktoré chcel teraz počuť na útechu nám obdivom: „Že mám oči v hlave, to stvoril od večnosti Boh, náš nebeský otec. Keď ich stratím, keď oslepnem alebo ohluchnem, aj to bude vôľa nebeského Otca od večnosti a jeho večné rozhodnutie určilo tak od prvopočiatku. Nemám teda teraz otvoriť svoje vnútorné oči a uši a ďakovať Bohu, že sa vo mne naplnila Jeho večná vôľa? Ako by som mohol smútiť nad tým? A tak to býva s každou stratou, so stratou priateľov, majetku, povesti, alebo čímkoľvek sa Boh na nás rozpamätá. Všetko musí slúžiť na to, aby si sa pripravil a dopomohol si k opravdivému pokoji.“

A Šebastián pretrpel ešte viac ako stratu zraku. Liečili ho násilne pôsobiacimi prostriedkami, púšťali mu krv. Možno to všetko bolo potrebné, ale tým sa mu podlomilo pevné zdravie tak, že tých niekoľko mesiacov, ktoré mu ešte dožičil osud, nikdy sa už necítil ani trošku dobre.

A jednako ho v tomto poslednom čase zaplavovala akási hlboká, veľká radosť. Šebastián sa nikdy nebál smrti. Smrť mu bola v celom

živote nádejou, ku ktorej neprestajne hľadel — vždy sa mu zdala skutočným naplnením celého života. Aj v hudbe prejavoval túto duševnú náladu, nikdy nenapísal také krásne a náruživé melódie, ako keď vo svojich kantátach vyjadroval myšlienky o smrti a o rozlúčke s týmto svetom. Ľudia, v ktorých nežije génus, nemôžu to pochopiť a nevedia, že každodenný život, pozemské bytie, musí sa javiť takýmto duchom ako sputnanie ich síl. Ani ja som to nevycítila v celej sile, kým Šebastián ešte žil, lebo nikdy o tom nerozprával. Veď sme boli spolu šťastní a Šebastián bol vždy zamestnaný, vždy mal plno práce. Ale viem, že si jednako často na sekundu uvedomoval, že najlepšou nádejou v živote je, môcť sa raz s ním rozlúčiť a ísť k Vykupiteľovi, ktorého mal tak slávnostne rád.

Zavše za mladi ma táto Šebastiánova túžba za smrťou ľakala a kormútila, ale nikdy som nerozmýšľala, ako a či by sa jej dalo odpomôcť. Ale od tých čias, čo odišiel a ja tak často uvažujem o jeho bytosti, povahe a slovách a sprítomňujem si v duchu zašlé časy, došla som k tomu, že smrť mu znamenala dosiahnutie vyššej slobody, v ktorej jeho sily, ktoré sa tu nemohly celkom prejaviť, môžu hrať ohromnú hudbu v nebeských priestoroch božích dvorov.

Jednu z kantát složil na Neumeisterove slová:
Vítam Ťa, povedať chcem.

A akú sladkú, smutnú melódiu vytvoril v inej kantáte k slovám:

Príď už, vytúžená chvíľa.

A zasa ako túžobne sa začína skvostná kantáta:

Pane môj, kedy už umriem?

Slová nenapísal Šebastián, len hudbu, ale v nej vyjadril, čo mal najhlbšieho, najskrytejšieho v srdci.

Ach, ty môj manžel, môj veľký muž, už si teda odišiel hrať nebeskému Pánovi!

Ale ani v posledných mesiacoch života, ani v tôni slepoty neprestal Šebastián pracovať v hudbe. Pomáhal mu starší žiak a teraz zať Krištof Altnikol a mladší, nový žiak Ján Gottfried Müthel, ktorý žil v tie časy u nás.

Bol podľatý, ale nie nečinný, lebo nebol nečinný nikdy v živote, a nepremárnil ani chvíľky času z toho mála, čo mu ešte ostalo. Vprostred práce, práve si prezeral osemnásť organových chorálov, opustily ho posledné sily. Júlové horúčosti tých dní ho celkom vyčerpaly, pre bolesti a slabosť nemohol sa zdvihnúť s lôžka, smrteľného lôžka. Ale celkom presne sa pamätám na všetky podrobnosti týchto posledných dní, Šebastiánových posledných hodín! Už niekoľko dní veľmi trpel. Tri noci som prebdela pri jeho posteli, vždy mysliac na to: „Čo ozaj cíti, keď musí celé toto utrpenie znášať v temnote? My, ktorí

vidíme, nevieme si ani pomyslieť, aké to musí byť strašné!“ Potom mu božská dobrota soslala uľahčenie na krátky čas. Povedal, že vari zaspí, a posielal ma, aby som si šla oddýchnuť. Potom ma milou rukou pohladkal po tvári a povedal: „Cítim, aká si ustatá! Choď a spi, urob mi po vôli!“

Tak som ho na chvíľočku opustila a ľahla si v susednej izbe. Náš milý zať Krištof (ani Friedemann, ani Emanuel neboli vtedy doma) mi sľúbil, že bude za ten čas pri ňom bdieť. Neskôršie mi rozprával, že Šebastián ležal asi hodinu celkom tíško. Krištof si myslel, že Šebastián zaspal, ale vraj odrazu sa zdvihol v posteli a povedal: „Krištof, choď si vziať papier, počujem v hlave hudbu, zapíš ju za mňa!“ Krištof chytro doniesol papier, husie brko a kalamár a písal, čo mu Šebastián diktoval. Keď Šebastián dokončil, ľahol si zasa so vzdychom a šepkal tak tíško, že to práve len Krištof mohol zachytiť: „To bola posledná hudba, ktorú som složil na tomto svete.“ Potom spal ešte niekoľko hodín. Zdalo sa, že v spánku spadlo s neho celé utrpenie.

Keď som včasráno s východom slnka prišla do izby, ukázal mi Krištof rukopis a porozprával mi, čo sa stalo. „Pozri len, aké je to krásne!“ povedal mi. „S týmto stúpam k Tvojmu trónu, ako sa mu duša prebíja utrpením a temnotou a ako milá, pokojná melódia prichádza

ako svitanie v temnote a šíri sa v nebeský jas!“

Ale pre slzy som nemohla čítať, čo napísal. Dívala som sa na Šebastiánovu tvár, ležiacu na poduškách, a cítila som, že to bola posledná pieseň, predsmrtná pieseň umierajúcej labute. Išla som k obloku a odhrnula som trošku záclony. Dívala som sa, ako vychádzajúce slnko farbí nebesá, a zdržiavala som plač, aby nerušil spánok, pokojný, vytúžený spánok drahého manžela.

Neviem, ako dlho som tak stála v šumení úbohosti a slávy. O chvíľku som začula Šebastiánov slabý hlas: „Magdaléna, láska moja, poď sem!“ Obzrela som sa ako prebodnutá šípom, tak čudne, hrozne mu znel hlas. Krištof odišiel, bola som s ním sama. Vrhla som sa k posteli. Tu ležal so široko roztvorenými očami, díval sa na mňa, videl ma! Hviezdy očí, vpadnuté a zúžené utrpením a napätím, ktoré vynaložil na to, aby videl, ešte raz sa mu rozšírily a žiarili bolestným ligotom.

To dostal Šebastián posledný dar od Boha: navrátenie zraku nedlho pred koncom. Ešte raz videl slnce, ešte raz videl deti, videl mňa, malého vnuka, ktorého mu Lízka podržala celkom blízko a ktorý sa volal ako on. Podala som mu skvostnú červenú ružu, uprel pohľad na tú skvostnú farbu: „Magdaléna,“ povedal, „kde ja idem, tam uvidím krásne farby a počujem hud-

bu, o akej sme my dvaja, ty a ja, doteraz len snívali. A oko mi uzrie Pána!“

Ležal tíško, držal ma za ruku a zdalo sa, že vidí obraz, ktorý sa mu celý život vznášal pred očami, obraz najvyššieho Boha, ktorému slúžil svojou hudbou.

Ale onedlho bolo vždy zrejmejšie, že sa blíži koniec. „Zahrajte mi niečo,“ povedal, keď sme kľáčali pri jeho posteli. „Zaspievajte mi nejakú peknú pieseň o smrti, lebo je už čas.“ Premýšľala som chvíľku, akú hudbu mu máme zahrať. Veď mu to bude posledná hudba na tejto zemi. Čo zahrať tomu, ktorý onedlho bude počúvať nebeskú hudbu? Vtedy mi Boh poslal správnu myšlienku a začala som spievať chorál: „Všetci ľudia musia umrieť“, ku ktorému napísal organové prelúdium do malej organovej knižky. Ostatní sa pridali a spievali sme spolu štvorhlasne. Kým sme spievali, zrkadlil sa Šebastiánovi na tvári úplný pokoj. Už skoro nebol na tomto svete, zdalo sa, že už prekonal celú svet-skú časnosť.

Odišiel nám v utorok 28-ho júla roku 1750 o štvrt' na deväť večer. Dožil sa šesťdesiatpäť rokov. V piatok ráno sme ho pochovali na cintoríne svätého Jána v Lipsku. Pastor oznámil s kazateľnice tieto slová:

„Tíško a blaženo usnul v Pánu veľmi šľachetný a slovutný pán Ján Šebastián Bach, dvorný skladateľ Jeho Veličenstva poľského kráľa a

kurfirstskej Jasnosti saskej, ako aj kapelník kniežaťa z Anhaltu-Cöthen a kantor školy svätého Tomáša tu pri cintoríne svätého Tomáša. Jeho telesná schránka bola dnes po kresťansky pochovaná do zeme.“

Ale mocnejšie ako všetky slová duchovného pastiera ozýval sa mi v duši chorál, ktorý si Šebastián napísal a zaspieval na smrteľnej posteli:

„S týmto stúpam k Tvojmu trónu.“

*

A tak som došla na koniec histórie o Jánovi Šebastiánovi Bachovi. Prácu, ktorú mi dal Gašpar Burgholt, keď mi radil, aby som opísala históriu Šebastiánovho života a diela, ako sa najlepšie rozpomätám, túto prácu, čo mi bola dlhé mesiace veľkou útechou a posilou — som teraz dokončila. A pretože je už hotová, myslím, že už aj môj život sa blíži ku koncu. Nemám už prečo žiť. Skutočný život sa mi skončil v deň, keď zhasol Šebastián. A teraz sa už len každý deň modlím, aby ma milosť božia čím skôr vzala z tohto miesta tieňov a zasa ma spojila s ním. Veď mi bol od tých čias, ako som ho prvý raz videla, všetkým, všetkým na tomto svete. Už ma len časnosť delí od neho.

OBSAH.

Od vydavateľa	7
O čom kronika rozpráva:	
O tom, ako sa kapelník Ján Šebastián Bach vynoril z burácania organa ako kedysi svätý Juraj a ako jediná bytosť, ktorá ho počúvala, utekala s hrôzou z kostola, a o tom, ako sa mladá Magdaléna vydala za mocného Bacha (a celkom ho chápala, lebo ho dokonale milovala)	11
O Šebastiánovej mladosti v Eisenachu, Lüneburgu a Arnstadte, o jeho ženbe v Mühlhausen, o weimarskom kapelníkovi, o cöthenskom komornom hudobníkovi a vdovcovi	31
Aký bol Šebastián blízky Bohu, o mojej svadbe a Klavírnej knižočke, o zručnosti prstov, o otcovskom a učiteľskom šťastí, o Temperovanom klavíri a o pani fúgožrútke	71
Ako si Šebastián preniesol pani mladuchu cez prah kantorského domu v Lipsku, ako sa stal pánom organov a „slávnym“ Bachom, ako písal kantáty a motetá, ako ho v škole veľmi trápili, ale ako v nebi svojho domova neprestajne tvoril a vyučoval	97
O smrti a živote Bachových detí, o Šebastiánovej hrdosti a mestskej vláde, o umeleckých cestách a o pohrúžení sa do Taulera	163

O vesmíre Bachovej hudby: pozemskými radosťami
až k Pašiám 199

O dcérinej svadbe, o návšteve u pruského kráľa,
o Hudobnom dare a o Umení fúgy, o posled-
nom navštívení a poslednom výkriku duše:
„S týmto stúpam k Tvoju trónu“ 215

Malú kroniku Anny Magdalény Bachovej, ktorú z nemčiny preložila Dr. Mária Klimová, vydala roku 1944 Živena, vydavateľské družstvo v Turč. Sv. Martine ako 22. sväzok serie Knihy Živeny, ktorú rediguje Zora Jesenská. Väzbu a obálku navrhol akademický maliar Vojtech Stašík. Vytlačil Kníhtlačiarsky účastinársky spolok v Turčianskom Svätom Martine.